

IEMAND LIEVENⁱ IS GELOVEN : GIJ ZULT NIET STERVEN

TER INSPIRATIE

Pagina

Schema's en modellen
Uitgewerkte voorbeelden
Losse elementen
Aankondigingen
Antwoorden
Uitspraken
Mijmeringen
Gedichten
Bezinningsteksten
Verhalen
Symbolen
Gebeden
Luisterliederen
Achtergrondmuziek
Liturgische gezangen
Bijbellezingen
Tekeningen
Adressen
Bronvermelding
Eindnoten

TER INSPIRATIE

SOORT VAN PLECHTIGHEID

SCHEMA'S EN MODELLEN

(De nu volgende schema's en modellen zijn slechts voorstellen voor basisrituelen, niet om blindelings na te volgen, maar hopelijk om van daaruit zelf iets creatiefs uit te werken)

1. een burgerlijke plechtigheid in het crematorium
2. een kerkelijke avondwake als woord- of gebedsdienst
3. een religieuze plechtigheid in het crematorium
4. een 'kosmische viering'

Burgerlijke plechtigheid

- welkomstwoord (in de aula of aan de ingangspoort; in dat laatste geval volgt een laatste wandeling)
- laatste tocht (vanaf de ingangspoort, waar de verwelcoming kan gebeuren, naar de aula)
- rouwbetuiging (waarin levensloop van overledene wordt geschetst, een persoonlijke en geëngageerde benadering)
- muzikaal intermezzo
- lezing (prozatekst)
- herinneringslied (bij voorkeur het favoriete lied van de gestorvene)
- herdenkingswoord (toespraak van een collega, clubgenoot, vriend, ... van de overledene)
- laatste groet (onder muzikale begeleiding, met uitdelen van doodsprentje of ander aandenken)
- voordracht (poëzietekst)
- dankwoord-vaarwel (verwijzing naar verbondenheid van geboorte en dood, en naar herinnering als meest waardevolle troost)
- muzikale slotnoot (terwijl kist naar oven wordt gebracht en aanwezigen de zaal verlaten)

Avondwake als woorddienst

- met achtergrondmuziek : mensen verwelkomen bij binnenkomen, met speciale aandacht voor rechtstreekse nabestaanden;
- in stilte paaskaars aansteken;
- hartelijke en persoonlijke begroeting;
- lied - samenzang;
- gebed;
- eerste en tweede (= bij voorkeur evangelie-) lezing, telkens gevolgd door een :
- stilte van bezinning en van respect voor het onzegbare mysterie van leven en dood;
- korte mijmering als overweging, vanuit de lezingen en met een typerende herkenning van de overledene voor de nabestaanden ; met een mogelijk voorwerp als typisch symbool, eventueel een foto, of een kruisje met de naam van de gestorvene, ... iets dat 's anderendaags in de uitvaartplechtigheid opnieuw ter sprake kan komen;
- voorbeden;
- Onze Vader (eventueel gezongen);
- gebed of bezinningstekst;
- mededeling : dankwoord + uitnodiging voor volgende dag
- zending en zegenwens;
- slotlied - samenzang.

Mogelijke varianten in dit schema van woorddienst:

- eventueel een rozenhoedje voor de avondwake;
- of twee tientjes in plaats van voorbeden en Onze Vader;
- of twee tientjes, gevolgd door voorbeden, maar dan zonder het Onze Vader (zit reeds in tientjes);
- mogelijk een antwoordpsalm na eerste lezing als tussenzang;
- mogelijk een geloofsbelijdenis tussen de mijmering en de voorbeden;
- zinvol om dezelfde liederen en/of muziek van avondwake te gebruiken bij de uitvaart;
- woorddienst wordt communiedienst met vlak voor Onze Vader een communiegebed en vlak na het Onze Vader de communie;
- schema van zowel woord- als gebedsdienst is tevens goed bruikbaar voor een uitvaartplechtigheid zonder eucharistie, maar dan op het einde gevolgd door de absolute-gebeden.

Avondwake als gebedsdienst

- met achtergrondmuziek : mensen verwelkomen bij binnenkomen, met speciale aandacht voor rechtstreekse nabestaanden;
- in stilte paaskaars aansteken;
- hartelijke en persoonlijke begroeting;
- lied - samenzang;
- psalmen alternerend bidden;
- korte Schriftlezing;
- stilte;
- voorbeden;
- (- eventueel lofzang van Maria: Lc.1,46-55)
- Onze Vader (eventueel gezongen);
- gebed of bezinningstekst;
- mededeling : dankwoord + uitnodiging voor volgende dag
- zending en zegenwens;
- slotlied - samenzang.

Religieuze plechtigheid in de aula van het crematorium

Met een voorafgaande dienst in de kerk...

- opening met welkom.
- ontsteken van het licht.
- psalm 121.
- korte stilte.
- lezing : Hebr.12,18-19.22-24
of 1 Joh.3,18-24
- korte overweging.
(geen voorbede, geen Onze Vader)
- symboolhandeling rond de baar.
- slotgebed.
- zending en zegen.

Zonder voorafgaande dienst in de kerk...

- begroeting en inleiding.
- ontsteken van het licht.
- Kyrië-litanie.
- gebed.
- psalm 73,1-2.21-28
- stilte of lied.
- lezing : Jesaja 38,10-12.15-17.
- overweging.
- voorbeden.
- symboolhandeling rond de baar.
- Onze Vader.
- slotgebed.
- zending en zegenwens.

Kosmische vieringⁱⁱ

Bij het idee van een kosmische viering komen spontaan volgende woorden naar boven:

ruimte klank energie kleur handelen zijn .

Liturgische Postdoos

Het is geen model naast andere. Er is geen aangepast verloop, noch 'goede teksten'. Het is telkens opnieuw intreden in de realiteit die er is en proberen te voelen wat daar dient te gebeuren. In die zin is het eenmalig en voorbijgaand. Soms weinig zeggend voor wie er op dat ogenblik buiten staat.

Een asverspreiding zonder woorden kan bijvoorbeeld een kosmische uitvaart zijn. De uiterlijke vorm op zich is dan minder belangrijk. Het gaat dan om de innerlijke betrokkenheid en overstijgende verbondenheid, om de tastende en zoekende middenweg tussen nuchterheid en gevoelsmatigheid.

Wat er zich op dat ogenblik op energetisch vlak afspeelt is van belang.

Met de woorden van Lao Tse zitten we heel dicht bij de kern van wat een kosmische uitvaart is :

Als ik dood ben

zal de aarde mijn binnenkist zijn

en de hemel mijn buitenkist

zon en maan

zullen mijn grafgeschenken zijn

alle sterrebeelden

zullen mijn grafjuwelen zijn

en heel de kosmos

zal naar mijn begrafenis komen..

UITGEWERKTE BURGERLIJKE PLECHTIGHEID ALS VOORBEELDⁱⁱⁱ

Welkomstwoord

Beste mensen, familie en vrienden,
met ons verstand weten wij dat geboorte en dood met elkaar verbonden zijn,
met ons gevoel ervaren wij een verzet en onmacht
als we hier moeten samenkomen om afscheid te nemen.
Ieder mens wordt geboren als hulpeloos en kwetsbaar wezen,
met alles in zich om te groeien en te worden wie hij in wezen is.
Ieder kind maakt van het leven een verkenning en ontdekkingsstocht naar zichzelf en de wereld.
Ooit hebben fiere ouders met het kind een eerste wandeling gemaakt.
Nu staan wij hier voor de laatste wandeling van deze overledene die ons dierbaar is.
Omdat deze mens ons zo sterk geraakt heeft in ons leven,
geven we hem alle respect dat we momenteel in ons hebben.
Het vuur dat deze overledene te wachten staat is hetzelfde vuur
dat binnen in onszelf blijft branden voor hem.
Laten we op deze laatste tocht steun geven aan elkaar en troost zoeken bij elkaar.
We houden voor ogen dat ieder mens onsterfelijk is,
zolang de herinneringen die hij heeft nagelaten in ons geheugen blijven wonen.
Zo blijft het verleden onverbrekkelijk verbonden met de toekomst die wij meemaken.

Laatste tocht

Onder muzikale begeleiding, ofwel levende muziek, ofwel met mobiele apparatuur: zie luisterliederen of achtergrondmuziek.

Rouwbetuiging

(algemeen kader waarin persoonlijke levensloop wordt geschetst)

Beste mensen, familie en vrienden,
Wij zijn hier samengekomen om afscheid te nemen van het lichaam van ... (naam vermelden).
Zijn lichaam verlaat ons, maar zijn geest blijft onder ons.
Zo blijft hij voortleven in alle mensen die hem gekend hebben.
De mens is lichaam en geest, geboorte en dood, water en vuur.
De verbranding van het lichaam lijkt op een hergeboorte in een nieuwe vorm.
In het vuur kunnen wij de zonnetekens van zijn daden herkennen.
Wij tonen ons verdriet met donkere kleuren,
maar de dood is niet zwart of grijs, maar eerder gebroken wit, de kleur van de zachte as.
Het is spijtig dat we niet meer samen kunnen wandelen met ... (naam),
maar hij blijft aanwezig in alles wat ons aan hem herinnert.
De herinnering is het eeuwig leven in een wereld zonder dood.
Bij onze moeder aarde zien wij jaarlijks de kringloop weerkeren van sterven en weer herboren worden.
Aan deze aarde en in deze kringloop van het leven
vertrouwen wij toe wat er van de gestorvene overblijft na de opname in het vuur.
Beste mensen, familie en vrienden, het lichaam van ... wordt stof en as,
en zijn geest, het spoor van zijn bestaan, wordt voor altijd bijgezet
in het grote boek van ons geheugen.
Laat de muziek van ... (naam van stuk dat volgt in muzikaal intermezzo)
hem begeleiden naar ons levend geheugen,
naar het vuur dat zijn geest een nieuwe toekomst schenkt,
en laat het vuur onze droefheid zuiveren
van de bange eenzaamheid die ons op deze ogenblikken bedreigt.

Muzikaal intermezzo
(zie achtergrondmuziek)

Lezing (prozatekst)

Herinneringslied
(bij voorkeur het lievelingslied van de overledene)

Herdenkingswoord
(toespraak van een collega, clubgenoot, vriend, ... van de overledene)

Laatste groet
(onder muzikale begeleiding)

Voordracht
(poëzietekst)

Dankwoord-vaarwel

Beste mensen, familie en vrienden,
het ogenblik is nu aangebroken, waarop wij ... moeten laten gaan
om hem toe te vertrouwen aan het vuur.
Zijn lichaam wordt stof en as, maar zijn geest vergaat niet.
Zijn geest blijft voortleven in onze geest,
en het vuur van zijn leven gaat zich nu vermengen met het vuur van ons eigen leven.
Als er een paradijs bestaat, dan is dat het paradijs van het geheugen.
Wie een ander vergeet, is volop bezig zichzelf te vergeten.
Wie de herinnering koestert, bemint de gestorvene en respecteert zichzelf.
In ieder mens leeft het goede en het kwade.
Laat in de herinnering het kwade mee sterven en het goede mag overleven,
totdat ook wij zullen vergaan in het vuur
dat de aarde en de wereld heeft geschapen tot meerdere eer en glorie van alle levende wezens.
Beste mensen, familie en vrienden,
hoe pijnlijk ook de reden is van deze bijeenkomst,
het is goed dat we hier samen zijn.
Door uw aanwezigheid groeit de betekenis van de gestorvene.
Door uw meeleven wordt ieder mens, nog levend of reeds gestorven,
een wezen dat gestalte geeft aan de geschiedenis van de kosmos.
Bedankt allemaal, beste mensen, voor uw betrokkenheid bij dit gebeuren.
Met de muziek van ... (muzikale slotnoot) verlaat zijn lichaam deze ruimte
en staan wij op om verder te leven, in gebroken wit...

Muzikale slotnoot

UITGEWERKTE GEBEDSWAKE ALS VOORBEELD^{iv}

Met achtergrondmuziek : mensen verwelkomen bij binnenkomen, met speciale aandacht voor rechtstreekse nabestaanden;

In stilte paaskaars aansteken;

Hartelijke en persoonlijke begroeting;

*... is gestorven, en is ineens geworden tot een klank, een naam, een verse herinnering.
En morgen leggen wij het dode lichaam in het graf.
Om dit voor te bereiden zijn wij hier bijeen.
Biddend. Hoe zouden we het anders moeten doen?
Is het niet het geloof in God dat ons kan vervullen en sterken
om de leegte die is ontstaan samen te dragen...
Daarom maken wij het teken van het kruis, het kruis dat verwijst naar dood en opstanding.
In de Naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest. Amen.
De genade van onze Heer Jezus Christus zij met u allen.
Hij schenke u moed en vertrouwen en hartelijkheid
om voor elkaar nieuwe horizonten te maken en te zijn.*

Lied - samenzang;

Psalmen alternerend bidden: of gebeden naar een psalm.
veel gekozen psalmen zijn 23,73,90,126 en 130.
Hier volgt een gebed naar psalm 90:

*V. Voor zover mensen kunnen nagaan en ons geheugen reikt,
zijt Gij onze God, bent U er voor ons.
A. Voordat de bergen er waren en eerder dan de wereld bestond,
was uw aanwezigheid bekend, God, en dacht Gij aan ons, mensen.
V. In uw ogen zijn duizend jaren niet meer dan één dag
en al het verleden is als de dag van gister,
en de toekomst is alleen aan U bekend.
A. Gij kent ons gaan en staan, onze diepste geheimen en zorgen,
de lange uren en het stil geluk.
V. Een mensenleven duurt zeventig jaar, of, als we sterk zijn, misschien meer,
en soms is het ook veel minder; niemand kan het zeggen,
maar ineens is het uit, en wordt het stil om ons heen.
A. Veel mensen vergeten, en uit het oog is uit het hart;
maar door U wordt geen mens vergeten,
alle namen staan in de palm van uw hand geschreven.
V. Wie kan de kracht van uw liefde peilen en het geheim van wat leven is?
Wie van de mensenkinderen beseft ten volle uw grootheid?
A. Leer ons dan onze dagen waarderen,
opdat wij er wijze mensen van worden die op U durven vertrouwen.
V. Kom ons tegemoet met uw vrede, God, en schenk ons de genade van uw verbond:
uw toekomst als de dagen van ons leven.
A. Kom ons tegemoet, God, en houd ons aan in eeuwigheid.*

(- of gewoon alternerend bidden, zonder psalm)

- V. *Gij die wij God noemen, die leven heet, Gij moet het zijn in wie een mens leeft.
Gij die liefde zijt, en goed vanaf het begin, Gij moet het zijn die ons allen nabij blijft.*
- A. *Gij die wij Moeder en Vader noemen, en naar wie wij allen aarden, Gij moet het zijn
die onze trouw bevestigt, die ons nu steunt en troost, bij wie we mogen leven voorgoed.*
- V. *Stil worden, stil met de stilte waaruit alle leven komt...*
- A. *Geef ons de stilte waarin uw volheid spreekt, en wij gelukkig zijn.*
- V. *Leeg worden, leeg met de leegte waaruit alle volheid komt...*
- A. *Schud ons leeg, schud ons door elkaar, en laat ons zien waartoe wij leven.*
- V. *Kijken, kijken naar het onzichtbare waaruit alles zichtbaar wordt...*
- A. *Geef ons oog, en maak ons ziende voor alles wat nog steeds ongehoord is.*
- V. *Luisteren, luisteren naar het onzegbare waaruit alles genoemd wordt...*
- A. *Leer ons luisteren en verstaan, en wegekomen uit al wat dood en zonde is.*
- V. *Op weg gaan, op weg naar de oorsprong waaruit alles voorkomt...*
- A. *Geef ons een nieuw begin, alleen een kans om samen te zijn.*
- V. *Eenzaam worden, eenzaam met de eenzaamheid waaruit alle gemeenschap groeit...*
- A. *Breng ons tot gemeenschap, en alles zal anders worden.*
- V. *Anders worden, anders met de Andere waaruit al het andere geboren wordt...*
- A. *Dat wij opnieuw geboren worden, en leven voor nu, voor altijd en voorgoed.*
- V. *Niemand wordt geboren om geen leven te hebben.
Het verdriet is met de deur in huis gevallen; geen mens heeft er ooit bij stil gestaan,
niemand heeft er ooit aan gedacht en wie erom gevraagd heeft
kent slechts de boze droom en de zwarte nacht, maar niet de zon, de sterren of de maan,
en wist niet dat het licht kan zijn: alles in allen.*

Korte Schriftlezing; met de nadruk op kort, eerder een of enkele zinnen als mijmering,
anders is het geen gebedsdienst, maar een woorddienst.

Stilte;

Voorbeden: Hierbij wordt wierook in en schaal gebrand als symbool van ons opstijgend smeekgebed.
Telkens iemand een intentie uitspreekt, laat hij enkele korrels op het kooltje vallen.

(bij wijze van inleiding)

-Heer, u roep ik - kom ijlings tot mij, hoor mijn stem waar ik smee om uw hulp:

(psalm 141,1)

-Heer God, het leven is broos en de dood lijkt voor vele een dreigende drempel.

We kunnen en willen niet wennen aan de gedachte van het onherroepelijke.

Wij bidden U: breng ons allen binnen in uw licht, waar geen pijn of verdriet meer zal zijn
en alle tranen worden gedroogd. Gun ons het geluk, samen lief en eeuwig te zijn.

Laat ons bidden ...

-Heer God, we kunnen elkaar niet missen, en beseffen nu pas wat het zeggen wil,
dat wij aan elkaar gegeven zijn. Geef ons aan elkaar, en sterk de verbondenheid met U,
met ... (naam van gestorvene) en met ons allen hier.

Wees ons genadig omwille van Jezus, Uw Zoon, die leeft en leven geeft tot geluk voor elkaar.

Laat ons bidden ...

(- eventueel lofzang van Maria: Lc.1,46-55)

Onze Vader (eventueel gezongen);

Gebed of bezinningstekst:

*Heer, blijf bij ons, want het is avond en de nacht zal komen. Blijf bij ons en bij uw ganse kerk aan de avond van de dag, aan de avond van het leven, aan de avond van de wereld.
Blijf bij ons met uw genade en goedheid, met uw troost en zegen, met uw Woord en Sacrament.
Blijf bij ons wanneer over ons komt de nacht van beproeving en angst,
de nacht van twijfel en aanvechting, in de nacht van de strenge, bittere dood.
Blijf bij ons in leven en sterven, in tijd en eeuwigheid. Amen.*

Mededeling : dankwoord + uitnodiging voor volgende dag

Zending en zegenwens

*Laten we nu allen heengaan, en toch proberen
iets van vrede in onszelf te ervaren.
Het levengevende Woord van God die onze Moeder en Vader is,
de innerlijke vrede van Jezus Christus, die de overwinnaar is geworden op de dood,
en de liefde van de Geest die in ons woont,
mogen met ons allen meegaan in deze nacht.
En moge de nieuwe dag on wakend vinden, en hoopvol.*

Slotlied - samenzang. (eventueel, je kunt ook met de zegenwens besluiten, om in stilte te laten heengaan.)

Na de gebedswake kan aan de familie gevraagd worden om de kaarsen neer te zetten op de plaats waar morgen de kist komt te staan. Dit versterkt de betrokkenheid met het ganse gebeuren.

UITGEWERKTE UITVAART (MET EUCHARISTIE) ALS VOORBEELD

Voor een uitvaart zonder eucharistie vallen volgende delen weg :
in geval van communiedienst : geen offerande, gebed over de gaven en eucharistisch hooggebed;
in geval van woord- en gebedsdienst : ook geen breking van brood en communie.

***ER IS EEN VASTE WET IN HET LEVEN :
ALS DE ENE DEUR ZICH VOOR ONS SLUIT, GAAT EEN ANDERE OPEN.***

Intrede (met muziek)

- ofwel wordt de kist echt binnen-*gedragen* door mensen die betrokken zijn (familie, vrienden);
- ofwel komt de rechtstreekse familie een half uur van tevoren naar de kerk en neemt plaats rond de kist die dan ook al is binnengebracht; dan kunnen ze achter hen de kerk voelen volstromen met medeleven;
- ofwel wordt de kist bij het begin van de dienst binnenge dragen, en heeft de naaste familie reeds van tevoren in de kerk plaats genomen.
- laat de kist niet op een onderstel binnengereden worden, dit uit respect voor de overledene en de nabestaanden; als we dat toestaan, dan wordt afstandsbediening misschien de volgende stap...
- en waarom niet de kist gewoon op de grond voor het altaar, zonder draagbaar, zonder doek om een stalen vouwkarretje te verbergen... geen enkel versiersel eraan, niets erover... zo was het ook bij de begrafenis van paus Paulus VI, op het Sint-Pietersplein...

DRAGEN... een geliefde overledene wordt door nabestaanden ten grave gedragen.

Dit werk-woord is in alle talen een oer-woord.

Het is na scheppen en lieven het oudste werk-woord van de mensheid.

De moeder draagt haar kind. De vrouw draagt de kruik. De wijzen dragen geschenken aan.

De vrienden dragen hun gestorvene ten grave. Dragen gebeurt met liefde, eerbied en sierlijkheid:

met liefde, anders heet het: gebukt gaan onder; met eerbied, anders heet het: torsen;

met sierlijkheid, anders heet het sjouwen.

(naar Luc Versteylen)

Verwelkoming

Beste familie, vrienden en allen hier aanwezig,

ook deze pijnlijke samenkomst willen wij openen met het teken van ons christen-zijn:

+ in de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest. Amen.

Juist omdat het zo'n pijn doet om afscheid te moeten nemen van ... is het goed dat we hier samen-zijn. Het samen delen en samen dragen kan ons helpen om zo geen antwoorden te moeten zoeken voor vragen waar geen antwoorden op zijn. We laten de vragen vragen zijn. We voelen dat dit lijden zinloos is en juist omwille van het zinloze is het leed. Maar misschien kan ons geloof, onze hoop en onze liefde juist een verbondenheid tot stand brengen met mekaar, met onze gestorvene en met die goddelijke bron in onszelf, die hoe dan ook blijft voortleven.

Schuldbelijdenis

In geloof zijn wij niet verloren, in hoop verwachten wij uitkomst, en in liefde ontvangen wij bemoediging.

Laten we dan bidden tot God, onze bron van alle Leven, dat we deze schuldbelijdenis mogen ervaren als een bevrijding: enerzijds van de schuldgevoelens waarmee we zitten, anderzijds van de rancunes als we andermans schuld niet kunnen vergeven.

We willen eenieder van u uitnodigen om in het nu komende stiltemoment een persoonlijke belijdenis innerlijk te formuleren, deze echt te aanvaarden om ze dan los te laten. *Loslaten* is het sleutelwoord van zowel leven als sterven, in de zin van: alles laten komen, alles laten zijn zoals het is, en alles laten gaan.

Stiltemoment

Openingsgebed

Heer, onze God, wij zijn hier bijeengekomen om afscheid te nemen van ...

Wij vinden geen woorden om elkander te troosten.

En ook tegenover U, Schepper van alle leven, voelen wij ons verlamd en verslagen.

Wij staan voor U met lege handen, met vragende ogen en met een hart dat pijn doet.

Juist nu hebben wij elkaar brood-nodig.

Samen met heel deze gemeenschap proberen wij ons toe te vertrouwen aan U, Vader.

Voor de **eerste lezing** luisteren we nu naar een tekst van de kerkvader Augustinus:

Bemint ge mij? Treur dan niet langer.

Mocht ge Gods genade kennen en zien waar Hij U verwacht,

dan zoudt ge hunkeren naar het Volle Leven dat slechts in Hem te vinden is.

Gij hebt me gezien en liefgehad in het zorgelijk aards bestaan:

zou U mij dan niet weerzien en liefhebben in Gods eeuwige Levensweelde ?

Geloof me wanneer de dood ook uw banden zal breken zoals hij mijn kluisters brak,

wanneer ge op de dag die God beschikt zult thuiskomen waar ik u ben voorgegaan,

dan zullen we weer samenleven, met oneindig meer liefde dan op aarde.

Dan zult ge mij verheerlijkt weerzien, in verrukking en hemelse zaligheid,

niet langer bedreigd door de dood. Maar hand in hand voortschrijdend

langs steeds nieuwe lanen van licht en leven en gaaf geluk.

Als ge mij waarlijk liefhebt, droog dan uw tranen en treur niet meer.

Tussenzang

De **evangelielezing** komt uit Johannes 12,23-28

Jezus antwoordde hun: 'Het uur is gekomen, dat de Mensenzoon verheerlijkt wordt. Voorwaar, voorwaar ik zeg u: als de graankorrel niet in de aarde valt en sterft, blijft hij alleen: maar als hij sterft, brengt hij veel vruchten voort. Wie zijn leven bemint, verliest het; maar wie zijn leven in deze wereld haat, zal het ten eeuwigen leven bewaren. Wil iemand Mij dienen, dan moet hij Mij volgen; waar Ik ben, daar zal ook mijn dienaar zijn. Als iemand Mij dient, zal de Vader hem eren.

Nu is mijn ziel ontroerd. Wat moet ik zeggen? Vader, red mij uit dit uur? Maar daarom juist ben Ik tot aan dit uur gekomen. Vader, verheerlijk uw Naam!' Toen kwam er een stem vanuit de hemel: 'Ik heb Hem verheerlijkt en zal Hem wederom verheerlijken.'

Homilie

Een homilie hoort wel degelijk thuis in een uitvaart. Want die is toch bedoeld om recht te doen aan iemands leven en sterven? Daar hoort dan een preek bij: een stukje uit de bijbel laten spreken in relatie tot de overledene. Het geloof in de verrezen Heer wordt naast het leven en sterven van de overledene gelegd, en liefst in een eenvoudig taalgebruik, verstaanbaar voor het doorsnee publiek dat niet altijd even kerkelijk geïnspireerd is. De uitvaartdienst, en zeker ook de homilie daarin, heeft een belangrijke functie in de rouwverwerking. Dus moet aan de overledene de nodige aandacht besteed worden in de homilie. Maar het moet geen posthuum eerbetoon aan een heilige worden. Gewoonlijk stelt de familie eerlijkheid meer op prijs dan verheerlijking. En je hoeft in alle eerlijkheid ook niet alles te vertellen. Maar gevoelens van droefheid, twijfel, protest en schuld mogen, ja moeten zelfs aan bod kunnen komen.

Daarentegen hoorde ik een priester de homilie bij een uitvaart in vraag stellen: niet elke gestorvene is even gekend bij de voorganger, en dat kan leiden tot het ongelijke verschil van lange, persoonlijke preken tot korte, onpersoonlijke homilies. Hij vond dat je ook elk onderdeel van de dienst zo kunt inleiden en duiden dat je telkens iets meegeeft van gelovige duiding, toegepast op de gestorvene. Zo krijg je in het geheel van de dienst toch een persoonsbetrokken lijn waarin de overledene zijn herkenbare plaats krijgt, zonder in een te persoonlijke verheerlijking te vervallen.

Homilie (evangelie: Joh.14,1-6) bij uitvaart van Rob (1938-1993), een collega godsdienstleraar die de laatste jaren van zijn leven werd geconfronteerd met een ernstige ziekte.

Dag Lutgard, kinderen en kleinkinderen, vader, schoonmoeder en ruimere familie, burens, vrienden en kennissen, collega's.

Graag wil ik even blijven stilstaan bij het stukje blijde boodschap dat we zonet gehoord hebben. Al lijkt het me moeilijk om iets van blijdschap in deze boodschap te ervaren. Ik voel me bijna overspoeld door het vele verdriet hier voelbaar bij het sterven van Rob. “Voor hem was het misschien ‘t beste,” wordt er dan gezegd... “hij is nu letterlijk over zijn lijden heen.” Maar wie achterblijft verzet zich tegen dit gebeuren, want loslaten doet pijn. Alsof we bij het verlies van een dierbare iets van onszelf verliezen. We wenen om ons verloren ik. Maar we zijn hier toch ook samen om te groeien in het geloof en de krachtige hoop dat we het positieve van Rob in onszelf mogen meedragen. Hij is hier aanwezig! Als de dood zoals nu onze nabije omgeving raakt, voelen we onszelf ineens kwetsbaar en sterfelijk. Plots krijgen we dan meer moeite met die uitspraak van Kahlil Gibran: “Want leven en dood zijn één, zoals de rivier en de zee één zijn.” Misschien zijn we juist daarom samen gekomen, vandaag, bij het aardse afscheid van Rob, om mekaar te helpen het sterven in ons leven een plaats te geven. Niet om alle vragen te beantwoorden, het mysterie mag mysterie zijn, maar om samen te dragen wat ons vandaag overkomt, kracht putten om het verder te dragen, om het te verdragen en om zo doorheen een rouw te groeien van verzet naar overgave.

Uiteraard is dit een moeizaam proces, een opgave die veel energie en tijd zal kosten. Maar misschien kunnen we toch al kracht putten uit een troostvolle belofte in de evangeliëlezing. Jezus zegt: “In het huis van Mijn Vader is ruimte voor velen.” Daar schuilt een belofte in van een blijvende verbondenheid tussen de leerlingen en Jezus. Daarom begint de evangeliëlezing ook met “Laat uw hart niet verontrust worden.” Ook Sint Augustinus heeft het in de eerste lezing over diezelfde verbondenheid: “wanneer ge op de dag die God beschikt zult thuishkomen waar ik u ben voorgegaan, dan zullen we weer samenleven, met oneindig meer liefde dan op aarde.”

Zo kan, ook bij ons de band met Rob blijven bestaan, al is de onrust in ons hart nu groot... Ook nu willen we blijven geloven in een leven dat sterker is dan de dood. Meer dan geloven heeft dat te maken met een manier van leven, een manier van omgaan met jezelf en je omgeving, zodat de diepste goddelijke krachten in jezelf concreet gestalte kunnen krijgen in je dagelijks leven. Jezus heeft het ons voorgedaan, hij is als modelfiguur waar we steeds op kunnen terugvallen om inspiratie op te doen. En Rob heeft er zijn beroep van gemaakt om aan de jongens door te geven dat Jezus de Weg, de Waarheid en het Leven is. Het is niet aan mij om te oordelen in welke mate hij daarin gelukt is, maar toen ik drie weken geleden zijn proefwerken van godsdienst verder heb verbeterd, werd ik getroffen door de vele spontane dankwoordjes van zijn leerlingen op het eind van het proefwerk. Rob was een vader, niet alleen voor zijn kinderen thuis, maar ook voor zijn jongens op het college. Ongetwijfeld heeft hij er velen doorheen de jaren de Weg, de Waarheid en het Leven voorgeleefd en doorgegeven.

Mij heeft hij alleszins geleerd dat een jarenlange ziekte een verbeterd maar hoopvolle strijd kan zijn, met een nieuw leven als resultaat, veel levendiger dan iemand ooit had durven denken. Stilaan raakte hij misschien wel moegevochten tegen zijn lichaam, maar zijn wilskracht hield hem overeind. Tot ook hij in de zomer van de nazomer van zijn leven dit aardse bestaan heeft moeten loslaten. En op dit moment zoeken wij steun, troost en houvast in ons geloof dat zegt dat de dood niet het laatste woord heeft. De dood is niet het einde, maar slechts een horizon, en een horizon is niets anders dan de beperking van wat wij kunnen zien. Daarom durven wij stilletjes mee-mijmeren met Sint Augustinus: “Als ge mij waarlijk liefhebt... droog dan uw tranen en treur niet meer.”

Geloofsbelijdenis

(Al is dit niet gebruikelijk voor een uitvaart, toch vinden we het zeer zinvol en verantwoord)

Inleiding “En altijd is het zo geweest dat de liefde haar eigen diepte niet kent
dan op het uur der scheiding...” (K. Gibran)

Samen Ook in deze moeilijke, pijnlijke dagen wil ik geloven
in een God van Leven die zichtbaar is in mensen om me heen.
Ik wil geloven in zoveel Jezus-figuren die doorheen lijden en dood
een weg van liefde en hoop hebben voortgeleefd.
Ik wil geloven in een Geest van geven om mekaar,
en ik hoop te mogen rekenen op een hartelijke kerk van mensen die mee-leven.
Ik wil niet geloven dat de dood een eindpunt is...
de dag komt na de nacht, de lente volgt op de winter,
en een graankorrel sterft in de aarde om vruchten voort te brengen.
Dood is rust, overgave, maar is zo pijnlijk voor wie achterblijft.
Ik geloof in de verrijzenis van Pasen. Amen!

Voorbeden

Met deze gebedsintenties willen we onszelf de kans geven te rouwen om doorheen nabijheid van anderen te kunnen groeien naar een integratie van het "moeten afscheid nemen" in het leven. Zo willen we antwoord zijn voor mekaar en ook God maakt zijn naam 'Jahwe' waar: *Ik zal er zijn voor jou.*

We willen bidden voor ..., die met zijn levenswijze voor ons een voorbeeld is.

Dat de herinnering aan ... in ons niet zou sterven,
dat zijn/haar voorbeeld ons kracht zou schenken
om te blijven geloven in Gods droom die alle mensen wil samenbrengen.
Laat ons bidden.

We willen bidden voor de familie en vrienden van ...,
dat zij bij elkaar, bij ons en bij de mensen die hen dierbaar zijn
de kracht mogen vinden om dit verdriet te dragen.

Bidden we dat de lege plaats leeg mag blijven
om vervuld te kunnen worden van dankbare herinneringen
zodat ... op die wijze bij hen zou aanwezig blijven.
Laat ons bidden.

We willen bidden voor iedereen hier aanwezig,
die geschreven staan in de palm van uw hand.
Sterk onze gevoeligheid voor het leven
om samen de toekomst dragen.
Laat ons bidden.

Offergang

Offerande

Gebed over de gaven

Heer God, meer dan ooit weten wij hoezeer we elkaar nodig hebben.
Wij zoeken steun bij elkaar nu de grond onder onze voeten dreigt weg te zinken.
Ook Jezus is met Zijn vrienden samengekomen, toen Hij
- bij het nakende afscheid - reeds vervuld was van droefheid en angst.
Zoals Hij nemen wij brood en wijn om onze hoop uit te spreken dat Gij met ons blijft,
ondanks alles, vandaag en alle dagen. Amen

Tafelgebed

De woorden van troost die wij elkaar toefluisteren, de verwijzing naar een eeuwig geluk, de verwachting van een weerzien dat geen verdriet meer kent, geen scheiding en geen sterven, het kwam allemaal uit Zijn mond als een licht in het donker, een uitzicht waar geen uitzicht leek.

Wij danken U om Hem en wij roepen Hem aan in deze uren van droefheid en pijn:

Heer onze God, in alle droefheid hopen wij de troost te ervaren van Uw nabijheid door Jezus, onze Heer. Hij heeft het leven gekend, het lijden geproefd en de dood ondergaan.

Hij heeft de dood overwonnen, de hemel veroverd als een tehuis voor ons allen.

Hij was het toch die ons zei: "In het huis van mijn Vader is ruimte voor velen.

Ik ga er heen om een plaats voor u te bereiden.

Zo kunnen wij ons verbonden voelen met ..., die gestorven is, maar ook leeft, zoals wij ons verbonden voelen met uw Zoon, die heenging maar toch ook bij ons bleef.

Want op de avond die voorafging aan Zijn dood, zat Hij aan tafel met Zijn vrienden.

Hij nam brood en deelde het rond met de woorden:

Neem en eet hiervan gij allen,

want dit is Mijn Lichaam dat voor u gegeven wordt.

Ubi caritas et amor, Deus ibi est.

Zo nam Hij ook de beker met wijn, reikte deze zijn vrienden aan en zei:

Neem deze beker en drink hier allen uit,

want dit is de beker van het nieuwe altijddurende verbond.

Dit is mijn bloed dat voor u en alle mensen wordt vergoten tot vergeving van de zonden.

Blijf dit doen om Mij te gedenken.

Ubi caritas et amor, Deus ibi est.

Heer, onze God, wij danken U om de gaven van het leven,

wij danken u om de gave van de menselijke liefde waaruit steeds nieuw menselijk leven spruit.

Wij danken U ook om onze uiteindelijke bestemming in Uw vaderhuis, waartoe nu ook ... behoort.

Nu de vreugde van ... geworden is tot smart voor ons, vragen wij om Uw Geest van troost,

die troost en vrede doet dalen in ons hart, die mensen leert voor elkaar te leven,

samen lief en leed te delen zoals het brood dat in dit uur gebroken wordt.

Geef ons de gaafheid van ... , geef ons de eenvoud die hem/haar zo eigen was,

geef ons zijn/haar spontane hartelijkheid, geef ons dat even blij zijn als ...,

zijn/haar gediensstigheid.

Laat zo ... voortleven onder ons, dan wordt dank zij hem/haar Uw Rijk van goedheid en van liefde midden onder ons een werkelijkheid.

Daarvoor bidden wij nu tot U, lievende God, heilige bron van goddelijk leven,

Gij die ons aller Moeder en Vader zijt:

Een variant op het tafelgebed

is het lied *Die naar menselijke gewoonte* (tekst: H. Oosterhuis en muziek: B. Huybers), met tussen de vierde en vijfde strofe mogelijk volgende tekst.

Zo moet het ongeveer geweest zijn: Jezus en Zijn twaalf vrienden in een stille bovenzaal.

Men voelt het einde naderen van wat een tomeloze avond had kunnen worden.

In de ogen staat de moeheid te lezen... Toen nam Hij wat brood dat overbleef,

liet het in Zijn handen rusten en koesterde het met een eerbiedig zwijgen.

Hij dankte God ervoor als gold het heel de rijkdom van Zijn leven,

*en Hij brak het toen om te verdelen. **Neem allen een stuk, zei Hij, en eet het maar.***

In dit gebaar kom ik naar jullie toe, want voedsel moet gemeenschap stichten.

Toen vulde Hij een kelk met wijn, en liet hem rondgaan,

want hun dorst naar diepe verbondenheid was groot.

Drink ook hieruit, zei Hij, en voel dat het leven sterven is, en een nieuwe geboorte pijn doet.

Deze wijn moet liefde worden, en verwantschap in hetzelfde bloed.

Neem en drink ervan, dit is mijn bloed.

Dan is het allicht stil geworden, als bij een afscheid dat er geen is.

Deze tekens hadden nieuwe hoop gewekt.

Onze vader

Vredewens

Vrede wensen in een tijd van onvrede en verzet, van pijn en verdriet lijkt een tegenstelling. Maar we willen wensen, we willen eraan werken, dat er opnieuw momenten van rust en vrede zullen komen. Geef ons uw vrede, Heer, geef ons vrede aan allen die hier samenzijn. Geef ons vrede in ons hart en laat ons niet te pletter lopen op “waarom?” en “wat is de zin van dit alles?” Laat dankbaarheid om wie ... voor ons was de bovenhand halen, en van daaruit de kracht om verder te leven. Geef vooral Uw vrede, Heer, aan ... Moge hij/zij bij U helemaal gelukkig zijn. Geef hem/haar Uw eeuwigheid, Uw eeuwige vrede. Amen.

Een variant op de vredeswens

Sterven is de weg gaan, iedere dag, ongemerkt en soms zo ongewild, naar een nieuwe morgen toe, vol vrede. Sterven is de morgen begroeten als de zolang verwachtte. De Morgen zonder avond, zonder einde. De Morgen, die eeuwig zal duren. Dit geloof in Gods nieuwe vredevolle morgen zij altijd met u.

Lam Gods

Breking van het brood

Jezus zegt: ‘Ik ben het brood van het leven en wie tot Mij komt zal niet sterven, maar leven in eeuwigheid. Laten we daarom delen van de gaven die ons in verbondenheid worden aangeboden. En laten we ons leven een stukje delen met hen die nu gebroken zijn ... *Heer, ik ben niet waardig dat Gij tot mij komt, maar spreek en ik zal gezond worden.*

Communie

Bezinning^v

Dit lichaam, ik wil het nu zegenen als teken van geloof dat er Iemand is die ons verhaal voltooit. *En u allen wil ik zegenen, beste mensen, om tot zegen te zijn voor mekaar.* Ik zegen je vorige ogen, ..., zodat je ons met je nieuwe ogen weer graag zou mogen zien. *En ik zegen uw ogen, opdat jullie met hartelijke ogen mekaar zouden benaderen en blijven dragen.* Ik zegen je vorige oren, ..., zodat je ons met je nieuwe oren weer zou mogen horen wanneer we tot je spreken vanuit ons verdriet en onze hoop. *En ik zegen uw oren, opdat jullie blijven horen en helend luisteren naar tekens van pijn en woorden van verdriet* Ik zegen je vorige mond, ..., zodat je ons met je nieuwe mond weer zou mogen toelachen en ons woorden spreken van troost en bemoediging. *En ik zegen uw mond, beste mensen, opdat ge zoudt zwijgen als ge denkt iets te moeten zeggen, om de stilte een kans te geven.* Ik zegen je vorige handen, ..., zodat je met je nieuwe vingers het nu eindelijk volmaakte lied van de eeuwige vreugde mag spelen. *En ik zegen uw handen, dat ze steeds teken van troost en toenadering mogen zijn op momenten van pijn en vervreemding.* Ik zegen je vorige voeten, ..., zodat je er weer mee kan gaan naar de plaatsen waar jij je ooit gelukkig hebt gevoeld en jij er ons blij mee kunt tegemoet komen wanneer wij zelf de dood zullen doorgedaan zijn. *En ik zegen uw voeten, om nooit de ander te ontlopen, om te durven zorgzaam nabij te zijn.* Ik zegen heel je vorige lichaam, ..., opdat je met je nieuwe lichaam de vreugde en de vrede zou mogen beleven die je zelf zo sterk hebt meegemaakt. *En ik zegen de lichamen van jullie allemaal, beste mensen, dat ze een positief teken mogen zijn van onze kwaliteit van aanwezig-zijn.*

Slotgebed

God, Moeder en Vader van alle leven,
Gij kent ons elk bij onze naam en Gij leeft met ons mee.
Aan Uw zorgen vertrouwen wij ... toe
omdat wij hopen en geloven dat Gij hem/haar draagt
over de grenzen van de dood heen.

Laat hem/haar delen in Uw liefde en bij U verrezen verder leven.
Amen.

De (voorlopig) laatste groet ^{vi}(afscheidsritus, absoute)

Om nu de laatste eer te brengen aan ..., om recht te doen aan dit leven en sterven, zijn wij hier samen rond het dode lichaam dat ons van hem/haar is overgebleven.

Wij houden onze ogen gericht op het kruis van Jezus,
en wij spreken uit in tastend geloof dat dit het einde niet is,
maar dat onze God een God van levenden is.

Meer nog dan dit lichaam is ons de naam van deze mens gebleven: ...

Die naam spreken we hier uit met eerbied en genegenheid
en wij bidden, Heer God, herinner U deze naam

die hij/zij van mensen heeft ontvangen en waarin hij/zij gekend wordt,

ook al is hij/zij gestorven. Die naam hebt Gij geschreven in de palm van Uw hand.

Ten teken van hoop dat God ons doet herleven, en om te getuigen
van ons geloof in de verrijzenis zegen ik nu dit dode lichaam
dat God en de mensen heeft gediend met hart en ziel.

En bidden wij nu samen in dankbaar vertrouwen

op de grenzeloze goedheid van God,

het gebed dat Jezus zelf heeft leren bidden :

Onze Vader

“Sterven doe je nooit alleen^{vii}

de mensen met hun vragen die vragen blijven tot ze “amen” kunnen zeggen
en de mensen die je sterven dragen en stil nabij zijn.

Mensen die méé dood-gaan en dank je God nog kunnen zeggen
om die lieve mens die leven blijft.

Sterven doe je nooit alleen omdat zovele mensen
méé je stervend leven schragen!

Sterven doe je nooit alleen

zelfs dan is God nabij in mensen om je heen.”

Laat ons nu gaan in vrede om hem die wij dit uur voor het laatst in ons midden mochten hebben
te begeleiden naar de plaats waar hij zal worden neergelegd.

Dan zal hij voorgoed onvindbaar zijn voor ons, voor mensen, maar niet voor Hem die heeft gezegd:
dat Hij nooit laat varen het werk van zijn handen. Rust in vrede, lieve doden.

Bouw mee aan een wereld van geluk voor alle mensen, lieve levenden.

In naam van de familie en van onze parochiegemeenschap, dankjewel om dit samenzijn, om je meelevend.

DAT HIJ IN VREDE RUSTE - DAT WIJ IN VREDE LEVEN .

(Spijtig genoeg en soms begrijpelijk eindigt voor de meeste aanwezigen hier de uitvaartplechtigheid. Voor de familie is de aanwezigheid in de kerk een grote steun, maar het is soms pijnlijk om zien hoe slechts een handvol naasten overblijven voor de gebeden op de begraafplaats en voor de eigenlijke teraardebestelling. Dit laatste is trouwens een sterk en zinvol gebeuren: het aan de aarde toevertrouwen. Mensen die dat samen beleven, ervaren een sterk gevoel van verbondenheid als levenskracht. Het is eigenlijk vreemd dat na het toevertrouwen van de kist aan de aarde, dat dan de familieleden als eersten de kist moeten groeten en achterlaten. Misschien kunnen enkele of alle naaste familieleden bij hun dode blijven, totdat alle aanwezigen gegroet hebben of gepasseerd zijn. Dan kan de familie de gestorvene overdragen aan de mensen van de begraafplaats of het crematorium.)

OP DE BEGRAAFPLAATS^{viii}

Welkom

Deze plaats is getekend met het kruis: een teken van hoop, leven en verrijzenis;
God van levenden, grif het kruis ook in ons hart.

Hier staan wij om afscheid te nemen en afstand te doen van een geliefd mens.
Hier zaaien wij het lichaam van een menskind in de aarde en dekken het toe.
Dat de warmte van Gods liefde ooit dit leven wekt, het uitroept als nieuw.
Rusten mag dit leven in God, de Getrouwe, de Barmhartige.
Wachten mag het op de zomer van de oogst.
Moge deze plaats voor ons een tuin van gedenken blijven.
Hier zullen wij komen om de stilte te zoeken, de namen te lezen,
om niet te vergeten wie ons zijn voorgegaan.;
om onze eigen dagen te tellen en te leven in het licht van Gods gelaat.

Stilte

Gebed

God van aarde en leven, van lucht en vuur, aan U willen wij het dode lichaam van ... toevertrouwen.
Zegen dit stukje aarde en laat het een teken zijn van verborgen groeikracht, van nieuw leven,
dat verborgen is in U. Wij vragen U dit omwille van Jezus Christus, die uit de dood is opgestaan
en nu leeft bij U in eeuwigheid. Amen.

Niemand leeft voor zichzelf. Niemand sterft voor zichzelf.

Wij leven en sterven voor God onze Heer: aan Hem behoren wij toe.^{ix}

Tot stof en as keert een mens terug naar de bron van het leven, naar de Schepper van al wat is.
Vanaf vandaag is ... voorgoed verenigd met God. Zijn dode lichaam laten wij hier achter.
We geven het prijs aan zon en regen, aan weer en wind. Maar onze geest houdt vast:
de goedheid, de warmte, de liefde die wij aan elkaar beleefden.
In het vertrouwen dat ... opgenomen is in het nieuwe leven, waar geen pijn of verdriet meer is,
bidden wij het gebed dat wij van jongs af aan geleerd hebben:
Onze Vader die in de hemelen zijt,

Laatste afscheid

Wij leggen nu dit dode lichaam in de aarde en dekken het toe met aarde, met bloemen,
met onze herinneringen, met onze goede gedachten. En we wensen ... toe:
Slaap zacht, rust in vrede. Moge de Eeuwige je in zijn huis ontvangen,
moge het gelaat van de Eeuwige je tot vreugde zijn samen met allen die jou zijn voorgegaan
en die reeds daar zijn waar het Licht straalt en de dag geen einde kent.
Moge je rust en vrede genieten in de naam van Hem die wij noemen:
Vader, +Zoon en heilige Geest. Amen.

Dankwoord, ten einde

We hebben afscheid genomen. Veel goede woorden zijn gezegd, veel herinneringen opgehaald,
verdriet is uitgesproken, woorden van bemoediging hebben geklonken.
Ik spreek de hoop uit dat de naam van ... die nu nog eenmaal klinkt, niet zal verloren gaan,
en dat de band die wij rond ... ervaren hebben, niet voor niets is geweest.
Ik dank u voor uw komst, ik dank ...
Dank u wel.

UITGEWERKTE CREMATIEPLECHTIGHEID ALS VOORBEELD^x

Zoals reeds vermeld in dit deel, is het verloop van de plechtigheid in het crematorium afhankelijk van het feit of er daarvoor al dan niet een plechtigheid heeft plaatsgevonden in de kerk. We kiezen hier voor het uitgebreide verloop, zonder voorafgaande kerkdienst.

Twee bijbelse motieven kunnen in het crematorium als sterke symbolen geduid worden:

- het vuur dat zuivert, dat het goede behoudt en het edele aan het licht laat komen, als teken van loutering, met de bede dat de overledene gelouterd door de dood heen mag verrijzen tot nieuw leven.
- het vuur waarin God als beschermer aanwezig kan zijn, een reinigend vuur dat de mensen niet verteert maar troost.

Het branden van wierook kan ook een zinvol ritueel zijn in een crematieplechtigheid.

Tot slot van deze voorbeschouwingen geven we twee citaten uit het gedicht *De hemelse zwerver* van Angelus Silezius. Daarin vinden we zowel het louteringsmotief terug als het troostmotief.^{xi}

*Als God de vuurvlam is, dan is uw hart de gloed
waarin het hout der ijdelheid verteren moet*

*Ik wil de phoenix zijn, en gans door vuur vergaan
opdat er niets meer tussen mij en God moog' staan.*

Voor de plechtigheid is er muziek, en liefst levend(ig)e muziek...

Begroeting en inleiding

Heer, bron van licht en leven, wees hier aanwezig onder ons met uw barmhartige liefde, in de kracht van de verrijzenis van uw Zoon Jezus Christus en met de troost van uw heilige Geest. Amen.

Beste mensen, deze plaats is vreemd, onbekend, voor sommigen zelfs 'onwerkelijk'.

Onwennig zitten we hier bij elkaar, wetend dat het de laatste keer is dat we zo samen zijn.

Maar we geloven dat het goed is dat we dit samen mogen beleven.

Afscheid nemen kost pijn, doet verdriet, en vraagt een grote draagkracht van onze omgeving.

Toch mogen we erop vertrouwen dat ... geborgen is in God.

God ziet niet wat gelukt of mislukt is, daarover oordeelt de mens.

God ziet de wortels, de diepste grond, de intentie die het leven motiveert, de bedoeling die het leven gedragen heeft.

Worden we stil en luisteren we naar enkele woorden uit een lange Traditie.

Ontsteken van het licht

Een lichtpunt in deze moeilijke dagen is als een houvast om te overleven.

De gloed van deze kaars verwijst naar de Paaskaars en de verrezen Christus.

Als wij dit lichaam prijsgeven aan de gloed van het vuur,

willen we de gloed van de paaskaars in onszelf bewaren

vanuit het geloof en vertrouwen in God die geen mens laat verloren gaan, ook al is zijn beeld vervaagd en is zijn naam verloren gegaan.

Gebed om vergeving (uit de *Alleenspraken van Augustinus*)

God, zich afkeren van U betekent: vallen,
en zich keren tot U betekent: opstaan,
en blijven in U betekent: op vaste grond staan.

Heer, ontferm U over ons.

Weggaan van U betekent: sterven,
terugkeren tot U betekent: herleven,
wonen in U betekent: leven.

Christus ontferm U over ons.

God, naar U zet het geloof ons in beweging,
op U richt ons de hoop,
met U verenigt ons de liefde.

Heer, ontferm U over ons.

Openingsgebed

God van aarde, God van lucht, God van licht, God van vuur,
aan U vertrouwen wij het lichaam van ... toe.

Ga lichtend voor hem uit als een vuurzuil in de nacht.

Beziel ons, die hier achterblijven, met een geest van liefde en vrede,
een geest van warmte en nabijheid, Uw Geest, de heilige Geest;
geef ons de bezielende kracht van uw Zoon, die leeft bij U en bij ons,
altijd en eeuwig. Amen.

Psalm 73,1-2.21-28

Stilte en/of rustige luistermuziek

Voor het laatst zijn wij hier bijeen rond ... Een mens die eens bruiste van leven, is dood.
Maar wij geloven dat de dood het einde niet is. Moge ... blijven voortleven in onze geest
en in onze herinnering, tot wij met hem verenigd worden in het eeuwige leven. Amen.

Lezing uit de bijbel, eventueel begeleid door een andere tekst (gedicht of verhaal)

Overweging

Voorbeden

Laten we bidden tot de helende en lievende God
die leven geeft en die het bewaart in eeuwigheid:

voor onze gestorvene ...,

nu wij alles wat hij geweest is, in Uw handen leggen

en zijn lichaam aan het vuur toevertrouwen om tot as te worden verbrand,

bidden wij om licht en leven, om een thuis bij U, Schepper van de mens,

en om vrede voor altijd. Laat ons bidden.

Wij bidden U, Heer, verhoor ons gebed.

Voor allen die een dierbare hebben verloren,

voor hen die vechten met en tegen hun verdriet,

voor hen die moedeloos zijn geworden door teveel tegenslag en teleurstelling,

voor al dezen bidden wij om mensen die met hen op weg willen gaan,

om mensen met begrip en aandacht, en een grote draagkracht. Laat ons bidden.

Wij bidden U, Heer, verhoor ons gebed.

Voor allen die het gevoel hebben dat hun leven zinloos is als een doodlopende weg,
voor hen die vereenzamen en bang zijn voor de toekomst,
dat zij mensen mogen ontmoeten die hen een warm hart toedragen. Laat ons bidden.
Wij bidden U, Heer, verhoor ons gebed.

Voor allen die ernstig ziek zijn, die lijden aan hun ouderdom of hun handicap,
voor hen die oog in oog staan met de dood,
dat zij mensen mogen ontmoeten met een liefdevolle zorg,
mensen die daadwerkelijk een steun betekenen en zich belangeloos geven aan hun naasten.
Laat ons bidden. *Wij bidden U, Heer, verhoor ons gebed.*

Goede God, Gij die het leven behoedt en het steeds weer in ons wekt
als een vuur dat steeds oplaait en niet uitdooft, wij bidden tot U:
dat wij voor elkaar het leven bewaren en elkaar toekomst geven.
Mogen wij uw beeld zijn in de Naam van Jezus uw Zoon onze Heer. Amen.

Symboolhandeling rond de baar

Als teken van hoop dat zijn leven zal meestromen als een druppel goedheid
in de zee van de onmetelijke liefde van de Onnoembare,
besprenkelen wij dit dode lichaam. Wij zegenen hem vol eerbied en dank.
Als teken van de liefde waarmee wij hem toevertrouwen aan onze herinnering
en aan Gods oneindig mededogen, branden wij wierook rond zijn lichaam,
hier en nu voor het laatst in ons midden.

Onze Vader

God van leven, niemand, of hij heeft een naam bij U, niemand valt, of hij valt in uw handen,
en niemand leeft of hij leeft naar U toe.

Eeuwige God, onze namen staan geschreven in de palm van uw hand.

Wij geloven dat U voor ons als een vader en moeder tegelijk bent
tot wie wij ons altijd vol vertrouwen kunnen richten met de woorden van uw Zoon:

Onze Vader die in de hemelen zijt

Slotgebed

Gij die gezegd hebt: "Ik zal er zijn voor jou", wees hier aanwezig.

Dat wij hier zijn is ons vertrouwen, dat wij niet uitleveren aan de dood van het einde,
maar dat wij haar geven aan U. Herschep haar door het vuur van uw liefde
tot de mens die hij probeerde te zijn. Gij alleen kunt dat. Amen.

Zending en zegenwens

Wees gezegend alle leven, wees gezegend in rust en duur,
wees gezegend en gerust, want wie van en in God is overleeft alle dood.

Dankwoord, ten einde

We hebben afscheid genomen. Veel goede woorden zijn gezegd, veel herinneringen opgehaald,
verdriet is uitgesproken, woorden van bemoediging hebben geklonken.

Ik spreek de hoop uit dat de naam van ... die nu nog eenmaal klinkt, niet zal verloren gaan,
en dat de band die wij rond ... ervaren hebben, niet voor niets is geweest.

Ik dank u voor uw komst, ik dank ...

Dank u wel.

Muziek

LOSSE ELEMENTEN

Wat de oorspronkelijke bedoeling was van dit deel, heeft veel weg van een onmogelijke opgave : om heel beperkt over van alles iets mee te geven van werkmateriaal, in de hoop dat het inspirerend kan zijn voor de woorden en gedachten die je zelf wil uitdrukken.

Er bestaan zoveel teksten en zoveel invalshoeken, dat een grote selectie zich opdringt. Daarbij komt dat voor elke geciteerde tekst toestemming dient gevraagd te worden aan de oorspronkelijke rechthebbende. En tegenover het gebruik van deze teksten staan vergoedingen die soms hoog kunnen oplopen. Dan maar gekozen voor enkele schema's als model, vier uitgewerkte voorbeelden en bij de losse elementen vooral veel verwijzingen. Daarvoor werd ruimschoots gebruikt gemaakt van de publikaties die achteraan dit deel als bron vermeld staan. In het Natuurlijk Dood Centrum Horizon zijn zogenaamde 'liturgische boekentasjes' beschikbaar met de vermelde ruime keuze aan materiaal, waarvan je hier slechts een voorproefje vindt. Belangstellenden kunnen zo'n liturgische boekentassen voor een week ontlenen om te gebruiken in eigen omgeving. Als je zelf positieve ervaringen hebt met een eigen gevonden of gemaakte tekst of lied, dan krijgen we die graag toegestuurd. Of beter nog: stuur een volledige plechtigheid met alle teksten als aanvulling voor het documentatiecentrum van NDC Horizon, en dus ten dienste van anderen.

Toch nog twee bedenkingen. Het gevaar is niet denkbeeldig dat dit deel aanleiding geeft tot passieve keuze van verschillende teksten om zo tot een samenraapsel van een dienst te komen. Laat deze teksten je vooral inspireren om zelf woorden te zoeken en neer te schrijven. Durf jezelf te laten raken en je daarin te geven. Dit zeg ik vanuit het geloof en de overtuiging dat je het wel degelijk kunt, en dat het goed is zoals je het schrijft, omdat het uit jezelf komt.

Maar maak er ook geen woordenvloed van waar de betekenis verloren gaat in het teveel aan woorden en teksten (waarvan dit boek hopelijk niet al te vaak een voorbeeld van is). Daarbij de wijze raad van Luc Versteylen indachtig: als het kan, gebruik dan liever één zin in plaats van een hele tekst. Of misschien beter nog één woord in plaats van een ganse zin. Om maar te zeggen : één treffende zin of gedachte van een rechtstreekse nabestaande kan veel meer zeggen dan een schone lange tekst van een vreemde bekende. Enfin, je begrijpt wel wat ik bedoel.

AANKONDIGINGEN^{xii}

Als een standaard-uitvaart om een standaard-brief vraagt, dan hoort bij een persoonlijke uitvaart een eigen unieke brief met persoonlijke aankondiging.

Zoals reeds gezegd in vorig deel, biedt de melding aan de buitenwereld heel wat mogelijkheden tot eigen creatieve inbreng. Iedereen vindt het normaal als een klassiek geformuleerde doodsbrief wordt opgemaakt, maar de appreciatie en bevestiging is des te groter als mensen er een persoonlijke aankondiging van hebben gemaakt, met vaak een sterke gevoelsuiting. Bij het sterven van een kind wordt gemakkelijker voor een ongewone, persoonlijke aankondiging gekozen. Enkele voorbeelden ter illustratie.

*De kwaliteit van het leven
wordt soms duidelijker
in de dood.*

Beste,
De grappige snoeten
het gewoon lief-zijn
het gooien met de balletjes
het lezen in het 'klein boekje' (van Jezus)
het roepen en wenen
het 's nachts opstaan
het vechten tegen de pijn
het hoesten...
 ons NELE
 ze is van ons heengegaan.
We weten het wel:
'uw kinderen zijn uw kinderen niet'
maar toch... het doet zo zeer.
We voelen ons wat ontheemd.
Weten niet wat ons overkomt
een beetje zoals bij onze Dieter.
Machteloos en kwetsbaar
staan we hier in dankbaarheid en pijn.
Van ons Nele leerden we stilaan
het bijkomstige onderscheiden
van het belangrijke.
We zijn er nog lang niet aan toe
maar willen samen met anderen proberen.
Naar aanleiding van dit gebeuren
willen we samen met jou
even stil zijn
rond onze pijn en onze vreugde
rond de weelde en de beperktheid van dit leven
rond vergeving en hoop.
Je kan dit rustig doen voor jezelf
in de huiskamer of op het werk.
Je kan ook aansluiten
bij de gemeenschapsviering
op WOENSDAG 5 APRIL te 10 u. 30
in de parochiekerk van Heusden-Centrum.
Tjeu en Rie Leenders-Van Elsacker
Kapelstraat 71 3550 Heusden
2 april 1978.

Kleine, lieve schat,
we houden zoveel van je.
Je hebt formidabel gevochten.

*(met centraal
een grote foto van Michiel:*

We nemen afscheid
van Michieltje
in de O.L.V. Geboorte-

Liturgische Postdoos

Je gaf nu zelf aan dat het voldoende was.
Jouw plaats in ons gezin blijft van jou.
Je vertederde ons met je lieve lach,
door een voetje voor een kusje.

*hoofdje en schouders)
een gerasterde afdruk
op een grijze kaart
1/3 van din A4 formaat.*

kerk te Hoevenen
op vrijdag 30 augustus.
Vanaf half tien
kunt U persoonlijk
afscheid nemen
en om tien uur
vieren wij samen
zijn Hemelvaart.

Innige kusjes,
je mama, je papa, ons Tine,
ons Jolien, onze Pieter.

Michiel
6 juni 1994 - 26 augustus 1996

Anthonis-Raeymaekers, Palmenlaan 52, 2940 Hoevenen

Donderdag, 4 februari 1988.

Na een rustige dag begaven we ons in blijde verwachting naar de St.-Lucaskliniek, Laar te Ekeren, waar de uitbreiding van ons gezinnetje verwezenlijkt werd.

Vrijdag, in de vroege ochtend, waren we de vermoeide, maar fiere en gelukkige ouders van een flinke, gezonde dochter **BIRGIT** (4,250 kg.).

Onze wereld straalde, Toni en Ellen hadden een speelkameraadje meer.

Birgit verwacht uw belangstelling tussen 13 en 16 uur en tussen 19 en 20 uur.

Maar, altijd is het zo geweest dat de liefde haar eigen diepte niet kent dan op het uur der scheiding.

Vrijdag, 5 februari 1988.

Plots liep alles fout.

Na een uur van gelukkig samenzijn, wordt **LINDA** door een medische zeldzaamheid getroffen. De behandelende ploeg stond machteloos. Hulp kon niet meer baten. **LINDA** verliet ons op 30-jarige leeftijd.

Zij kreeg geen kans meer om te vechten voor haar leven,
te leven voor 'Birgit', Ellen en Toni.

LINDA WOUTERS verliet haar gezin, ouders en vrienden.

In deze uren lijkt de wereld zo onrechtvaardig, voor allen, die gelukkig zijn.

Samen droomden wij van een toekomst, die zó plots, en zonder aanvaardbare redenen, werd afgebroken.

Nú, lijkt haar sterven zo zinloos.

Jan TEUGELS,

Toni, Ellen en Birgit

De Heer en Mevrouw WOUTERS-LEMBRECHTS

Mevrouw Wed. TEUGELS-JANSSENS

De families TEUGELS, WOUTERS en VLAMINCKX

haar echtgenoot

haar kinderen

haar ouders

haar schoonmoeder

nodigen U uit in gemeenschap deel te nemen aan de Uitvaartliturgie op DONDERDAG 11 FEBRUARI 1988 om 10 uur in de St.-Cordulakerk te Schoten-Centrum, waarna de begraving zal plaatshebben op het kerkhof aldaar.

Samenkomst in voornoemde kerk, St.-Cordulaplein.

2120 Schoten, 5 februari 1988

Lode Weytenstraat 27/1

Wij zouden het U liever persoonlijk vertellen,
maar we kunnen dat niet want wij verloren onze

WOUTER

Ondernemend als altijd is hij uit zijn slaapkamerraam gevallen.

Ruim een dag hebben wij gehoopt, gevreesd, om zijn leven gevochten,
met artsen en verpleegkundigen. Maar wij moesten het opgeven.

Misschien zouden velen wat willen zeggen, maar er is niets te zeggen.

Laten we daarom zwijgen; dat verdragen wij beter.

Zelfs de Naam van de HEER willen wij liever niet horen.

Wij hopen dat Hij zich op Zijn wijze en Zijn tijd aan ons bekend zal maken.^{xiii}

*Misschien is het belangrijkste
voor een mens :
klaarkomen met zijn eigen dood
een leven lang.*

Zaterdagavond 31 mei 1986

- op de vooravond van zijn 82ste verjaardag -
is vader zacht van ons heengegaan
midden in dit weelderig lente-leven
na een winter waarin alles dood leek.

*(en op rechterbladzijde volgen dan
namen van gestorvene en naaste verwanten)*

De graankorrel in de aarde
de zaadaardappel en de plantboom - sterven ...
kiemen, groeien
léven volop - altijd opnieuw.

In dit vermoeden
dat elke dood weer tot een nieuw leven leidt
zullen we het lichaam van vader
dankbaar en teder
aan moeder-aarde toevertrouwen.

We zouden het fijn vinden
mocht je dit gebeuren
met ons mee beleven.

Je kan dit rustig doen voor jezelf
in de huiskalmer of op het werk.

Je kan ook aansluiten bij de gemeenschapsviering
in de **parochiekerk van Boorsem**
op donderdag 5 juni 1986 om 10u30
waarin wij gedenken :

Wat de doodsoorzaak betreft, komt stilaan meer openheid en wordt het soms vermeld in de brief.
Zo bijvoorbeeld bij zelfdoding:

Op 21 september 1986 is PETER overleden op een door hem zelf, uit eigen overtuiging, gekozen wijze.
PETER zou op 6 november 32 jaar zijn geworden.
We hebben hem in besloten kring naar zijn laatste rustplaats begeleid op begraafplaats ...
We hopen dat hij de rust en eindbestemming gevonden heeft die hij zocht.

Of gewoon bij het overlijden een melding van :

Wij zijn verdrietig dat hij er niet meer is, maar respecteren zijn keuze.

Het gebeurt ook dat stervenden vlak voor hun overlijden zelf de tekst voor de doodsbrief opstellen.
*Vandaag, 25 maart 1995, ben ik, door Aids gedwongen, naar een nieuwe bestemming vertrokken.
Ik nodig je hierbij uit om me uit te komen zwaaien.*

En verder: naam, geboorte- en sterfdatum, en melding van praktische gegevens.

De rouwadvertenties in de krant zijn een veel gelezen rubriek. Die bladzijde wordt gevuld met zwarte kaders en plechtige teksten. In de meeste gevallen bestaat de persoonlijke inbreng in het formuleren van de teksten, soms ook met een foto, en een bepaald symbool. De kranten verkiezen om technische redenen liever geen mengelmoes van kaders, lettertypes en afbeeldingen. Toch moeten in speciale gevallen uitzonderingen mogelijk zijn. Maar je zult er dan wel extra voor betalen.

Op school hebben we met de ganse klas gezocht naar een goede formulering om het overlijden aan te kondigen van een medestudent. Deze aankondiging kwam na de uitvaartplechtigheid in de krant vlak onder de officiële rouwadvertentie van de ouders.

"FAREWELL TO A FRIEND"

Op het Onze-Lieve-Vrouw-van-Lourdescollege
zijn we stil geworden bij het plotse en onverwachte sterven van
Stephane LE CLEF

Liturgische Postdoos

een stille leerling uit het vierde jaar Economie-Wiskunde.

Op maandag 20 mei 1996 waren we aanwezig op de uitvaartplechtigheid
in de kerk van de H.Pius X in Wilrijk, uit respect voor Stephane,
en als hoopvolle getuigen die geloven in het leven en in de toekomst.

Aan zijn ouders, Jean-Paul en Karine Le Clef-Boost,
aan zijn zus Aline en aan de naaste omgeving
wensen wij dat zij mogen omgeven worden
door mensen die echt om hen geven
en die de leegte draaglijker helpen maken.

Zo zongen Jeroen en Wim van zijn klas tijdens de uitvaartplechtigheid:

“As a class-group we say goodbye to a friend of us.

God knows where, and God knows when,

But we'll see each other again.”

“Jouw gedachten blijven galmen in de vallei van onze onzekerheid.

Jouw woorden blijven bij, in het diepst van onze gedachten.

Tot ziens, Stephane, lach voortaan, ... ook in je hart.”

2640 Mortsel, Edegemsestraat 40

ANTWOORDEN ^{xiv}

Enkele concrete tips voor een echt deel-nemend schriftelijk antwoord.

- schrijf onmiddellijk na het vernemen van het overlijden, wacht niet totdat je zogezegd de juiste woorden vindt; en richt je tot de nabestaande die jij zelf het beste kent (als een bezoek op papier);
- probeer eerlijk je spontane gevoelens te verwoorden en maak er een eenvoudige, sobere brief van die zo lang moet zijn als dat jij zelf aanvoelt;
- voor wie het nodig heeft, kan volgende leidraad met een zevental elementen een hulp zijn:
 - 1 vertellen hoe je het nieuws van overlijden vernomen hebt, en wat daarbij je eerste reactie en gevoelens was; belangrijk is dan dat je de naam van de overledene uitdrukkelijk vermeld.
 - 2 uitdrukken wat ‘medeleven’ voor jou betekent en hoe je je betrokken voelt.
 - 3 waardering.
 - 4 terugdenken aan één of andere herinnering met of van de overledene, een anekdote die nog eens het respect en de waardering voor de overledene uitdrukt.
 - 5 een sterke bevestiging naar de nabestaande toe, tot wie de brief gericht is, om hem te doen geloven in zijn eigen mogelijkheden om de rouwopgaven te doorleven.
 - 6 als je je beschikbaar wilt opstellen, doe je dat best met concrete voorstellen zonder opdringerig te zijn; een rouwende heeft niets aan een algemeen vaag aanbod van :’Laat maar weten wat ik voor jou kan doen.’
 - 7 ter afronding een attentvolle zin met je oprechte gevoelens die nog eens je bereidheid tot mee-leven kunnen herhalen.

UITSPRAKEN

“Zou wat het einde lijkt te zijn niet worden tot een nieuw begin?”

“Zouden alle herinneringen aan het verleden geen vermoeden worden van de toekomst?”

“Is de maan al ooit op haar donkerste punt blijven staan?”

(van Luc Versteyleen)

Over dood en leven, anders niet

(uit: Prisma van citaten, 3001 moderne aforismen, blz.55-61))

Niets is zo karakteristiek voor het leven als praten over de dood. (Koos Van Zomeren, 1946)

Je agenda wordt één kruis. (Jan Mulder, 1945)

Bang voor de dood? Hoe kun je nu bang zijn voor iets waarvan je geen voorstelling kunt maken?

(Jules Deelder, 1944)

Als iemand doodgaat, neem ik hem mee in mijn leven. (Cox Habbema, 1944)

Niet in je slaap, maar in je slapeloosheid heb je het intiemste contact met de dood.(Gerrit Komrij, 1944)

Voor niets krijg je zoveel voorbereidingstijd als voor de dood. Is het dan niet vreemd dat vrijwel niemand er op voorbereid is? (F. Hellers, 1936)

Ik ben niet bang om dood te gaan. Ik wil er alleen niet bij zijn als het gebeurt. (Woody Allen, 1935)

Onsterfelijkheid, of een toestand zonder dood, zou zonder betekenis zijn. Derhalve geeft de dood betekenis aan het leven. (Bernard Willems, 1929)

Wat er leeft is het leven van allen, wat er sterft is de dood van ieder. (Bert Schierbeek, 1918)

De doden geven geen antwoord, ze liggen met stof in de mond, ze leven als bomen leven, ze hebben genoeg aan de grond. (Ed Hoornik, 1910)

Een mens moet bang zijn voor het leven, niet voor de dood. (Marlene Dietrich, 1901)

Ik denk wel dat wij eeuwig leven. Want eens gegeven, blijft gegeven. (Martinus Nijhoff, 1894)

We zijn allen amateurs; het leven is te kort voor ons om iets anders te zijn. (Charlie Chaplin, 1889)

Het leven is de buitenkant van de dood. (Fernando Pessoa, 1888)

Je kunt wel samenleven, maar niet samensterven.

De meeste mensen zouden liever doodgaan dan denken; dat doen ze trouwens ook. (Bertrand Russell, 1872)

De vergelijking van het leven is eerst dan op te lossen, wanneer de dood opgehouden heeft een onbekende grootheid erin te zijn. (Ernst Hohenemser, 1870)

Al onze kennis helpt ons alleen maar om een pijnlijker dood te sterven dan de dieren die niets weten. (Maurice Maeterlinck, 1862)

Zoals ik in mijn graf alleen zal liggen, zo leef ik in wezen ook eenzaam. (Anton Tsjechow, 1860)

Menigeen moet dood zijn om levend voor ons te worden.

Menigeen zou niet onsterfelijk zijn geworden, als hij niet bijtijds was gestorven. (Peter Sirius, 1858)

Ik heb nooit iemand willen zien sterven, maar er zijn een paar overlijdensberichten, die ik met genoegen heb gelezen. (Clarence Darrow, 1857)

De dood is van alle bezoekers, de meest aangekondigde en de minst verwachte. (Paul Bourget, 1852)

Het voorrecht van de doden is dat ze niet meer behoeven te sterven. (Friedrich Nietzsche, 1844)

MIJMERINGEN

En altijd is het zo geweest,
dat de liefde haar eigen diepte niet kent
dan op het uur der scheiding.
(K. Gibran)

Wanneer je verdrietig bent,
blik dan in je hart.
En je zult zien,
dat je weent om wat je vreugde schonk.
(K. Gibran)

En wat is ophouden met ademen anders
dan de adem bevrijden
van zijn rusteloze getijden,
opdat zij moge opstijgen en verruimen
we God ongehinderd zoeken.
(K. Gibran)

De dag is voorbijgegaan,
de schaduw is op de aarde.
Het is tijd voor mij om naar de rivier
te gaan om mijn kan te vullen.
(R. Tagore)

De opdruk van de dood geeft
waarde aan de munt des levens,
en maakt het mogelijk met het leven
te kopen wat waarlijk waardevol is.
R. Tagore)

De mens verbeeldt zich dat het de dood is die hij
vreest,
maar wat hij vreest is het onvoorziene, de explosie,
De mens is bang voor zichzelf, niet voor de dood.
Saint-Exupery, Oorlogsvlieger (1942)

Toen de populaire Vlaamse dichteres Alice Nahon
ziek was en wist dat ze niet oud zou worden,
schreef ze volgend Frans rijmpje:
Partir c'est mourir un peu.
Mourir un peu, c'est de la blague.
Il faut savoir mourir à fond.
Je vous salue. Alice Nahon.

I'm not afraid to die. I just don't want
to be there when it happens.
(W. Allen)

De dood is een horizon
en een horizon is alleen maar

de begrenzing van ons gezichtsveld.
(J. De Hartog, De bruiloft van het lam)

Je bent voorbij
maar duurt met zoveel sporen
in onze harten en herinnering
nu wij u plots maar niet geheel verloren.
(A. Van Wilderode)

Bedenkt, vrienden, als gij hier voorbijgaat
zoals gij nu bent, zo was ook ik eens
zoals ik nu ben, zo zult gij ooit zijn
wees er klaar voor om mij te volgen.
Opschrift op een grafsteen in Ashby,
Massachusetts.
(uit Bewust leven, bewust sterven, blz. 36)

LEVEN is loslaten,
LOSLATEN geeft leegte,
LEEGTE geeft diepte,
DIEPTE doet leven.
(uit Nooit meer ontwaken. Ervaringen omtrent
wiegedood)

Zo plotseling ben je van ons heengegaan.
Daar heeft niemand ooit bij stilgestaan.
Wat in onze herinnering blijft is je lach,
je genoot van het leven.
Bedankt voor alles, wat je ons
hebt gegeven.
(uit De Telegraaf)

Als het donker wordt
wat zal ik dan nog zeggen...
(is tegelijk titel van inspirerend boek,
een verzameling rouwpoëzie van Leo Derksen,
en daarin staan ook de nu volgende mijmeringen
die uit een krant zijn overgenomen)

Belangrijk is niet
de weg die je gaat,
maar het spoor
dat je achterlaat.
(uit De Telegraaf)

Verdriet.
Zie je niet.
Je bent het.

Soms went het.
Soms niet.
(uit de Alkmaarse Courant)

Veel fijne herinneringen
verzachten onze smart.
Voorgoed uit ons midden
maar altijd in ons hart.
(uit De Telegraaf)

Ik geloof in God -
ook al is Hij niet altijd aanwezig.
(uit De Volkskrant)

Aanvaarding is een grotere kracht
(uit De Volkskrant)

Niemand die het weten kan
Hoeveel ik van je hou
Niemand die mij troosten kan

...

in mijn verdriet om jou
Niemand die begrijpen zal
Hoe vreselijk ik je mis
Niemand die beseffen zal
Hoe erg die pijn wel is
(uit De Volkskrant)

Zelfs de dood krijgen we niet voor niets,
want hij kost ons het leven.
(uit De Volkskrant)

Een moeder is een kostbaar iemand.
Ze zorgt en verzorgt je
Ze troost je.
En het enige verdriet dat ze je aandoet
is te sterven en je alleen te laten.
(uit de Alkmaarse Courant)

Mijn lieve schat
Mijn alles wat ik had.
Je hebt gestreden, maar helaas verloren.
Voor jou nooit meer ochtendgloren.
Bedankt van ons
Voor al je liefde en geven.
't Zal zwaar zijn zonder jou te leven.
(uit de Alkmaarse Courant)

Nadat alle woorden zijn gesproken,
Nadat alle daden zijn gesteld
En voor immer de ogen zijn ontloken
is Liefde nog het enige dat telt.
(uit de Alkmaarse Courant)

ik ben niet bang voor de dood
't is het leven dat mij bang maakt
(uit de Alkmaarse Courant)

O God verleen ons de rustigheid
de dingen te accepteren
die wij niet kunnen veranderen.
De moed de dingen te veranderen
die we kunnen.
En de wijsheid het verschil te weten.

.....

Ik ben de verrijzenis en het leven
Wie in mij gelooft zal leven
Ook al is hij gestorven
(Joh.11,25)

Geloof, hoop en liefde, deze drie,
maar de meeste hiervan is de liefde
(1Kor.13,13)

De tijd van ongeluk doet de vreugde vergeten
En het einde van een mens openbaart wat hij is
Voor de dood dus niemand gelukkig prijzen
Eerst aan zijn einde erkent men de mens.
(Ecclesiasticus 11,27-28)

Dood, hoe bitter is de gedachte aan u
Voor de man die rustig in zijn woning zit
Voor de man zonder zorgen, voor wie alles gelukt
Die nog kracht bezit om het genot te plukken.
Maar dood, hoe goed is uw lot
Voor de arme man wiens kracht is gesleten
Voor de man die struikelt en tegen alles zich stoot
En lastig wordt omdat hem geen hoop meer rest.
(Ecclesiasticus 41,1-4)

Grote Beer nam hem in zijn armen
en wiegde hem zachtjes heen en weer?
'Kijk eens,' zei Grote Beer.
En Kleine Beer keek.
'Kijk, ik heb de maan voor je gehaald.
De maan en al die fonkelende sterren'.
Maar Kleine Beer hoorde hem niet meer.
Hij was al in slaap gevallen,
veilig in Grote Beers armen.
(uit Welterusten... Kleine Beer)
onze taal kent wonderlijke dubbelzinnigheden.
Volkomen tegengestelde dingen worden soms
door een en hetzelfde woord aangeduid.
Zo'n dubbelzinnig woord is: **Het leven geven**
Dat kan allereerst betekenen:
aan een nieuw wezen het bestaan schenken.
Maar het kan ook betekenen:
het eigen bestaan afgeven,
zijn leven geven, sterven !
Een groter tegenstelling is nauwelijks denkbaar.

Misschien is de dubbelzinnigheid van onze taal
niet zo vreemd, en onthult zij iets
van de diepe menselijke werkelijkheid,
dat mensen pas leven schenken aan anderen,
als zij het eigen leven ervoor durven inzetten.
Of zoals Christus zei: "Niemand heeft
groter liefde dan hij die zijn leven geeft
voor zijn vrienden!"
En ... Hij zelf heeft het voorgedaan:
het zaad moet sterven om te leven.
(Jan Duin)

Als de dood niet meer ligt aan de grens van
het bestaan, is het bestaan geheel wat het is.
Er is geen belofte of dreiging meer van buitenaf:
geen toekomst die iets kan brengen dat er niet is,
geen ander die iets goed of kwaad kan maken.
De tijd is eeuwigheid geworden.
Het bestaan is eeuwig leven. Rust.
Het kind in de eerste fase verliet het paradijs.
De weg terug is gevonden. Inkeer tot eenheid.
Het is volbracht.
(Hans Korteweg)

Ik zie een mens,
steen geworden van verdriet.
Hij krimpt ineen. Hij rolt zich op.
Hij heeft geen ogen om te schreien,
geen mond om te huilen,
geen oren om te om het troosten te verstaan.
Hij is verstild tot steen.
En ik vroeg U, God:
Is zijn leven dan gedaan?
Toen hoorde ik Uw stem die zei:
Wees gij zijn ogen en zijn oren,
de voeten waarop hij kan staan.
Leg uw hand op zijn versteende hoofd
en noem heel zacht zijn naam.
Dan zal hij weer leven gaan.
(G.E. Braehler)

al het levende is zinnig,
hoe onbegrepen 't ook mag zijn
of het blij is, droef of innig
of het onrust is of pijn
zinnig is ons hopen, vrezen,
de kleinste bloem in 't hoge gras,
daarom zou het onzin wezen
als de dood onzinnig was.
(Toon Hermans)

Even aan het einde
zwaaien met je hoedje,
even neuzen snuiten,
nog 'n weesgegroetje.
Kleine plechtigheid,
tot aan het laatste Amen,

doodgaan doe je héél alleen,
leven doe je samen.
(Toon Hermans)

Sterven doe je niet ineens
maar af en toe een beetje
en alle beetje die je stierf
't is vreemd maar die vergeet je.
Het is je dikwijls zelfs ontgaan
je zegt, ik ben wat moe
maar op een keer dan ben je
aan je laatste beetje toe.
(T. Hermans)

De bomen komend uit de grond
en uit hun stam de twijgen
en ied'reen vindt het heel gewoon
dat ze weer bladeren krijgen.
We zien ze vallen op de grond
en dan opnieuw weer groeien
zo heeft de aarde ons geleerd
dat al wat sterft zal bloeien.
(Toon Hermans)

Zoveel soorten van verdriet,
ik noem ze niet,
maar één, het afstand doen en scheiden.
En niet het snijden doet zo'n pijn,
maar het afgesneden zijn.
M. Vasalis

Want niemand weet wat leven is,
alleen dat het gegeven is
en dat van dit geheimenis
God het begin en einde is.
(Huub Oosterhuis)

Bij elk afscheid
wordt een herinnering geboren.
(S. Dali)

Ik heb jouw naam in het zand geschreven
maar de golven hebben die uitgeveegd.
Ik heb jouw naam in een boom gegrift
maar de schors is afgevallen.
Ik heb jouw naam in het marmer gegrift
maar de steen is gebroken.
Ik heb jouw naam in mijn hart geborgen
en de tijd heeft die bewaard.
(Valeer Deschacht)

Leven is weven
en sterven is aan God

Liturgische Postdoos

zijn stuk afgeven.
(Guido Gezelle)

Vaak lijdt de mens nog het meest
van het lijden dat hij vreest...

(Nicolaas Beets)
... en dat nooit op komt dagen.
Zo heeft hij dikwijls meer te
dragen dan God.
(aanvulling: Walter Van Wouwe)

GEDICHTEN

De mensen van voorbij

De mensen van voorbij,
zij blijven met ons leven.
De mensen van voorbij,
ze zijn met ons verweven
in liefde, in verhalen,
die wij zo graag herhalen,
in bloemen, geuren, in een lied,
dat opklinkt uit verdriet.

De mensen van voorbij,
zij worden niet vergeten.
De mensen van voorbij,
zijn in een ander weten.
Bij God mogen ze wonen;
daar waar géén pijn kan komen.
De mensen van voorbij
zijn in het licht, zijn vrij!
(Hanna Lam)

'k Heb voor de dood al meer dan eens
een lief gedicht geschreven
ik neem hem wel eens op mijn schoot
hij hoort zo bij het leven
ik weet hoe bang ik was als kind
wat heb ik 'm geknepen
hij was m'n vijand, nu mijn vriend
nu heb ik hem begrepen
hij heeft me zijn geheim verteld
en zo ben ik m'n angst ontgroeid
voor mij is hij een open veld
waar hemelhoog het voorjaar bloeit
(Toon Hermans)

In alle stilte

Een vriend van mij, een vriend van mij had kanker
Maar goeie vrienden laat je niet alleen
Al wist ik dikwijls niet wat ik moest zeggen
Ik ging er elke week toch even heen

In feite zou ik gister weer gegaan zijn
Dat hoefde niet meer, zei het ochtendblad
'Gestorven: onze zoon en broer en zwager...
In stilte gecremeerd' - en dat was dat

'In stilte - jee, waarom in 'alle stilte'?
Het was 'zijn laatste wens', dat stond erbij
Ik snap 't niet, dat zou hij mij niet aandoen
Dat is gewoon gelogen volgens mij

Ik ga niet in een hoekje zitten huilen
Ik scheur ook het behang niet van de wand
Maar toch: waarom is sterven en begraven
verbannen naar een hoekje van de krant?

Ik heb een advertentie laten zetten
Je wilt toch wát, als afscheid, als besluit
'Dag Jaap, ik zal je heel erg missen, Ivo'
Maar Jezus ... wat zag dat er lullig uit!

Als ik ooit doodga, kom dan allemaal maar
En hou je flink, of snotter, alles mag
Vooruit, laat 't maar druk zijn en luidruchtig
Ik zorg wel voor de stilte op die dag

Ivo de Wijs
(uit Vrij Nederland 24 maart 1984)

Het open graf

Ik stond in het voorjaar aan een open graf
en zag de kist heel langzaam zinken.
Een lichaam werd ter aarde besteld,
'k zag mensen in verdriet verdrinken.

'k Zag bonte bloemen aan de kant,
een schrill contrast van dood en leven.
Het voorjaar had het groen besteld,
Men stond in koude wind te beven.

De dominee nam toen voor 't laatst het woord,
verbrak de stilte door te bidden,
-Een vogel zong een zuiver lied-
o, Heer, weest Gij nu in ons midden.

'k Vergat het woord van predikant... en keek...
Naast mij een snik... wat diepe zuchten.
'k Zag toen de vogel jubelend in hoge luchten
en voor ik amen had gehoord
wist ik... de dood heeft niet het laatste woord!

(Janny Alberts-Hofman, Gods glimlach, Kok,
Kampen)

Als straks het rouwrumoer om jou is verstomd,
de stoet voorbij is, schuifelende voeten,
dan voel ik dat er een diep stilte komt,
en in die stilte zal ik je opnieuw ontmoeten,
en telkens weer zal ik je tegenkomen.
We zeggen veel te gauw: Het is voorbij.
Hij heeft alleen je lichaam weggenomen,

niet wat je was, en ook niet wat je zei.
Ik zal nog altijd grapjes met je maken.
We zullen samen door het stille landschap gaan;
nu je mijn handen niet meer aan kunt raken,
raak je mijn hart nog duidelijker aan.
(Toon Hermans)

Als ik op de hoogte kom

Wachten moet ik in het donker
licht verwachten van omhoog
met een God verbonden leven
die nog nooit een mens bedroog
zal ik wachten? zal ik hopen? zal ik weggaan?
'mens waar ben je' zal ik horen
tot ik op de hoogte kom.

Vragen moet ik om een teken
dat mijn leven gaande houdt
afzien van de dag van morgen
lachen om mijn zelfbehoud
zal ik vragen? zal ik wachten? zal ik hopen?
zal ik weggaan? 'mens waar ben je' zal ik horen
tot ik op de hoogte kom

Geven moet ik heel mijn leven
zelfs wat mij het liefste is
trouw zijn aan de stem van binnen
mij verliezen in gemis
zal ik geven? zal ik vragen? zal ik wachten?
zal ik hopen? zal ik weggaan?
'mens hier ben ik' zal ik horen
als ik op de hoogte kom

Op de hoogte zal ik komen
tot het einde zal ik gaan
waar ik dood, tot mens geboren
oog in oog met God zal staan
zal ik komen? zal ik geven? zal ik vragen?
zal ik wachten? zal ik weggaan?
'mens hier ben ik' zal ik horen
als ik op de hoogte kom.

Ik vind geen woorden om het je te zeggen,
hoe we hem zullen missen allemaal.
Het diepst gevoel is moeilijk uit te leggen.
Het hart spreekt een niet uit te spreken taal.
Dit sterven is zo moeilijk te verwerken,
zijn leven was ons allen zoveel waard;
hij was een van die stille, hartelijke werkers
die iedereen, alleen zichzelf nite, spaart.
Ik vind geen woorden om troost te brengen,
want hier zwijgt mijn verstand; mijn mond staat
stil.
Wie kan zijn leven met één dag verlengen?
Het is precies zo lang als God het wil.
Ik weet het niet; ik kan de zin niet vinden
van wat God met dit sterven heeft bedoeld.

Maar Jezus weende, toen de vriend die Hij be-
minde
gestorven was. Hij weet wat je nu voelt.
(Nel Benschop)

A DIEU

Je bent niet dood - de Heer heeft je geroepen
bij Hem te wonen in Zijn glanzend huis;
Je hoeft geen rust en vrede meer te zoeken,
Je hebt ze nu - want je bent veilig thuis.
Je bent niet dood - je mag voor eeuwig leven,
Je bent verlost van onvolkomenheid,
van pijn en van verdriet. God zal je geven
een onbegrensd geluk in een onbegrensde tijd -
Je bent niet dood, - Maar ach, ik zal je missen
zoals een mens de meest-geliefde mist.
De jaren van geluk zijn nooit meer uit te wissen,
En ik geloof: God heeft zich niet vergist...
(Nel Benschop)

Haar glimlach en haar zorgen zijn voorbij
haar lieve aandacht voor de daagse dingen
die door haar hoofd en door haar vingers gingen
en alles wat zij was voor u en mij

Wij kunnen vragen stellen, maar geen vraag
en ook geen antwoord doen de pijn vergeten
die wij tesamen om haar heengaan leden
en die zal blijven schrijnen na vandaag

In haar dappere rechtgetrokken spoor
naar Gods oneindig land laten wij lopen
haar achterna, die hoopte wat wij hopen:
zij is niet méér dan enkele stappen voor.
(Anton Van Wilderode)

Laatste gedicht

Dit wordt het laatste gedicht wat ik schrijf,
nu het met mijn leven bijna is gedaan,
de scheppingsdrift me ook wat is vergaan
met letterlijk de kanker in mijn lijf,

en, Heer (ik spreek je toch maar weer zo aan,
ofschoon ik me nauwelijks daar iets bij voorstel,
maar ik praat liever tegen iemand aan dan
in de ruimte en zo is dit wel

de gemakkelijkste manier om wat te zeggen),-
hoe moet het nu, waar blijf ik met dat licht
van mij, van jou, wanneer het vallen, weg in

het onverhoeds onnoemelijke begint?
Of is het dat jij me er een onverdicht
woord dat niet uitgesproken hoeft voor vindt.
(Hans Andreus)

Er rest mij niets meer dan mijn lied te zingen

in eenzaamheid, gelijk een blinde vink.
Een lied over de laatste, vreemde dingen,
waar met mijn ziel ik zingend in verzink.

Een raden soms en soms een bijna weten
dat uit mijn diepste wezen opwaarts welt.
Dat wij vergeten worden en vergeten
al wat ons op de wereld vergezelt.

Sterven is zijn herinnering verliezen
en ook door anderen vergeten worden.
En eindelijk niet meer weten wat te kiezen.
En zich vervreemd voelen van tijd en orde;
lang duurt de dood, zij duurt een leven lang.
En wat wij doen wordt onze ondergang.

*(Bertus Aaffes. Het koningsgraf, Uitg. Agathon,
Bussum, 1979)*

De drievoudige dood

Eerst sterven we in het vlees. Onder de grond
Valt ons lichaam langzaam uiteen. 't Moet in
Aarde allengs zich tot aarde ontbinden
Die zonder teken men niet wedervond.

Dan sterven we in het hart van wie ons minden.
Lang leefden we daar nog, maar als een wond
't Geneest, en eind'lijk is het weer gezond:
Ook in dat hart zijn wij niet meer te vinden.

Tenslotte sterven wij in hun herdenken:
Het derde, laatste, koudste graf sluit dicht.
Soms, bij een afscheid, blijft nog even wenken

Een witte hand. Ver weg. Dan uit 't gezicht.
Men ziet niet wat achter de wegbocht ligt-
Zo deinzen we uit hun blinde, lege denken.

Victor E. van Vriesland

De tuinman en de dood

Een perzisch edelman:
Van morgen ijlt mijn tuinman, wit van schrik
Mijn woning in: 'Heer, Heer één ogenblik!
Ginds, in de rooshof, snoeide ik loot na loot,
Toen keek ik achter mij. Daar stond de Dood.
Ik schrok, en haastte mij langs de andere kant,
Maar zag nog juist de dreiging van zijn hand.
Meester, uw paard, en laat mij spoorlags gaan,
Voor de avond nog bereik ik Ispahaan'-
Van middag (lang reeds was hij heengespoed)
Heb ik in 't cederpark de Dood ontmoet.
'Waarom', zo vraag ik, want hij wacht en zwijgt,
'Hebt gij van morgen vroeg mijn knecht bedreigd?'
Glimlachend antwoordt hij: 'Geen dreigingwas't
Waarvoor uw tuinman vlood. Ik was verrast,
Toen 'k 's morgens hier nog stil aan 't werk zag

staan,
Die 'k 's avonds halen moest in Ispahaan.
(P.N. Van Eyck)

Wanneer ik morgen doodga,
vertel dan aan de bomen
hoeveel ik van je hield.
Vertel het aan de wind
die in de bomen klimt
of uit de takken valt,
hoeveel ik van je hield.
Vertel het aan een kind
dat jong genoeg is om het te begrijpen.
Vertel het aan een dier,
misschien alleen door het aan te kijken.
Vertel het aan de huizen van steen,
vertel het aan de stad,
hoe ik je liefhad.
Maar zeg het aan geen mens.
Ze zouden je niet geloven.
Ze zouden niet willen geloven dat
alleen maar een man alleen maar een vrouw,
dat een mens een mens liefhad
als ik jou.
(Hans Andreus)

BEZINNINGSTEKSTEN

Over pijn (uit: De Profeet van *Kahlil Gibran*)

En een vrouw sprak, zeggende: Vertel ons iets over pijn.

En hij zeide:

Je pijn is het breken van de schaal die je inzicht omsluit. Zoals de steen van de vrucht breken moet, opdat haar hart in de zon moge staan, zo moet jij pijn kennen. En zo je in je hart de verwondering levendig kon houden om de wonderen in je dagelijks leven, zou je pijn je niet minder wonderlijk voorkomen dan je vreugde; en je zou de seizoenen van je hart aanvaarden, zoals je steeds de seizoenen hebt aanvaard die over je velden gaan. En je zou met gelijkmoedigheid de winter van je verdriet gadeslaan. Veel van je pijn heb je zelf gekozen. Zij is de bittere drank, waarmee de heelmeester je zieke zelf geneest. Heb dus vertrouwen in de heelmeester en drink zijn geneesmiddel in stilte en rust: Want zijn hand, al is zij zwaar en hard, wordt geleid door de tere hand van de Ongeziene. En de beker die hij brengt, ook al brandt zij je lippen, is gevormd uit de klei die de pottenbakker bevochtigd heeft met zijn eigen heilige tranen.

Over vreugde en smart (uit: De Profeet van *Kahlil Gibran*)

Toen zei een vrouw: Spreek tot ons over vreugde en smart.

En hij antwoordde:

Je vreugde is onthulde smart. En de bron waaruit je lach ontspringt, werd vaak gevuld met je tranen.

Hoe kan het anders zijn? Hoe dieper de smart in je wezen kerft, hoe meer vreugde je kunt bevatten.

Is niet de beker die je wijn bevat dezelfde beker die in de oven van de pottenbakker werd gebakken?

En is niet de luit die je geest kalmeert hetzelfde hout dat door mensen werd uitgehold?

Wanneer je blij bent, schouw dan diep in je hart, en je zult zien dat enkel wat je smart gegeven heeft, ook vreugde brengt. Wanneer je verdrietig bent, blik dan opnieuw in je hart en je zult zien dat je weent om wat je vreugde schonk.

Sommigen zeggen: 'Vreugde is groter dan smart,' en anderen: 'Neen, de smart is groter.'

Maar ik zeg je: ze zijn onafscheidelijk. Zij komen tezamen, en wanneer de een met je aanzit aan je tafel, moet je bedenken dat de ander slaapt in je bed.

Voorwaar, als een weegschaal hang je tussen je smart en je vreugde. Alleen wanneer je ledig bent, sta je stil en ben je in evenwicht. Wanneer de schatbewaarder je opneemt om zijn goud en zilver te wegen, moet je vreugde of smart rijzen of dalen.

Over de dood (uit: De Profeet van *Kahlil Gibran*)

Toen sprak Almitra, zeggende: Wij wilden je nu iets vragen over de dood.

En hij zeide:

Je zou iets willen weten over het doodsgeheim. Maar hoe zul je het vinden, tenzij je het zoekt in't hart des levens? De uil, wiens aan de nacht gebonden ogen blind zijn voor de dag, kan de verborgenheid van het licht niet ontsluiten. Indien je de geest van de dood aanschouwen wilt, open dan wijd je hart voor het lichaam des levens. Want leven en dood zijn één, zoals de rivier en de zee één zijn.

In de diepte van je verwachtingen en je verlangens ligt je zwijgende kennis van het hiernamaals;

en als zaden, dromend onder de sneeuw, droomt je hart van de lente. Verlaat je op deze dromen, want daarin gaat de poort naar de eeuwigheid schuil. Je angst voor de dood is als het beven van de herder, wanneer hij staat voor zijn koning, wiens hand in eerbetoon op hem zal neerdalen.

Is de herder, ondanks het beven, niet blij dat hij het kenteken des konings dragen mag?

Toch, is hij zich niet meer bewust van zijn beven? Want wat is sterven anders dan naakt staan in de wind en

smelten in de zon? En wat is ophouden met ademen anders dan de adem bevrijden van haar rusteloze getijden, opdat zij moge opstijgen en verruimen en God ongehinderd zoeken?

Alleen wanneer je drinkt uit de rivier der stilte zul je waarlijk zingen. En wanneer je de bergtop hebt bereikt, zul je beginnen te klimmen. En wanneer de aarde je ledematen zal opeisen, zul je waarlijk dansen.

Woorden van Inayat Khan

Treur niet over de dood van uw geliefde, roep de reiziger niet terug, die op reis is naar zijn bestemming, want gij weet niet wat hij zoekt. Gij zijt van de aarde, maar hij is nu van de hemel.

Door over de dode te wenen, bedroeft gij de ziel van hem, die niet tot de aarde kan terugkeren; door naar gemeenschap met hem te verlangen, kunt gij hem niet anders dan hinderen. Hij is gelukkig op de plaats waar hij is aangeland; het verlangen naar hem toe te gaan, helpt hem niet; uw levensdoel houdt U nog op aarde.

Geen schepsel, dat ooit geboren is, heeft in werkelijkheid aan een ander toebehoord; iedere ziel is de geliefde van God. Heeft God niet lief, zoals wij mensen dat niet kunnen?

De dood daarom doet niets anders dan de mens met God verenigen. Want aan wie de ziel in waarheid toebehoort, tot hem keert zij vroeger of later terug.

Waarlijk, achter de sluier van de dood is een leven verborgen, dat het begrip van de mens op aarde te boven gaat.

Indien gij de vrijheid van die wereld zoudt kennen en wist, hoe de bedroefde harten er van hun last worden bevrijd; indien gij wist hoe de zieken daar worden genezen en de wonden worden geheeld; indien gij de vrijheid zoudt kunnen begrijpen, die de ziel ervaart naarmate zij zich van dit aardse leven van begrenzungen verwijdert, dan zoudt gij niet meer treuren over hen, die zijn heengegaan, maar bidden voor het geluk en de vrede van deze zielen op hun verdere reis.

Wacht niet om gelukkig te zijn (auteur ons onbekend)

Wacht niet op zorgeloze dagen om gelukkig te zijn,
want altijd zal er iets zijn dat je zorgen geeft.

Wacht niet op waardering van iedereen om gelukkig te zijn,
want altijd is er iemand die kritiek op je heeft.

Wacht niet op een dag zonder fouten om gelukkig te zijn,
want altijd maak je ergens een grote of kleine blunder.

Wacht niet tot iedereen vriendelijk voor je is om gelukkig te zijn,
want altijd ontdek je iemand die je geluk zal benijden.

Wacht niet tot je bij iedereen gelijk haalt om gelukkig te zijn,
want altijd zal er iemand denken het toch veel beter te weten.

Wacht niet tot iemand naar je toekomt om gelukkig te zijn,
want altijd is er iemand die op jou staat te wachten.

Wacht niet tot iemand anders iets doet om gelukkig te zijn,
want altijd zal je ervaren dat je zoveel kansen mist.

Indien ik je dragen kon (van: *Marcel Weemaes*)

Indien ik je dragen kon, over de diepe grachten van je verdriet en je angsten heen,
dan droeg ik je, uren en dagen lang.
Indien ik de woorden kende om antwoord te geven op je duizend vragen over leven, over dood,
dan praatte ik met je, uren en dagen lang.
Indien ik genezen kon wat omgaat in je hart aan onmacht, ontevredenheid en onverwerkt verdriet,
dan bleef ik naast je staan, uren en dagen lang.
Maar ik ben niet groter, niet sterker dan jij
en ik weet niet alles en ik kan niet zoveel,
ik ben maar een vriend op je weg, al uren en dagen lang.
En ik kan alleen maar hopen dat je dit weet :
je hoeft nooit alleen te vechten of te huilen,
als je een vriend hebt, voor uren en dagen lang.

Weet je wat de hemel is ? (van: *Luc Versteylen*)

Weet je wat de hemel is?
De hemel, dat is alle plaatsen waar wij ooit gelukkig geweest zijn,
dat zijn alle dingen die wij graag gedaan hebben,
dat zijn alle woorden die wij graag gehoord of zelf gesproken hebben,
dat zijn vooral alle mensen die wij graag gezien hebben.
Ons lichaam zal weer stralend en gaaf en levend en jubelend zijn :
geen pijn meer, geen beklemming, geen onrust,
alleen maar blijdschap en vrede. En wachten op de achtergeblevenen
tot zij ook tot de vreugde en het blijde samenzijn herboren worden.

Leerling zijn van Jezus (van: *Wim Thys*)

Leerling zijn van Jezus betekent:
nooit aanvaarden dat lijden, zonde en dood het laatste woord spreken over een mensenleven,
nooit berusten in een overwinning van het duister op het licht.
Leerling zijn van Jezus is opstandig leven in deze dubbele zin:
telkens weer rechtstaan uit eigen zondigheid en onmacht
en vechten tegen alles wat Gods schepping misvormt en vertekent :
opdat wij door deze opstandigheid heen deel zouden krijgen aan Jezus' opstanding ten leven.

De ark van Noach (auteur ons onbekend)

Nu is heengegaan, is er ook een stuk van onszelf weg. Niemand kan zijn/haar plaats innemen.
Ons leven is armer geworden, donkerder. De dood heeft toegeslagen onder onze ogen
en heeft ons hart geraakt. De wereld is bedreigend geworden. Somber.
Daarom vertellen wij u een oud verhaal uit het boek Genesis.
Een verhaal van hoe het ons vergaan is, hoe de wereld onderging met alles wat daarop leefde.
En God sloeg de deur dicht achter Noach en zijn vrouw.
Toen begon de zee te stromen over alle land. Veertig dagen lang.
En het water verdelgde de aarde met alles wat daarop leefde.
De wereld werd één lege vlakte van kleurloos water.
Zover als je kijken kon : geen leven meer. Troosteloosheid tot aan de horizon.

Noach en de zijnen voelden zich eenzaam en verdrietig
tussen de houten wanden van een dobberende ark - speelbal van de golven.

Maar toen de nood zo hoog was begon na 40 dagen nog ongemerkt,
voor het oog nog niet te zien, het water te zakken.
En de deur die door God was dichtgegooid
werd door Noach op een kier gezet.
Gedreven door hoop liet Noach toen een duif los.
Pas tegen de avond kwam die duif terug met een groen takje in de bek.
Dat is wel niet zoveel, maar het was genoeg
voor een klein beetje troost in de ark :
een beetje hoop op nieuw leven.

Het geheim van het sterven (van: *Jan van Opbergen*)

Die vijftig, zestig of zeventig jaar, eigenlijk een fractie van niets in die eindeloze stroom van leven.
Veel langer houdt de levendmakende geest ons niet vast.
Het vormeloze dat in mij tot een gezicht, een persoon werd, gaat mij aan zich onderwerpen.
Ik, de onherhaalbare, de unieke, de onvervangbare, de levende,
ik ga weer onder in de krachten die mij voortbrachten.
Mijn leven vervloeit in de naamloze energie.
Mijn woord verstomt in de geruisloosheid van het stof
en mijn hart gaat onder in de gevoelloosheid van de dood.
Maar toch is er méér. Toch is lang niet alles uitgezegd.
Mijn hart heeft gezien, dat dit wonder verdergaat.
De mens wordt nooit door de mens alleen verklaard.
Het zoeken naar de mens is ook een zoeken naar God,
naar het 'witte geheim' achter de dingen: Iemand moet er zijn!
En in de onstuitbare stroom van leven
blijft ook mijn naam in de palm van Gods hand geschreven.

Denken aan de dood (van *Phil Bosmans*)

Je sterft elke dag één dag af en elke morgen word je opnieuw geboren.
Het leven heb je niet in handen.
Elk uur, elke kloep van je hart is een wondere gave.
Elke dag sterf je één dag af en kom je één dag dicht
bij dat beslissende moment van je lancering in de eeuwigheid.
De lancering van een mens in de ruimte wordt zorgvuldig voorbereid.
Dat kost veel geld, een enorme kennis en de inzet van duizenden mensen.
Naar de eeuwigheid gaan kost geen geld en vraagt geen kennis.
Naar de eeuwigheid gaan vraagt overgave, geloof en liefde.
Je moet in de goede baan geraken.
Denken aan de dood, denken aan je eigen dood,
is zeer verrijkend en werkt bevrijdend.
Je gedachten komen los uit vastgeroeste denkpatronen.
Er openen zich nieuwe horizonten en nooit vermoede vergezichten.
Het leven wordt intenser.
Vanuit het leven, vanuit het existentieel bestaan denken aan de dood
is realistisch denken, is geen doemdenken als je geloven kunt in eeuwig leven.
Denken aan de dood vanuit een gelovige aanvaarding is denken met perspectief,
een denken met toekomst, een bevrijdend denken.

... (titel en bron ons onbekend)

De dood is helemaal niet erg. Ik ben enkel weggeglipt naar een aangrenzende kamer. Ik ben ik en jij bent jij.
Wat we vroeger waren voor elkaar, zijn we nog steeds.
Noem me nog bij mijn vertrouwde naam, spreek met mij op dezelfde gewone manier als je vroeger deed. Leg
geen verschil in je toon, doe niet gemaakt of droef. Lach zoals we vroeger lachten om de grapjes waarvan we

samen genoten.

Bid, lach, denk aan mij; laat mijn naam het huiselijke woord blijven dat het altijd was, spreek het uit zonder een spoor van somberheid.

Leven betekent nog hetzelfde als vroeger; er is een ononderbroken voortzetting. Waarom zou ik uit het hart zijn enkel omdat ik uit het oog ben. Ik wacht op jullie, ergens heel nabij, juist om de hoek.

Alles is goed...

Horizon van hoop (bron ons niet bekend)

Vergeet de mooie dagen niet!

Als de horizon, zover je kunt kijken, donker blijft zonder een teken van licht.

Als je hart vol verdriet is en misschien vol bitterheid, als schijnbaar alle hoop op nieuwe vreugde en geluk verdwenen is, zoek dan toch zorgvuldig in je herinnering,

ik vraag 't je, de mooie dagen. De dagen dat alles goed was,

geen wolkje aan de hemel, toen er iemand was, bij wie je je thuis voelde,

vergeet de mooie dagen niet! Vul je hoofd met blije gedachten:

er is een nieuwe horizon van hoop. "Ik ben bij je, alles wordt weer goed".

Levensbeker (van Peer Verhoeven)

Iedere mens wordt in het leven een beker gegeven -

een beker lief en leed, lach en traan, heil en onheil, vreugde en verdriet -

een beker vol idealen, dromen en visioenen -

een beker twijfel en geloof, gaven en opgaven -

een beker met wat je heilig is, wie en wat je eren wilt.

Iedere mens wordt in het leven een beker

tot de bodem toe te drinken gegeven.

Ik zie een mens,

steen geworden van verdriet.

Hij krimpt ineen. Hij rolt zich op.

Hij heeft geen ogen om te schreien,

geen mond om te huilen,

geen oren om te om het troosten te verstaan.

Hij is verstild tot steen.

En ik vroeg U, God:

Is zijn leven dan gedaan?

Toen hoorde ik Uw stem die zei:

Wees gij zijn ogen en zijn oren,

de voeten waarop hij kan staan.

Leg uw hand op zijn versteende hoofd

en noem heelk zacht zijn naam.

Dan zal hij weer leven gaan.

(G.E. Braehler)

GEWOON TE STERVEN

er stond een man te sterven

gewoon te sterven

als een boom of een standbeeld

onopgemerkt

hij verweerde zich niet

hij was niet bevreesd

hoe vreemd

hij liep niet weg

en hij riep niet

40

alleen maar een glimlach

terwijl hij stond te sterven

een beetje ongerust

wat zouden ze zeggen zo plots

een beetje hulpeloos

om de last die hij nu

ging veroorzaken

hij trachtte met zijn voet

een kuiltje te maken

maar het ging niet

daarom bleef hij staan

met een versteend ekskuus

op zijn gezicht

(Jos Vandelloo)

Ze zeggen dat doodgaan niet heel droef is.

Ze zeggen dat het is als een schip.

Aan deze kant van het water zie je het

weggaan. Aan de andere kant wordt

gejuicht: 'Het komt eraan!'

Ze zeggen dat het voor altijd en altijd is.

En dat verdriet toch slijt.

Ze zeggen dat je bij God bent.

Je hebt de eeuwige rust.

Ze zeggen dat je verderleeft.

Over de dood heen.

Ze zeggen dat je blijft.

had iets buiten de tijd :
was dit geen glimp van eeuwigheid?
Michiel,
je naam die je met ere droeg
blijft onuitwisbaar in ons hart geschreven.
Je bent 'ons' stukje hemel,
jouw ogen, sterrenlicht, verlichten
onze donkere nachten, terwijl wij wachten
op een weerzien voor altijd, blijf jij in ons,
in vele kostbare herinneringen
en weet:
ons huis, jouw huis,

blijft altijd, altijd van jou zingen!
Zuster Caritas - september 1996.
St.Trudo Abdij Male - Brugge

Mama,
Was ik de roos
op je aarde,
dan streeelde ik je
met m'n wortels.
(*Yolente Roelens*, Sint-Martens-Latem, 14 jaar, in
1995)

Afscheid nemen (van *Ward Bruyninckx*)

Afscheid nemen is met zachte vingers wat voorbij is dicht doen
en verpakken in goede gedachten der herinnering,
is verwijlen bij een brok leven
en stilstaan op de pieken van pijn en vreugde.
Afscheid nemen is met dankbare handen weemoedig meedragen
al wat waarde is om niet te vergeten,
is moeizaam de draden losmaken
en uit het spinrag der belevenissen loskomen
en achterlaten en niet kunnen vergeten.
Leven is vanaf zijn geboorte voortdurend afscheid nemen,
loshaken om voort te gaan
zichzelf verliezen om zichzelf te vinden,
het risico van de graankorrel om vruchten voort te brengen.
Afscheid nemen is het moeilijkste in het leven :
men leert het nooit ...
Gelovigen nemen nooit afscheid van Het Leven !

Troost is er nog niet

Voor troost is het nog te vroeg.
Er is nu geen troost.
Nu is er leegte en gemis.
Dat we het leven moeten zoeken.
Dat we aan de toekomst moeten denken.
Dat nieuw leven zich aandient.
Zeg het niet te vaak.
We kunnen het nog niet horen.
Zeg maar niet zoveel.
Zoek maar geen woorden.
Maar kom maar bij ons langs.
Ga maar zitten en luister.
Eindeloos, telkens weer, alsmaar opnieuw.
Luister naar onze verhalen.
Van de kleine Marjolein.
Hoe ze van de hond hield.
Hoe ze met hem de soepstengel deelde en at.
Hoe ze een bij probeerde te vangen.
Hoe gelukkig wij met haar waren.
Ga maar zitten, luister maar.
Houd ons mar vast, wees maar stil met ons,
huil maar als je kunt.

Niemand hoeft nu groot en flink te zijn.
Luister maar en blijf maar komen,
als je wilt, als je kunt.
Wij weten het wel van die toekomst en het kind dat
komt.
Wij zullen wel opstaan uit ons verdriet, langzaam,
op onze wijze, op onze tijd.
De steen zal wel omgewenteld worden.
Troost ons maar niet, maar kom maar
en reis met ons mee.
Het verdriet is te zwaar voor ons alleen.
(*Marinus Van den Berg* in: Door je verdriet heen
groeien)

Veronica

Woorden kunnen verbrokkelen als oud brood.
Geen woord dat troost.
Je wilt zo graag woorden
als er geen woorden zijn.
Je hebt het gevoel dat geen woord
verwoordt wat onverklaarbaar is.
Je hoort elk woord als
te veel en te vaak gezegd.

Je kunt misschien maar het beste stil zijn
en kijken en vertellen,
wie hij was,
hoe je hem gekend hebt,
hoe hij gegaan is.
Je kunt misschien maar het beste stil zijn
en herinneren.
Er zijn geen woorden
die kunnen verzachten.

Er is niets te verzachten.
Soms raakt een gebaar je.
Soms een zachte hand.
Soms een doek die je getergde
gezicht teder troost.
Een mens die je woordeloos
nabij is.
(*Marinus Van den Berg*. Als verdriet en rouw je
weg kruisen, een kruisweg)

Als je van iemand houdt (uit: Verzet en overgave van Dietrich Bonhoeffer)

Als je van iemand houdt en je bent van hem gescheiden,
kan niets de leegte van zijn afwezigheid vullen;
je moet dat niet proberen, je moet eenvoudig aanvaarden en volharden.
Dat klinkt erg hard, maar het is ook een grote troost;
want zolang de leegte werkelijk leeg blijft, blijf je daardoor met elkaar verbonden.
Het is fout te zeggen: God vult die leegte.
Hij vult haar helemaal niet, integendeel, hij houdt die leegte leeg
en helpt ons zo de vroegere gemeenschap met elkaar te bewaren, zij het ook in pijn.
Verder: hoe mooier en rijker de herinneringen des te moeilijker de scheiding.
Maar dankbaarheid verandert de pijn der herinnering in stille vreugde.
De mooie dingen van vroeger zijn geen doorn in het vlees, maar een kostbaar geschenk dat je
meedraagt. Je moet zorgen dat je niet in je herinneringen blijft graven en je erin verliest.
Een kostbaar geschenk bekijk je niet aldoor, maar alleen op bijzondere ogenblikken;
buiten die ogenblikken is het een verborgen schat, een veilig bezit;
dan wordt het verleden een blijvende bron van vreugde en kracht.

Liefde overleeft de dood (auteur ons onbekend)

Je liefde zal je dood overleven.
Ze blijft onder de mensen aanwezig ook als je al lang gestorven bent.
Jijzelf wordt in je sterven opgenomen in het geheim van Gods liefde
Gelovig sterven is afscheid nemen van de tijd, niet van het leven.
Gelovig sterven is het ene mysterie verlaten om het andere in te gaan.
't Is op het woord van Jezus de hoop verwisselen voor de zekerheid dat God liefde is.

'Gij zult niet sterven' (auteur ons onbekend)

Elke mens hunkert naar liefde en geborgenheid.
Vanaf zijn eerste levensdag tot op de dag dat hij deze wereld verlaat.
Zonder liefde kan een mens niet leven...
Als iemand sterft, die ons is lief geworden, dan zeggen wij met heel ons wezen :
het kan niet zijn dat de liefde en de trouw van deze mens zomaar tot stof en as vergaan.
De liefde aanvaardt de dood niet, daarom zeggen wij ook dat de liefde "uit God" is.
Terecht kunnen we zeggen : **iemand liefhebben is zeggen : gij zult niet sterven.**
De liefde is geen bedrog, we proeven er iets in van onsterfelijkheid.

Verrijzen is : altijd weer opnieuw bouwen aan je leven
met de stenen van je stoutste dromen en met de stenen van je bitterste en felste pijn.
En altijd weer opnieuw geloven dat het kan: de stenen van je dromen en van je pijn
bijeem te voegen tot een huis van liefde voor wie enzaam is.
Verrijzen is : altijd opnieuw op weg gaan met de zekerheid
vlak om de hoek het wonder te ontmoeten in een glimlach of een traan,
in een handdruk of een vloek. En altijd opnieuw geloven dat het kan
geluk en pijn bijeen te voegen tot een vuur van ware eeuwige verbondenheid.

Verrijzen is : altijd weer opnieuw aanvaarden door de diepste nacht te gaan en zaad te zijn dat sterven moet en graan te zijn dat pletten moet.
En altijd weer opnieuw geloven dat het zeker is dat in de diepste diepte licht en aan de verste einder leven wacht.

Parabel van de viool(vrij naar Heemskerk)

Dit is de parabel van de viool, het zijn haar eigen woorden :

“Toen ik nog in de bossen leefde, heb ik gezwegen. Nu ik gestorven ben, zing ik.”

Want hoe gaat het? In het bos staat een boom. Praten en gedag zeggen of zingen kan hij niet.

Totdat zo'n boom wordt gekapt, de takken gaan eraf, de schors wordt afgestroopt,

de stam wordt stukgezaagd tot planken, mijn God,

welke martelingen ondergaat zo'n boom nog meer.

Eindelijk komt het hout terecht bij de vioolbouwer. En daar is het wonder gebeurd :

het hout van de boom is die licht gebogen viool geworden,

ze rust in de hand van de speler en verkondigt telkens:

“Nu ik gestorven ben, zing ik!”

De parabel van de viool zou je ook kunnen noemen: het verhaal van Jezus.

Evenals de boom is ook Hij omgekapt, gedood.

Maar uit de dode boom hebben de kunstenaars een prachtige viool gemaakt en het hout kwam tot leven.

Een grote ontdekking van de mensen! Zo is ook uit de dood van Jezus nieuw leven geboren.

Een grote ontdekking door mensen uit zijn tijd: een Maria Magdalena, een Petrus en Johannes,

de Emmaüsgangers en zovele anderen.

Een ontdekking door grote en kleine mensen uit onze tijd : Jezus leeft onder ons!

Zijn paasboodschap van vrede en verlossing ligt vandaag in onze handen!

VERHALEN

We geven hierbij vooral de suggestie om als eerste lezing een verhaal te kiezen in functie van de aanwezige kinderen, in de hoop dat de groteren er ook nog iets van verstaan. Voor een gestorven ouder van nog kleine kinderen, stellen we de **De drie vogels** voor. Bij de uitvaart van een bejaarde zou je kunnen kiezen voor **Derk Das blijft altijd bij ons**. En als kinderen een jong broertje of zusje weten te sterven, dan is het voorstel: **Als je dood bent, word je dan nooit meer beter?** Om het sterven van een kind of jongere te kunnen plaatsen, is er **De gouden bal**.

Nu volgt een samenvatting van elk van deze vier verhalen.

De drie vogels^{xv}

Een jonge vogel weet goed wat ze wil en laat zich door niemand van de wijs brengen. Ze vindt het heerlijk om een vrije vogel te zijn, en toch voelt ze zich soms een beetje alleen. Als ze op een dag een andere vogel ontmoet, blijven ze in mekaars nabijheid en beginnen ze te verlangen naar een eigen nest en een eigen vogelkind. Als het eindelijk zo ver is, zijn ze met zijn drieën de gelukkigste vogels van de wereld. Maar dan gebeurt er iets vreemds. De moedervogel kan niet meer vliegen zoals ze wil. Het gaat steeds moeizamer, op de duur blijft ze stil zitten, en dan ging sterft ze. Als de kleine vogel vraagt waar zijn mama nu is, dan antwoordt de grote vogel: 'Mama is nu bij de zon. Daar is het warm en kan ze weer vliegen.. Zo ver kunnen wij nog niet komen. Maar de warmte van de zon komt wel bij ons en die zullen we samen altijd opzoeken.' En de twee achtergebleven vogels vliegen samen verder.

Derk das blijft altijd bij ons^{xvi}

Derk Das is een goede vriend van alle dieren in het bos, maar hij is zo oud dat hij weet dat hij gaat sterven. Hij is niet bang van de dood, maar hij is bang dat zijn vrienden verdrietig zullen zijn als hij weg is. Hij zegt tegen hen: 'Ik ga nu gauw een lange tunnel door. Daar moeten jullie niet om huilen.' Op een mooie winteravond gaat hij naar zijn veilige huis. Hij eet een lekkere hap en schrijft nog een brief. Dan dommelt hij langzaam in slaap. Hij droomt dat hij hard kan lopen. Hij ziet een tunnel en loopt er naartoe. Hij rent vlugger en vlugger door de lange tunnel. Zijn pootjes raken de grond niet meer. Hij zweeft heel vrij en licht, alsof hij uit zijn lichaam is gevallen. De volgende morgen staan alle dieren van het bos aan de deur van Derk Das te treuren, want hun beste vriend is gestorven. Met veel verdriet blijven ze al die lange koude wintermaanden in hun holen. Alleen Victor Vos komt soms langs om over Derk te praten. In de lente zoeken de dieren mekaar weer op. Derk Das heeft gezegd dat ze niet moeten treuren. Maar hoe moet het dan als hun grote vriend is gestorven? Als je veel verdriet hebt, helpt het om te praten. Dus doen ze dat. Alle dieren vertellen wat ze van Derk Das geleerd hebben en ze kunnen lachen met de leuke herinneringen. Als alle sneeuw gesmolten is, is ook hun verdriet weg. Op een warme lentemorgen wandelt Michieltje Mol over de heuvel waar hij Derk het laatst gezien heeft en hij wil Derk toch nog eens zo graag bedanken. 'Dank je wel, Derk!' roept hij in de wind. Zou Derk het horen? Ja, hij voelt het... Derk heeft het gehoord.

Als je dood bent, word je dan nooit meer beter?^{xvii}

De broertjes Fred en Joep Konijn wonen aan de rand van het bos. Fred gaat naar school, maar Joep is daar nog te klein voor. Als Fred terug is van de school spelen ze samen tot ze gaan eten. Op een morgen is Joep ziek. Dokter Uil komt direct en stelt een flinke koorts vast, maar Moeder Konijn is er niet gerust in en ze blijft binnen bij Joep. Als Fred die middag thuiskomt van de school, staan alle dieren bij zijn huis. Iedereen is ervan geschrokken dat Joep zo ziek is. In het bos is nog nooit een jong dier zo ziek geweest. Fred denkt dat dokter Uil Joep wel zal genezen. Maar die avond gaat Joep dood en Fred begrijpt er niets van.

Waarom huilt iedereen zo? Hij denkt dat Dokter Uil morgen zijn broertje nog wel kan genezen. Hij wil weg uit de kamer, en gaat met Varkentje in het bos spelen. Op vraag van Vader Konijn beginnen de Mollen de volgende dag een put te graven op het grasveldje in het bos. En Bever doet flink zijn best om een mooie kist te maken. Buurman Egel vertelt aan Fred wat er nu met Joep gaat gebeuren. De nacht voor de begrafenis droomt Fred dat het kistje van Joep door een tunnel naar het graf glijdt. Joep en Fred en alle vriendjes glijden mee en het gaat lekker hard, wat een plezier! Maar 's morgens wordt Fred heel vroeg wakker. De tunnel is weg en hij voelt zich droevig en alleen. Hij probeert op een papiertje te schrijven wat hij bij het graf zal gaan vertellen over Joep. Hij weet wel wat hij wil zeggen, maar hij vindt het zo moeilijk om het op te schrijven. Alle dieren lopen mee naar het grasveld midden in het bos, waar het kistje in de kuil wordt gezet. Vader en moeder Konijn vertellen hoe lief Joep was en hoe erg ze hem missen. Fred leest zijn brief voor, maar van verdriet kan hij bijna niet praten. Na de begrafenis blijven vader en moeder Konijn thuis. Ze zijn te verdrietig om iets te doen. En Fred wil met niemand spelen. Hij denkt steeds aan Joep, hij wil niet uilen en wordt dan heel boos op iedereen. Alle dieren willen de Konijnen graag helpen en op de duur vinden ze het fijn dat ze zoveel vrienden hebben. En op de eerste dag dat de zon schijnt, gaat Fred met zijn vriendjes toch weer spelen op het grasveldje waar Joep begraven ligt. Buurman Egel kijkt naar de spelende dieren. Fred en z'n vriendjes kunnen eindelijk weer lachen. Wat had hij dat lang niet meer gehoord in het bos.

De gouden bal^{xviii}

Een hemelkind leefde en speelde tussen de engelen en was heel gelukkig. Het allerliefste speelde het met de gouden bal, en op een keer gooide het hemelkind de gouden bal zo hoog, dat die steeds dieper viel, voorbij de hemelpoort, en op de aarde terecht kwam. Om die bal terug te vinden moet het hemelkind naar de aarde reizen en er mensenkind worden. De zon, de maan en de sterren zullen het helpen om de juiste weg te bewandelen. De reis naar de aarde begint op het ogenblik dat een vader en een moeder elkaar innig liefhebben. De reis loopt langs sterrenland en elke ster krijgt een gouden krul van het hemelkind. Dat geeft het gefonkel van de sterren dat de vader en moeder op aarde zien als zij in elkaars ogen hun kinderwens uitspreken. Als het hemelkind langs moeder Zon komt, geeft het zijn hemelkroon. Hierdoor geeft de stralende zon zo'n warmte dat de vader en moeder helemaal warm worden van binnen, ze voelen dat er een kind op komst is. Vader maan krijgt het hemelkleed dat hem doet blinken in de donkere nacht. De moeder en vader voelen dat het kind bijna zal geboren worden. Het hemelkind had alleen nog zijn hemelse vleugels, en werd meegesleurd door een wervelende storm. Op aarde voelt de moeder die storm in zich en de vader leeft met spanning mee. Dan gebeurt het wonder van iedere dag: het hemelkind wordt mensenkind. Als het kindje voor het eerst de ogen opent, zien de ouders er nog net een stukje hemel in. Het kind groeit op en als het één jaar is geworden, komt op een nacht een engel uit de hemel vragen of het nog niet terug komt. Als in een droom zegt het slapende babytje dat het zijn gouden bal nog niet heeft teruggevonden. Het kind groeit verder en wordt groot. Het leeft mee met de seizoenen en wordt twee jaar. Weer komt op een nacht een engel, maar de gouden bal is nog steeds niet gevonden. De tijd gaat voorbij en het kind beleeft mooie en ook verdrietige momenten. Op een dag keek het kind niet meer rond in de wereld. Het spiegelde zich in het goud van de bal die was teruggevonden, en de hemelreis zou weer beginnen. De wind gaf het kind de hemelse vleugels weer, en de ouders voelden een stormachtig verdriet. Vader maan geeft het kind zijn zilveren hemelkleed weer, en op aarde zagen de ouders de maan niet meer glanzen, want hun ogen stonden gevuld met tranen. Moeder Zon gaf het hemelkroontje weer, maar die zonnestraal minder was op aarde voor de ouders alsof de zon uit hun hart was verdwenen. Ook de sterren gaven het kind zijn hemelse krullen weer en op aarde leek het voor de ouders alsof alle lichten aan de hemel uitgedoofd waren, omwille van hun gestorven kind. Maar in de hemel was het feest, want een kind was weer terug van weggeweest.

Ik denk aan jou (van: Ad Goos en Jeannine De Beley)

Er wordt geklopt.

Ja, roep ik.

De deur gaat open. Een klein manneke komt binnen, twee en een halve decimeter hoog.

Hé, zeg ik, kom binnen. Wie ben je?

Ik ben de kleine dood, zegt hij, en ineens barst hij in tranen uit.

Nu had ik kunnen zeggen: hou op met die flauwe kul, wees flink.

Maar huilen is bij mij niet verboden, en wanneer hij tot bedaren komt, vraag ik:

Jij bent de kleine dood?

Ja, zegt hij, mij sturen ze overal weg waar leven is en blijheid,
daar hebben ze mij niet nodig.

Maar ik moet toch ook leven, snikt hij.

Natuurlijk, kleine dood, blijf maar wat bij mij.

Ik ben op dit moment ook niet zo gelukkig.

Hou me gezelschap, dan kunnen we samen praten,

dan kunnen we allebei eens iets kwijt.

Zo zitten we daar bij elkaar tot opeens de kleine dood me aankijkt en vlug vraagt:

Aan wie denk je nu? Toe, zeg het gauw!

Ik denk aan jou, zeg ik. En op datzelfde moment krijgt het dode mannetje echte ogen,
ze dansen als kleine sterretjes.

Ja, ik denk aan jou, roep ik bewuster,
en weer verandert hij en hij krijgt een echte huid en een echt hart.

Ja, ik denk aan jou, roep ik nog harder,
en hij krijgt echte haren om te kunnen kammen
en een echte neus, waarmee hij kan niezen!

Ik zie een klein manneke zitten, als opnieuw geboren door dat ene zinnetje.

Ja, ik denk aan jou, schreeuw ik zo hard ik kan
en plotseling springt hij recht en valt me om de hals
en fluistert: en ik denk aan jou!

De dood is over!

Op mijn stoel zit een klein mannetje.

Zijn ogen zien er fris uit en zijn gezicht is opgetogen.

Hoe heet jij, vraag ik.

Het kleine leven, zegt hij.

Zo, zeg ik, en wat ga je met dat kleine leven doen?

Kleine doden opwekken, zegt hij.

Hoe ga je dat doen, vraag ik.

Door te zeggen : “IK DENK AAN JOU” zegt hij stil.

Nu, tot ziens;, klein leven, veel geluk en goede reis !

SYMBOLEN

De stilte

Het is heilzaam en zinvol om tijdens de dienst het woord aan de stilte en de leegte te geven... een sprekend symbool dat herkenbaar kan zijn voor de persoonlijke beleving van het ogenblik.

De witte steen

In het boek Apokalyps 2,17 is er sprake van een witte steen: *Wie oren heeft, hore wat de Geest tot de kerken zegt: Wie overwint, hem zal Ik geven van het verborgen manna; en Ik zal hem een wit steentje geven en daarop gegrift een nieuwe naam, die niemand kent dan hij die hem ontvangt.*

Het wit steentje met daarop gegrift een nieuwe naam kan een mooi symbool zijn voor een uitvaart. Witte stenen of keien kunnen zelfs uitgedeeld worden in plaats van bidprentjes, ofwel een veel-zeggende blanco-steen, ofwel met naam, datum en een eventuele spreuk (zoals bijvoorbeeld de titel van dit deel: *Iemand lieven is geloven: gij zult niet sterven.*

De zevenarmige kandelaar (menorah)

Zeven is het getal van de volheid en voltooiing. Er kan ook een verband gelegd worden met de zeven sacramenten van de kerkgemeenschap waartoe de overledene en de nabestaanden behoren.

“Staan bij wat ons van ... is gebleven, lezen wij het verhaal van de zeven vlammen.

Die vormen het levensvuur dat haar gedreven heeft, alles wat er leeft in een mens en wat zij heeft met anderen.

Daarom ontsteken wij zeven kaarsen als verbeelding van haar leven en als vurig teken van hoop.

(Als variant kan het ook zonder menorah met de zes kaarsen rond de kist. Bij elke kaars kan een verband gelegd worden met een levensfase van de overledene: kinderjaren, jeugd, jong- tot volwassen, middelbare leeftijd, derde leeftijd, laatste levensfase. En laat de zevende vlam dan van de paaskaars zijn, om te verwijzen naar de verrezen Christus.)

De eerste vlam is die van de opgaande zon, en ieder mens wordt geboren om licht en warmte door te geven. Zo ook ... geboren te ... op ...

De tweede vlam is die van de taal. Met vurige woorden zoeken mensen naar elkaar, om te weten van geven en ontvangen, om te spreken en te horen van liefde en geborgenheid, om te getuigen van gerechtigheid.

De derde vlam is die van de hartstocht. Die leert je liefhebben en die grijpt je hele lichaam vast. Of op het laatst alleen je handen nog en je ogen; om in hoop en wanhoop te zoeken naar de liefde en minzaam houvast.

De vierde vlam is de honger en de dorst, het verlangen in de mens naar vrede en geluk dichtbij en ver.

De vijfde vlam is die van de boosheid, van het verzet tegen lijden en onrecht, van creatieve ongehoorzaamheid, van vechten voor beter leven in en om je heen zolang je kunt.

De zesde vlam is de vlam van hoop. Die houdt mensen op de been, en die houdt op het laatst nog hun ogen en oren open om de kinderen van hun kinderen te zien, om het beloofde land te zien, een geheelde en herschapen wereld. Die houdt zelfs nog je ogen open, als je eigenlijk nog alleen maar verlangt om die ogen eindelijk te mogen sluiten.

De zevende vlam is de Eeuwige, de Onuitsprekelijke, Hij die zijn vonken uitzendt in al wat leeft, tot in de hemel en de afgrond, tot in de kern van ieder mens, en die niet zal doven, wat zij eenmaal ten leven heeft ontstoken.

Moge het vuur dat in ... leefde door ons worden verder gedragen, als een licht dat verlicht, als een vuur dat warmte geeft.”

Variante tekst bij het aansteken van zeven kaarsen voor de overledene

De eerste vlam is de vlam van de liefde, die het eerst is en het belangrijkste; God is liefde en liefde komt met God	de vlam van verlangen en verwachting, de vlam, die de wanhoop verdrijft.
De tweede vlam is de vlam van het leven, het leven hier en nu, en straks: leven voor elkaar, leven in eeuwigheid.	De vijfde vlam is de vlam van geloof, die ziet en ziet wat jij niet ziet, die verder ziet dan de dood.
De derde vlam is de vlam van het licht, het licht der wereld, het ware licht, het licht in de nacht, dat allen verlicht.	De zesde vlam is de vlam van het woord, dat samenbrengt en vertroost, dat spreken en luisteren doet.
De vierde vlam is de vlam van de hoop,	De zevende vlam is de vlam van de geest, van liefde en leven, van licht, hoop en geloof, die alles in allen wil zijn.

Het (kaars)licht

Precies op deze donkere dagen zijn mensen extra gevoelig voor licht, letterlijk en figuurlijk. Bij voorkeur worden vooraf niet teveel kaarsen aangestoken, zodat ze in de loop van de dienst bewust en zichtbaar kunnen ontstoken worden. De doopkaars en paaskaars spelen hier dan een cruciale rol, mogelijk ook de zevenarmige kandelaar die zopas werd toege'licht'. Zo kan de kist geplaatst worden tussen de zes kandelaars, waarvan de kaarsen nog niet branden. Na de begroeting kan de voorganger iemand van de familie uitnodigen om met het licht van de paaskaars de kaarsen rond de kist aan te steken. Als het om een gestorven ouder gaat kan dit een heel concrete vraag worden aan de kinderen: *"Willen jullie dit licht laten branden rond uw gestorven ouder, die zelf ooit u het levenslicht gaf."* Terwijl de gestorvene zijn kaars uit is, hebben de nabestaanden juist veel licht en warmte nodig om de komende uren, dagen, weken, maanden, jaren te overleven.

Bij de uitvaart van een kind kunnen alle klasgenoten een brandend kaarsje naar voren brengen om ze allemaal samen rondom één kaarsje te plaatsen dat uitgedoofd is. Op het einde komen de kinderen naar voren en blazen alle kaarsjes uit. Tegelijk neemt iemand vuur van de paaskaars om dat ene kaarsje aan te steken. Een sprekend symbool!

Het brood

Brood breken en delen met mekaar, het is een veelzeggend gebaar dat we van Jezus hebben meegekregen, en tegelijk is het een oersymbool dat mensen samenbrengt tot een verbondenheid die er nodig is om het verdriet mee te dragen. Het hoeven dan ook geen hosties of gewijd brood te zijn, om met mekaar te delen. Maar als het geconsacreerd wordt, dan wil het een oproep zijn om deel te worden van de Verrezenen die zo goddelijk heeft geleefd dat de dood niet meer het laatste woord kon hebben.

De beker

De beker van het leven met alle lief en leed, geluk en ongeluk die mensen te drinken krijgen is eigenlijk een sterk bijbels symbool. Jezus wist vooraf dat zijn beker ook lijden en sterven inhield, en op de laatste avond heeft hij zijn beker ook doorgegeven en gedeeld met zijn vrienden. Zij zouden Gods belofte verder mogen meemaken. De beker is dus Jezus' testament, zijn wil en hoop, kruis en voltooiing, en zijn oproep om ook onze beker tot op de bodem leeg te drinken, om zo in onze dromen Gods droom waar te maken.

In de bijbel wordt naar de beker verwezen in psalmverzen: 16,5; 23,5; 75,9; 116,13, bij Marcus 10,38 en 14,36 en bij Lucas 22,17.

De beker kan in de dienst centraal staan en bijbels geduid worden.^{xix} Geleidelijk wordt de beker volgeschonken, terwijl het leven van de gestorvene in korte flarden wordt opgeroepen. Zoals het druivesap vrucht is van de wijnrank, zo komen in de fragmenten van herinnering de vruchten van het leven van de gestorvene naar boven. Als alle aanwezigen dan drinken van deze beker is dat niet als een sacrament van de eucharistie, maar kan het gezien en beleefd worden als een oeroud menselijk symbool. (Bij voorkeur druivesap en geen wijn, met het oog op de kinderen, en ook vanwege de mogelijk negatieve invloed die wijn op sommige mensen kan hebben.)

Zie ook de tekst 'Levensbeker' van Peer Verhoeven, bij de bezinningsteksten.

Het gedachteniskruisje en het boek van het Nieuwe Leven

In vele kerkje heeft men een gedachtenishoek of -bord, met daarop kruisjes waarop de namen van de overledenen staan met hun sterfdatum. De kruisjes blijven gedurende een jaar in de kerk opgehangen en worden daarna naar de familie gebracht. Dit is dan een goede aanleiding voor een bezoekje. Bij de kruisjes ligt ook het grote boek van het Nieuwe Leven waarin de namen van de overledenen gecalligrafeerd wordt. Als de kruisjes dan naar de familie gaan, blijft de naam van de overledene bewaard in de kerkgemeenschap. Tijdens de jaarlijkse Allerzielingviering worden dan uit dit boek van het Nieuwe Leven de namen van de overledenen van het afgelopen jaar voorgelezen. Dit gedachteniskruisje kan tijdens de avondwake en/of uitvaart een centrale plaats innemen, om er dan ook naar te verwijzen. Het is zinvol om aan het eind van de dienst aan iemand van de familie te vragen om het kruisje zelf op te hangen.

De seizoenen

Wij mensen maken deel uit van de natuur, en we kunnen leven en sterven dan ook niet loszien van de natuurlijke levensloop die in de opeenvolgende seizoenen voortleeft.

In de herfst kunnen afgevallen bladeren en herfstvruchten deel uitmaken van de kerkversiering. De bladeren sterven, verteren in de grond tot nieuwe levenskracht en doen het nieuwe leven ontkiemen dat in de lente na de winter ontluikt.

In de winter lijkt alles doods, maar vanaf de eerste dag is het licht aan een opmars begonnen tegen de duisternis, dag na dag, minuut per minuut. In de komende maanden zal de nacht steeds vroeger voorbij zijn.

In de lente sterf je niet. Op zichzelf is de lente na de winter het levende bewijs dat de dood niet het laatste woord heeft. Christenen hebben aan dit seizoen juist het paasfeest gekoppeld: de verrijzenis van Jezus op de eerste zondag na de eerste volle maan van de lente. Alleen gaat deze symbolische verwijzing niet op voor het zuidelijk halfrond.

In de zomer lijkt de dood het verste weg en beleven we het hoogtepunt van het leven. Bloesems worden bloemen en vruchten, de rups is een vlinder geworden. En dat gebeurt ook met de mens als hij sterft, voor wie erin gelooft...

In verbondenheid met de natuur kun je ook op de juiste momenten van het jaar een bakje plaatsen met daarin (aarbeien)plantjes in verschillende groeifasen: , pas ontkiemd, zonder vruchten, in bloesem, met onrijpe en rijpe vruchten. Ze kunnen symbool staan voor de verschillende levensfasen van de mens.

Een aarden (gebroken) pot

Een pot uit aardewerk kan verwijzen naar de breekbaarheid van het bestaan. Als de pot op de grond valt, dan wordt het een onherstelbare chaos van scherven. Met die concrete scherven kan God, die toch als pottenbakker de mens boetseerde, een nieuw en onvergankelijk beeld maken. In Prediker 12,6 lezen we: *'Het zilveren koord knapt af, de gouden schaal breekt, de kruik gaat stuk bij de bron en het scheprad valt gebroken in de put.'*

Een bloembol

In de tijd van de bloembollen kan verwezen worden naar het proces van ontkiemen en afsterven dat zich steeds weer herhaalt. Ieder voorjaar brengen deze bollen nieuw leven voort, en wat afgestorven leek, komt opnieuw tot bloei. Ter vervanging van een gedachtenisprentje (of beiden samen) kunnen bij de offergang bloembollen uitgedeeld worden, met de oproep tot de mensen om ze thuis te planten en zo na verloop van tijd een zichtbaar teken te krijgen van wat we bedoelen met verrijzenis, maar dan als een nieuw leven dat nooit meer verwelkt en eeuwig zal bloeien.

Bij de uitvaart van een kind kunnen planten en bloemen in knop juist juist symbool zijn voor een leven dat niet tot volle ontplooiing en bloei mocht komen.

Een zakdoek

Hij was 23 en doodziek; hij wist dat hij ging sterven. Het was zijn idee om in de volgboekjes voor de mensen een papieren zakdoekje te steken, en de woorddienst ter afscheid werden de mensen verwelkomd met zijn tekst:

*als ik ooit doodga, kom dan allemaal maar
en hou je flink of snorter, alles mag
vooruit, laat 't maar druk zijn en luidruchtig
ik zorg wel voor de stilte op die dag*

Persoonlijke tekens en herinneringen

Een zelfgemaakte tekst of gedicht kan na lezing op de kist gelegd worden. Ook de tekeningen van kinderen kunnen vooraf op een prikbord gehangen worden, of tijdens de dienst op of bij de kist gelegd. Bij het altaar kan ook vooraf een typisch voorwerp geplaatst worden dat herkenbaar verwijst naar de gestorvene: een werk- of muziekinstrument, een kledingstuk of persoonlijk attribuut.

Besprekeling

Na het laatste gebed bij de overledene kan het lichaam bewierookt en besprenkeld worden. Het is ook zinvol de aanwezigen te betrekken bij het oud-christelijke gebaar van het besprenkelen van de overledene met behulp van een palmtakje en wijwater. Als dit op het einde gebeurt, zou het een derde keer zijn dat de aanwezigen naar voren komen (na offergang en communie). Het kan ook gebeuren tijdens de offergang, of zelf voor de dienst, bij het binnenkomen, als de kist nabij de ingang opgesteld staat. Bij de symbolische duiding kan verwezen worden naar het levengevende water, het dopen met water, en de betekenis van het groene palmtakje (het groene overleeft de doodse wintertijd en de palm is het teken van de zege). De mensen worden uitgenodigd tot de besprekeling als teken van geloof in het leven voor de gestorvene en voor de nabestaanden die achterblijven.

Het uitdragen

Zoals de overledene door eigen gekenden is binnengedragen, zo kan hij na de dienst ook uitgedragen worden. Dit kan een serene maar kleurrijke bloemenstoet worden, als mensen worden uitgenodigd om hun eigen of eender welke bloemen mee in rij naar buiten te brengen, voor of na de kist. Indien mogelijk, volgt de bloemenstoet de auto tot aan de begraafplaats.

GEBEDEN

Wij kunnen U niet domweg bidden, o God
om een eind te maken aan alle ziekten in de wereld,
want Gij hebt ons de kans gegeven tot heilzame verbondenheid
die ons kan helpen te leren loslaten,
als wij maar helend durven aanwezig te zijn,
ook al is het soms moeilijk deze onmacht samen te dragen.
Wij kunnen U niet domweg bidden, o God,
om ons een leven te geven zonder dood,
want Gij hebt ons een bevrijdend geloof ten Leven gegeven
waarin de dood niet het laatste woord heeft,
maar wezenlijk deel uitmaakt van het hier-nu-maals,
als wij maar durven groeien doorheen
dit ultieme moment van loslaten en overgave.
Wij kunnen U niet domweg bidden, o God,
om onze kinderen te sparen van alle leed,
want hen nu vrijwaren is een belasting voor later
en waarom denken wij dat zij dat niet aankunnen?
Gij hebt onze kinderen een eenvoudige levenskracht gegeven
om zich eerlijk met het leven te confronteren,
als wij hen maar durven zien als onze leermeesters.
Wij kunnen U niet domweg bidden, o God,
om elk rouwen onmiddellijk te verwerken,
want Gij hebt van ons, mensen, medemensen gemaakt
die leven door, met en voor elkaar,
als wij maar samen die pijn durven beleven
doorheen een chaotische opstandigheid
naar aanvaarding en opstanding.
Daarom bidden we U, o God,
om kracht, vastberadenheid en een ontvankelijk gevoel,
om te doen, in plaats van alleen maar te bidden,
om te worden, in plaats van alleen maar te wensen,
om ten allen tijde de Godsnaam Jahwe te zijn voor mekaar:
Ik zal er zijn voor jou.
(heel vrij naar: Jack Riemer en Likrat Sjabbat)

Geloofsbelijdenis (van Dorothee Sölle)

Ik geloof in de gekruisigde, die leeft:
in de mislukte, die niet mislukt is:
in de weerloze, die door God niet in de steek wordt gelaten:
in de liefhebbende, wiens zaak God tot de zijne heeft gemaakt.
God heeft de weerloze niet bewapend,
Hij heeft hem niet te gronde doen gaan,
maar Hij heeft hem juist als die weerloze bevestigd,
aangenomen en liefgehad - dus opgewekt.
In Hem geloven is niets anders
dan ingaan op Hem, dan zijn weg te gaan.

LUISTERLIEDEREN

Een steen in een rivier (lied van *Bram Vermeulen*, uit CD: Rode wijn)

Ik heb een steen verlegd in een rivier op aarde,
het water gaat er anders dan voorheen.
De stroom van een rivier hou je niet tegen,
het water vindt er altijd weg om heen.
Misschien eens gevuld door sneeuw en regen
neemt de rivier mijn kiezel met zich mee,
om hem dan glad en rond geslepen,
te laten rusten in de luwte van de zee.

Ik heb een steen verlegd in een rivier op aarde,
nu weet ik dat ik nooit zal zijn vergeten.
Ik leverde bewijs van mijn bestaan,
omdat door het verleggen van die ene steen
de stroom nooit meer dezelfde weg zal gaan.

Testament (lied van *Bram Vermeulen*, uit CD: Vriend en vijand)

En als ik doodga, huil maar niet. Ik ben niet echt dood moet je weten.
Het is het heimwee die ik achterliet. Dood ben ik pas als jij die bent vergeten.
En als ik doodga, treur maar niet. Ik ben niet echt weg moet je weten.
Het is het verlangen dat ik achterliet. Dood ben ik pas als jij dat bent vergeten.
En als ik doodga, huil maar niet. Ik ben niet echt dood moet je weten.
Het is maar een lichaam dat ik achterliet. Dood ben ik pas als jij mij bent vergeten.

We komen en we gaan (lied van *Stef Bos*, uit CD: We komen en we gaan)

We stonden 's avonds laat op straat
Ik zag de sterren en de maan
Zij vroeg waarom de wereld draait
Ik zei: "We komen en we gaan"

De wetenschap mag weten
Het wonder blijft bestaan
Ik weet maar één ding zeker
De rest mag je vergeten
We komen en we gaan

Je hield vast aan zekerheid
Jij noemde elke ster bij naam.
Ik zei: "Ik wil verwonderd zijn",
Omdat we komen en gaan.

De priesters mogen preken
Ik blijf er ver vandaan
Ik weet maar één ding zeker
De rest mag je vergeten
Eén waarheid blijft bestaan:
We komen en we gaan

Afscheid van een vriend (lied van *Clouseau*, uit CD: Doorgaan)

Alles is voorgoed gedaan als jij er klaar voor bent,
'k heb aan je zijde gestaan, mijn God, ik heb je graag gekend.
Ik blijf nu hier en jij gaat naar daar en daar is niet zo ver van hier
we spreken af, ik weet niet waar, en daar ontmoeten we elkaar.
Zonder jou tikt de klok even snel, maar de tijden veranderen wel,
dus neem ik afscheid, jij moet nu gaan,
weet dat je in m'n hart altijd blijft voortbestaan.
Slaap zacht, je hebt het verdiend, je vocht tot aan je laatste zucht
en ga, ga nu m'n vriend en droom tot eeuwig opgelucht.
Net zoals vroeger kom je wel terecht, ik weet, je vindt een huis heel gauw
en ik herhaal wat je me ooit hebt gezegd: in m'n hart blijf ik je trouw
Zonder jou ...
En ik weet ik zou dankbaar moeten zijn, maar misschien daarom doet het zo'n pijn.
Zonder jou ...

I don't know why (*Helmut Lotti* goes Classic II)

I really have to show you
I am so glad I know you
Now we are saying goodbye
I'm not ashamed to cry
but God knows the reason why
you have to leave

I don't why you must move on
I don't know why but although you'll be gone
you'll stay with me eternally
and wherever you are
even though we're apart
you will be in my heart

I wish I'd known you longer
I wish I'd felt you stronger
you got so much out of life
That's why you were able to give
That's why you were able to live
a life with love

I don't know why fate's unfair
I don't know why they need you up there
You have to leave and I will grieve
but I wish you my best
because that's what you gave
and that's what will last

Als ik doodga (lied van *Urbanus*)

als ik doodga
en ik naast m'n lichaam sta
dan zal ik blijven wachten
tot ze me komen halen
de Goede Geesten van het Licht
want ze zullen me leiden
naar de eeuwig groene weiden

als ik doodga
zal ik helemaal niet bang zijn
ik zal zelfs heel tevreden zijn
want ik heb vertrouwen
in wat er komen zal
niemand loopt verloren
als hij op weg is naar 't heelal

als ik doodga
dan zal God me vragen
wat ik met al die mooie dagen
van m'n leven heb gedaan
Hij zal vragen waar ik zat
of ik aan Hem wel heb gedacht
ook toen ik Hem niet nodig had

als ik doodga
en ik naast m'n lichaam sta
begint alles van tevoren
want ik word opnieuw geboren
eer alles is voltooid
zal ik nog dikwijls moeten sterven
maar echt doodgaan doe ik nooit

Kindje kleene kindje dood (lied van Willem Vermandere, uit CD:Ik wil maar zeggen)

Kindje kleene kindje dood
mag ik u iets vragen
mijn ogen zijn van't schreien rood
en mijn stemme rauw van klagen

duizel je nog als je rechte staat
kan je nu lopen zonder vallen
ja 'k hèn vleugels van zilverdraad
van pluimkes en sneeuwkrystallen

ben je beschut tegen de nacht
is uw kleedje wel warm geweven

ja van't zuiverste zijdeke zacht
en van maneschijn ben ik omgeven

waar moe j'gie rusten op uw verre reis
waar vind je gie eten en drinken
ik drinke den dauw van 't groen paradijs
'k hèn wolken om in weg te zinken

kindje kleene kindje dood
wie moet er voor u zorgen
den hemel is te wijd en de wereld te groot
'k houd u diep in mijn herte geborgen

Requiem (lied van *Willem Vermandere*, uit CD: Ik wil maar zeggen)

Als 'k mijne tocht door 't tranendal stake
en word geroepen bij de grote Baas
als ik zogezeid mijn pupe krake
en mijne laatsten asem uitblaas
komt mijnen uitvaart dan niet bederven
als ik mijn karre de gracht in duw
of proper gezeid: als ik zal sterven
als 'k dus voorgoed mijn sjiek uitspuw

Bespaar mie dan d'onoprechte gebeden
de groene kransen van plastiek
de sukkel is al ne keer overleden
anders wierd ie hier nog doodziek
't is 't hopen van hokus pokus vobiscum
dat ie mag vinden wat ie zocht
requiescat in (secula) seculorum
muziek en zang op zijne laatste tocht

Je moe niet te kwistig de kwispel zwaaien
de klokken en 't walmend wierookvat
ze gaan mie wel in't vagevuur draaien
zegt ons liever uit 't goed oud vat

we gaan onzen dorst nog éne keer lessen
vrienden goddank 't is ons dikwijls gelukt
en u vriendinnen edele prinsessen
'k heb u zo vurig aan 't herte gedrukt

Zingt nu: de sloeber heeft 't goed bekeken
met stille trom der onder gemuisd
is ie aan zijn liederlijk leven overleden
zijn snaar is gesprongen, zijn schup afgekuist
geen ramm'lende rink'lende decoraties
geen soldatesk klaroengeschal
geen plechtige posthume felicitaties
zingt liever thope een liedje, 't is al

Geen tombe of bronzen gebeeldhouwd gevaarte
geen donkere kelder van steen en lood
leg mie liever in 't licht in de klaarte
simpel in d'aarde warm en bloot
begrAAF mie maar ergens in't veld verloren
waar dat de beek haar weg nog vindt
daar bij 't goudgeel vlas en 't koren
tussen zonne en mane in weer en wind.

Hoekje

De dag dat m'n laatste uurtje zal slaan,
als ik met enkel 'n pyjama aan,
en tegen m'n zin hier het hoekje omga,
kom me dan troosten en wuif me na.
Dan neem ik afscheid van iedereen,
't is godgeklaagd jammer, maar 'k moet nu heen,
geen grafrede, bloemen of kransen of wat,
'k zou zeggen, jullie hebben vroeger tijd zàt gehad.
Dag honden, dag katers, dag wilde konijnen,
dag kindjes, dag ezels, dag stinkmodderzwijnen,
dag zuurkool, dag eitjes, dag ui en dag prei,
dag liefste Truike of Lieve van mij.

Als ik dan de aarde voor 't vagevuur ruil,
wil ik een niet al té diepe kuil,
zodat ik bij 't eerste blazoengeschal
zonder veel wroeten uit de aarde kan.
Hier rust een groot kleinkunstenaar,
een heel klein ventje met nogal wat haar,
veel noten op zijn zang, maar weinig stem,
hier ligt Jan De Wilde, bid voor hem.
(*Jan De Wilde*)

Tears in heaven (lied van *Eric Clapton*, uit CD: *Unplugged*, muziek van de eindgeneriek van de film "Rush"; hij schreef dit lied naar aanleiding van de dood van zijn zoontje Conor op 20 maart 1991)

Would you know my name	Zou je mijn naam kennen
If I saw you in heaven.	als ik je in de hemel zag.
Would it be the same	Zou het hetzelfde zijn
If I saw you in heaven.	als ik je in de hemel zag.
I must be strong	Ik moet sterk zijn
And carry on	en verder gaan
'Cause I know I don't belong	want ik weet dat ik niet thuishoor
Here in heaven.	hier in de hemel.

Would you hold my hand	Zou je mijn hand vasthouden
If I saw you in heaven.	als ik je in de hemel zag.
Would you help me stand	Zou je me helpen volhouden
If I saw you in heaven	als ik je in de hemel zag.
I'll find my way	Ik zal mijn weg vinden
Through night and day,	doorheen dag en nacht
'Cause I know I just can't stay	want ik weet dat ik niet kan blijven
Here in heaven.	hier in de hemel.

Time can bring you down.	De tijd kan je klein krijgen.
Time can bend your knees.	De tijd kan je door je knieën doen gaan.
Time can break your heart,	De tijd kan je hart breken,
Have you begging please,	van jou een bedelaar maken,
begging please.	een bedelaar maken.

Beyond the door	Aan de andere kant van de deur
There's peace, I'm sure	is er vrede, ik weet het zeker
And I know there'll be no more	En ik weet dat er
Tears in heaven	geen tranen meer zullen zijn in de hemel.

Since I lost you (lied van *Genesis*, uit CD: *We can't dance*; als steunbetuiging uit de popwereld voor Eric Clapton na het dodelijk ongeval van zijn zoontje)

It seems a moment, your whole world can shatter
like morning dreams they just disappear
like dust in your hand falling to the floor
how can live ever be the same

'Cos my heart is broken in pieces
yes my heart is broken in pieces
since you've been gone

It's all too easy to take so much for granted
but it's so hard to find the words to say
like a castle in the sand the water takes away
how can life ever be the same

'Cos my heart is broken in pieces
yes my heart is broken in pieces
since I've lost you.

Ooh now you'll never see
ooh now you'll never know
all the things I planned for you
things for you and me

I held your hand so tightly
that I couldn't let it go
Now how can life ever be the same

'Cos my heart is broken in pieces
yes, my heart is broken in pieces
since you've been gone.

Blijkbaar kan je wereld in één ogenblik ineen storten
zoals ochtenddromen gewoon verdwijnen
zoals zand in je handen dat op de vloer valt
Hoe kan het leven nog ooit hetzelfde zijn?

Want mijn hart is in stukken gebroken
ja, mijn hart is in stukken gebroken
sinds jij er vandoor bent gegaan

Het is al te gemakkelijk om zoveel vanzelfsprekend te vinden, maar het is zo moeilijk om het in woorden uit te drukken, zoals een zandkasteel dat door het water verzwolgen wordt
hoe kan het leven hog hetzelfde zijn?

Want mijn hart is in stukken gebroken
ja, mijn hart is in stukken gebroken
sinds ik jou verloren heb.

Oh, nu zal je nooit zien
oh, nu zal je nooit weten
wat ik allemaal voor jou gepland heb,
dingen voor jou en voor mij

Ik hield je hand zo stevig vast
dat ik hem niet kon laten gaan
hoe kan het leven nog ooit hetzelfde zijn?

Want mijn hart is in stukken gebroken
ja, mijn hart is in stukken gebroken
sinds ik jou verloren heb.

I feel like going home (lied van *Brendan Croker*)

Lord I feel like going home
I tried and I failed and I'm tired and weary
Everything I ever done was wrong
And I feel like going home

Lord I tried to see it through
But it was too much for me
And now I'm coming home to you
And I feel like going home

Cloudy skies are rolling in
And not a friend around to help me
From all the places I have been
And I feel like going home

Lord I feel like going home
I tried and I failed and I'm tired and weary
Everything I ever done was wrong
And I feel like going home

- Sinead O'Connor : *Nothing compares to you* (op plaat I do not want I haven't got)
"Alle bloemen die je in de tuin hebt geplant zijn gestorven toen je wegging.
Het leven was niet altijd eenvoudig. Maar ik had liever dat je nog een kans
kreeg. Want niets is te vergelijken. Niets is te vergelijken met jou."
- Sinead O'Connor : *Thank you for hearing me & My darling Child.*
- Genesis : *Fading lights* (dovende lichten)
"Anders zou het zo anders zijn geweest
konden we maar opnieuw beginnen
Maar nu is het slechts een uitdovende herinnering
uit het zicht, maar de contouren blijven"
- Queen : *This could be heaven* (CD Made in heaven)
Mother Love
- John Hiatt : *The river knows your name.* (CD Walk on)
Friend of mine. (CD Walk on)
- Heather Nova : *Walking higher* (CD Oyster)
- Luka Bloom : *Sanctuary* (CD Turf)
- The Scorpions: *Send me an angel*
- Chris Rea: *Ticket in heaven*
- Simple Minds: *Big sleep*
- Pearl Jam : *Jeremy*
- Whitney Houston : *I will always love you*
- Shawn Colvin : *Suicide Ally*
- The Walkabouts : *The Lights Will Stay On*
- Benny Neijman : *Waarom fluister ik je naam nog*

ACHTERGRONDMUZIEK

Om meditatieve momenten in te bouwen wordt vaak gekozen voor muziek op cassette of CD, of voor een optreden (instrumentaal en/of vocaal, van solo tot koor). Belangrijk is dat in de keuze van de muziek de smaak van de overledene en/of de nabestaanden terug te vinden is. Zo kan het voor de uitvaart van een jongere zinvoller zijn om een eigentijds lied op CD te laten horen, dan het vanzelfsprekende parochiekoor met niet meer zo jonge koorleden...

Een overzicht geven van alle **klassieke en moderne werken** die men op uitvaartplechtigheden kan uitvoeren, is niet haalbaar. Alles is immers mogelijk. Van de meeste sonates, symfonieën, concertos zijn de trage delen (meestal middendelen) vaak geschikt wegens hun intiemere sfeer dan de snelle delen. Uit suites (meestal barokmuziek) komen vooral de sarabandes, pavanen, allemandes en airs in aanmerking.

De veelzijdige en waardevolle selectie die nu volgt is van collega en muzikkenner Bas Cocquyt, en daarin worden volgende afkortingen gebruikt:

Enkele eigentijdse liederen of -melodieën krijg je zo dadelijk, met ook nog een ‘persoonlijke aanvulling’, als een vervolg op de reeds genoemde luisterliederen.

Er is een beperkt aanbod van speciale uitvaartmuziek in de handel, met onder meer :

- ‘Leven met de dood’, muziek voor de uitvaart, is een dubbel-cd (verkrijgbaar op NDC Horizon)^{xx},
- ‘Mijn broeder is gestorven’, liederen bij een uitvaart: een uitgave van Apostolaat voor Kerkelijk Leven te Westerlo.
- ‘Eerste en laatste’ van Huub Oosterhuis en Antoine Oomen (1993).
- ‘Slapen in een zoen’, gezangen van dood en leven van Herman Verbeek (1994).
- ‘Messe des morts, office des défunts’ (Chant Grégorien) van het Choeur des moines de l’abbaye Saint-Pierre de Solesmes.

Tot slot volgt een **persoonlijke aanvulling** met sfeervolle muziek.

- ‘Bleu’, filmmuziek van Zbigniew Preisner, van de film van Kieslowski in zijn reeks: “*Trois couleurs*”.
- ‘.....’ van Vangelis, o.m. op de CD:
- muziek van *Enya*, uit de film ‘The Piano’
- ‘Local hero’ van M. Knopfler van the *Dire Straits*

LITURGISCHE GEZANGEN

Voor de liturgische liederen gaan we te rade bij het computerprogramma Donek 4.0.^{xxi} Bij selectie op liturgische plaats 'uitvaart', krijgen we een lijst met volgende composities:

2481	't Uur van het scheiden 't Uur van het scheiden is 't bitterst ZG2-190	Mehrtens;Frits Wit;Jan*	3022	Bereikt jouw wondermacht de doden Laat mijn bidden jou bereiken Uit de diepte	Lowenthal;Tom Waaijman;Kees
583	Abide with me Blijf mij nabij wanneer het duister daa GvL581;LbKg392;ZJ811;LD153	Monk;William,H. Barnard;Willem*	2079	Bij U mijn God ben ik geborgen Gij houdt mij vast Con.MB122-124	Bartelink;Bern. DROP
3394	Absoutezang (A)* Blijf mij nabij wanneer het avond is Wie in de schaduw Gods mag wonen*	Monk;William H. Stroux;W.	61	Bless the Lord Prijs de Heer mijn ziel Taize 91-26;GOTZ-K 148	Berthier;Jacq. Taize
3395	Absoutezang (B) Sterven is graan in de aarde geborgen Wie in de schaduw Gods mag wonen	Vermulst;Jan Krah;Vincent	582	Blijf mij nabij Blijf mij nabij wanneer het avond is 71K10;Rsb361;BaL243;GOTZ-K242	Monk;W.H Stroux;P*
4808	Ach wie vluchtig ach wie nietig Ach hoe vluchtig ach hoe nietig is der m LbKg271	Franck;Melchior Besten;Ad den*	63	Cleest toi ma lampe Seigneur Gij zijt rajin lamp o Heer Taize 91-59	Berthier;Jacq.
4812	Ad perennis vitae fontem O hoe brandend van verlangen naar de lev LbKg277	12e-13e eeuw* SchulteNrdhlt;J	731	Christus is verrezen Christus is verrezen naar 'twater van he ZJ405;LD109	Antwerpen 1570 De Hoeksteen
3390	Akklamatie bij het eucharistisch gebed Heer Jezus wij verkondigen uw dood Wie in de schaduw Gods mag wonen	Vermulst;Jan off.misliturgie	4695	Christus naar wie wij heten Christus naar wie wij heten heeft met zi LbKg99	Geraedts;Jaap Barnard;Willem
3391	Akklamatie bij het eucharistisch gebed Het graan gaat dood en wordt tot brood Wie in de schaduw Gods mag wonen	Verm"Utst;Jan Jongierius;Henk	1290	Dan nog Dan nog dan nog klamp ik rnij KDb201;LG168;SjL77-5 blz.197*;VPZ;Rsb471;Zolang	Huijbers;Bernrd oosterhuis;Huub
488	Al heb ik hoge woorden Al heb ik hoge woorden,spreek ik haast e 71K55;SjL79-2 blz.93	vulpus;m Jongierius;Henk	2714	Dat zij tot heil zijn Dat zij tot heil zijn SjL71-1 blz.4*;In memoriam	Raas;Jan Duin;Jan
990	Al heb ik hoge woorden Al heb ik hoge woorden spreek ik haast DMV17;SjL79-2 blz.93	Praetorius;M. Jongierius;Henk	367	Do aarde is vervuld De aarde is vervuld van goedertierenheid GvL417;LbKg223;ZJ572;Rsb465;PP182;AdbVa51	Mehrtens;Frits Barnard;Willem
1111	Al heb ik hoge woorden Al heb ik hoge woorden spreek ik haast ByLg 33;SjL79-2 blz.93;GvL576	Jongierius;Henk	3079	De doden vergaan in de aarde De doden vergaan in de aarde verstrooid Eerste en laatste	oomen;Antoine oosterhuis;Huub
346	Al heeft Bij ons verlaten Al heeft Hij ons verlaten Hij laat ons GvL403;LbKg234;PP160;Rsb434	Cruger;J.* SchulteNrdhlt;J	5252	De doden zijn begraven De doden zijn begraven zij wachten tot e LD155	Barnard;Willem
347	Al heeft Hij ons verlaten Al heeft Hij ons verlaten,Hij laat ons n BaL 198	Strategier;Herm SchulteNrdhlt;J	1693	De dood is een steen Een afscheid voor eeuwig Niemandslan van stilte;	Stappers;Joep Pannekoek;Kees
348	Al heeft Bij ons verlaten Al heeft Hij ons verlaten Hij laat ons 71K07;ZJ412;Rsb434;KDb240	Teschner;M SchulteNrdhlt;J	1250	De gestorvene Zeven maal om de aarde te gaan LG192	Oosterhuis;Huub
593	Al wie dolend in het donker Al wie dolend in het donker in de holte 60K2;KDb285;Rsb460;ZJb204;PP170	Gauntlett;H.* Jongierius;Henk	377	De J3eer heeft mij gezien De Heer heeft mij gezien en onverwacht b GvL421;71K14;ZJ559;LbKg487;PP188;KDb295;AdbVa4;LG85;VP Z;Rsb369	Huijbers;Bernrd oosterhuis;Huub
1802	Al wie dolend in het donker Al wie dolend in het donker in de holte 24K24	Gauntlett;H.J.* Jongierius;Henk	120	De Heer is mijn herder De Heer is mijn herder mij zal niets ont GvL 23-1, WG 603-	Werbruck;Alex Gerhardt;I+MvdZ
289	Alleluia Ik ben de Verrijzenis en het Leven GvL248;BaL98;WG504	Bartelink;Bern.	133	De Heer is mijn licht en mijn heil De Heer is mijn licht en mijn heil wie z GvL27;WG252;PP112;ZZ24*;20 AP 1	Bruggen;Hans Gerhardt;I+MvdZ
885	Alleluia Ik ben de Verrijzenis en het Leven ZJb 16b	IWVL	5270	De Heer is mijn licht De Heer is mijn licht en rrijn leidsman LD61	Werbruck;Alex Gerhardt;I+MvdZ
5963	Alles wordt nieuw Nu gaan de bloemen nog dood Nu gaat de z Een mens te zijn blz.6	Backer;J.de Plas;Michel vd.	5757	De Heer is mijn herder De Heer is inijn herder mij zal niets ont GvL23-1;20 AP 1	Werbruck;Alex Gerhardt;I+MvdZ
234	Als God ons thuisbrengt uit onze balling Wij zullen zingen lachen gelukkig zijn GvL126-l;LG101;KDb71;PP149;SjL78-1*	Huijbers;Bernrd DROP	239	De Heer is steeds barmhartig Uit afgronden roep ik U Heer GvL130-l;Can201;Can202*;PP151;20 AP 1	Besselink;Hans Gerhardt;I+MvdZ
4990	Als God ons thuisbrengt Als God ons thuisbrengt uit onze balling Bron van hoop	Philippeth;Guid DROP	2484	De mens geboren uit een vrouw De mens geboren uit een vrouw heeft ZG2-193	Vogel;Willem Wit;Jan
4811	Als Godes Zoon de heerser over al Als Godes Zoon de heerser over al in sti LbKg276	Valerius;Adr.* Revius;Jacobus	864	Der aarr bricht *in zu Mitternacht De Heer verschijnt te middernacht nu is ZJ92;LbKg63;AdbVal51	Cruger;Johann Postema;M.C*
1195	Avondlied In uw handen beveel ik mijn geest PP 268;De dag die komt	oomen;Antoine Oosterhuis;Huub	3086	Die heeft "zegd Die heeft gezegd dat Hij verrijzen zou	Oomen;Antoine oosterhuis;Huub
204	Barmhartige Heer genadige God Ja wat de hemel is voor de aarde GvL103-2;LG22;KDb57;PP140;VPZ;20 AP 2;Rsb252*	Huijbers;Bernrd DROP			

Liturgische Postdoos

3088	Eerste en laatste Die mij elrc>og Die mij droeg op adelaarsvleugels Eerste en laatste	Oomen;Antoine Oosterhuis;Huub	2487	Gij hebt o God dit broze bestaan gewild Gij hebt o God dit broze bestaan gewild ZG2-196	Schuurman;Adr. Besten;Ad den
4704	Die op de troon zat zeide Die op de troon zat zeide nieuw maak ik LbKg115	Rhau 1545* Barnard;Willem	5733	Gij kont bij hoog en laag Gij kent bij hoog en laag in uw domein h ZG5-61	Vanlanduyt;Luk Borkent;Ria
3082	Die van oertijd af Die van oertijd af onwankelbaar God is Eerste en laatste	Oomen;Antoine Oosterhuis;Huub	833	Gij komt tot ons gans onverwacht Gij komt tot ons gans onverwacht in alle Zi715;BaL314	Grypdonck;F Adeleyd
548	Die zal leven Wie zijn leven niet wil geven niet wil GvL548;LG171;Rsb461;SjL79-2 blz.95;PP351;VPZ;Zolang er mensen zijn*	Huijbers;Bernrd Oosterhuis;Huub	1238	Gij zijt mijn God Bescherm mij God want bij U kom ik KDb 28;Licht van mijn vrijheid	Groot;Siem Duin;Jan
1015	Die zal leven Wie zijn leven niet wil geven niet wil GvL548;LG171;Rsb461;PP351;SjL79-2 blz.95	Huijbers;Bernrd Oosterhuis;Huub	2062	Gij zijt voor ons van geslacht op Gij zijt voor ons van geslacht op Con.MB 69-73;20 AP 2	Lowenthal;Tom oosterhuis;Huub
1161	Dodenlied Als boten uit het niets vandaan PP162;Rsb439;Zolang er mensen zijn	Oosterhuis;Huub	2746	Glory glory hallelujah Zie de nieuwe hemel voor de mensen openg SjL79-3 blz.138*	Negrospiritual*
1978	Dodenlied Als boten uit het niets vandaan LG4-169	16e eeuw Oosterhuis;Huub	108	God bewaar mij als ik mijn toevlucht Ik zeg tot de Heer Gij zijt mijn Heer GvL16-1;PP100;KDb116;LG223;Psalmen+Antifonen	Huijbers;Bernrd
3078	Doe mij binnengaan Doe mij binnengaan in het oord van rust Eerste en laatste	Oomen;Antoine Oosterhuis;Huub	5919	God die ons heeft voorzien God die ons heeft voorzien en kent bij o God die ons heeft voorzien	Valerius;Adr. oosterhuis;Huub
260	Doodslied De mens geboren uit een vrouw GvL152;AdbVa68	IWVL*0 Wit;Jan	414	God heeft het eerste woord God heeft het eerste woord Hij heeft in GvL446;LbKgOl;ZJ541;BaL144;KDb246;PP226;AdbVa74a	Kremer;Gerard Wit;Jan
509	Een lied op dood en leven Roept God een mens tot leven wie weet GvL517;VPZ;Rsb272;De dag diekomt;Zolang er mensen zijn	Oosterhuis;Huub	5124	God heeft het eerste woord God heeft het eerste woord Hij heeft in LbKgl;Adbva74a	Kremer;Gerard Wit;Jan
5301	Een lied op dood en leven Roept God een mens tot levenwie weet wa AdbVa41*	Oosterhuis;Huub	831	God is de herder God is de herder die waakt over mij ZJ713;LD132	Sutter;Ign. de Eykans;Fr
3422	Een mens geboren uit een vrouw Hij is vluchtig als een schaduw Uit het stof van de aarde	Gregoriaans* Oosterhuis;Huub	606	God van hoop en God van zegen God van hoop en God van zegen al wat lee 60K23;KDb333	Zundel;john Duin;jan*
5966	Een mens te zijn Een mens te zijn op aarde is eens voorgo Een mens te zijn blz.13	Backer;J.de Oosterhuis;Huub	4803	Gods kinderen op aarde Gods kinderen op aarde zij wandlen in he LbKg2661+11	Schuurman;Adr. SchulteNrdhlt;J
402	Een zaaier ging uit om te zaaien Een zaaier ging uit om te zaaien hij zaa GvL435;LbKg54;ZJ596;KDb251;Rsb408	ouwehand;Juul Barnard;Willem	1757	Hark th* sound of holy voices Hoor een heilig koor van stemmen LbKg109	18e eeuw* Barnard;Willem*
400	Eens als de bazuinen klinken Eens als de bazuinen klinken uit de hoog GvL434;LbKg300	Wales* Naastepad;Tom	5486	Heer geef hem de eeuwige rust Heer geef hem de eeuwige rust	Krieg;Hans
401	Eens als @ bazuinen klinken Eens als de bazuinen klinken uit de hoog GvL434b;71K30;BaL242;KDb300;ZJb907;PP207;LD154	Burg;Wim ter Naastepad;Tom	4417	Heer God van vrede Hij die kwam als mens op aarde vriend to Rsb377	Handel;Georg F. Smeele;J.
5093	Zens als de bazuinen klinken Eens als de bazuinen klinken uit de hoog LbKg300	Wales* Naastepad;Tom	420	Heer herinner U de namen Heer herinner U de namen van hen die ges GvL453;LbKg273;BaL246;KIB13;PP241	Strategier;Herm Verdaasdonk;M
5134	Eens als de bazuinen klinken Eens als de bazuinen klinken uit de hoog LbKg300	Wales Naastepad;Tom	858	Heer herinner U de namen Heer herinner U de namen van hen die ges Zi916	Philippeth;Guid Verdaasdonk;M.
404	En zolang de hemel bestaat En zolang de hemel bestaat zal hij niet GvL437;Uit het stof van de aarde	Huijbers;Bernrd Oosterhuis;Huub	2037	Heer herinner U de n n Heer herinner U de namen van hen die GvL453;Con.MB 24	Strategier;Herm Verdaasdonk;M.
4810	Er was een kind dat zwaar en diep Er was een kind dat zwaar en diep voor i LbKg275	Talsma;Willem Besten;Ad den	281	Heer ontferm U over ons Broeders en zusters belijden wij onze z GvL 228	Bartelink;Bern.
535	Erneure mich o ewigs Licht Vernieuw Gij mij o eeuwig Licht God laat GvL538;LbKg437;LD129	Nurnberg 1676 Besten;Ad den	3389	Heer ontferm u Heer ontferm U Wie in de schaduw Gods mag wonen	Vermulst;Jan off.misliturgie
4621	Exode Niemand leeft er niemand sterft er voor In memoriam	Raas;Jan Duin;Jan	3400	Heilig Heilig heilig heilig de Heer Wie in de schaduw Gods mag wonen	Vermulst;Jan Off.misliturgie
205	Geef ons vandaag een teken van liefde Hoe is uw naam waar zijt Gij te vinden GvL103-3;LG23;KDb58;PP141;VPZ;Rsb253*	Huijbers;Bernrd DROP	2489	Here Jezus na dit leven Here Jezus na dit leven daal ik af in ZG2-198	Ebeling;J.G. Troost;A.F.
3083	Gelezen heb ik Gelezen heb ik wat geschreven staat Eerste en laatste	Oomen;Antoine Oosterhuis;Huub	668	Herinner U de namen God Herinner U de namen God van wie gestorve Kdb302	Duin;Jan
4806	Gelijk als de witte zwanen Gelijk als de witte zwanen zingen op hun LbKg269	Ant "weorpen* Swaen;Willem			
149	Gelijk het hert dat reikt naar waar het Mijn ziel lijdt dorst naar God naar God GvL42-43;WG613	Stumpel;Michael Gerhardt;I+MvdZ			
862	Gestorven graan Gestorven graan wordt brood geperste dru Zi921;LD158	Weemaes;M. Weemaes;M.			
2482	Gij Christus zijt mijn leven Gij Christus zijt mijn leven sterven is ZG2-191	Vulpius;Melch. Besten;Ad den*			
188	Gij doet de mensen tot stof vergaan Gij zijt voor ons van geslacht op geslac GvL90;PP130;Uit het stof van de aarde	Huijbers;Bernrd Oosterhuis;Huub			

Liturgische Postdoos

				Mijn herder is de Heer het ontbreekt mij Rsb395	Middelhoff;R.*
4805	Eerzich lieb hab ich dich o Eerr U heb ik lief U roep ik aan blijf Heer v LbKg268	16e eeuw* Burger;C.B.*	2362	ja als de Heer Ja als de Heer voor altijd komt Rsb75*	Negrospiritual*
2755	Het graan gaat dood Het graan gaat dood SJL74-4 blz.154*BD32	Jong;Harrie de Jongerius;Henk	742	Jeruzalem mijn vaderstad	Amerikaans*
546	Het lied van alle zaad Wie als een god wil leven hier op aarde GvL546;60K52;LG57;BaL282;ZG1-7;PP345;Zolang er mensen zijn*	Vlaanderen* Oosterhuis;Huub	3392	Jeruzalem mijn vaderstad mijn moederhuis KDb334;Rsb380* Kor ~ iezang (A) Het zijn de stille doden die leven	Barnard;Willem Antwerpen 1539 Duin;Jan
4465	Het lied van alle zaad Wie als een god wil leven hier op aarde GvL546;BaL282;PP345;KDb212;Rsb274	Vlaän&eren* Oosterhuis;Huub	3393	JKommniezang (B) Wie in de schaduw Gods mag wonen Ter bruiloft van het Godlijk Lam Wie in de schaduw Gods mag wonen	Vermulst;Jan Krah;Vincent
4475	Het lied van alle zaad Wie als een God wil leven hier op aarde GvL546;BaL282;PP345;KDb212;Rsb274	Vlaanderen* Oosterhuis;Huub	272	Kyrie-litanie God keer U tot ons en richt ons weer op GvL213;Rsb03;KDb22;PP33	Rademaker C. Duin;Jan
399	Het lied van de mens op aarde Een mens te zijn op aarde is eens voorgo GvL433;LbKg489;ZJ930;KDb208;SjL78- 1;LG89;AdbVa29;PP205;VPZ;Rsb472	Marez Oyens;Tde oosterhuis;Huub	2159	Kyrie-litanie Heer die de gestorvenen WG57	Putt;Floris vd. Nat.R.Liturgie
669	Het lied van de oproep ten leven Het mensenvolk dat in het duister leeft GvL615;KDb303;ZJ919;PP247;Rsb268*	Huijbers;Bernrd Oosterhuis;Huub	1293	Lam Gods Lam Gods dat wegneemt	Putt;Floris vd.
1168	Het lied van de opstanding De steppe zal bloeien GvL591;PP192;LGII-59;jij bent de god*;GOTZ-K230;Zolang er mensen zijn	Oomen;Antoine Oosterhuis;Huub	3149	Lam Gods Lam Gods dat wegneemt de zonden Wie in de schaduw Gods mag wonen	Vermulst;Jan off.misliturgie
5230	Het lied van de hovenier Ik ben in rjn hof gekomen tot mijn lust GvL622;AdbVa34	IWVL Naastepad;Tom	3787	Lam Gods Lam Gods dat wegneemt Markus-inis	Putt;Floris vd.
373	Het lied van God die voor ons is God die ons heeft voorzien en kent bij GvL444;71K05;ZJ531;KDb329;PP224;LGI-74;VPZ;GOTZ-K18 6;Rsb352*	Valerius;Adr.* Oosterhuis;Huub	2573	Langs de luchten snelt een spoor Langs de luchten snelt een spoor in zijn ZG3-58;AK3	Vogel;Willem Vries;Sytze de
374	Zet lied van God die voor ons is Valerius;Adr.*		465	Lied aan het licht Licht dat ons aanstoot in de morgen GvL489;KDb230;ZJb825;PP282;ZG2-217;AdbVa205;LGII-3;GOTZ-K127 *	oomeñ,tantoine oosterhuis;Huub
	God die ons heeft voorzien en kent bij LG1-74	oosterhuis;Huub	2011	Lied aan het licht Licht dat ons aanstoot in de morgen LG247	1543Geneve551 Oosterhuis;Huub
4370	Het lied zonder woorden Zonder woorden roep ik U In memoriam	Raas;Jan Duin;Jan	4145	Lied van de tijd Al wat geweest is gebeurt weer opnieuw Evals lied II-13	Riesebos;Thea Bruijne;M.de
2766	Bier is uw God Hier is uw God SiL71-1 blz.2*;In memoriam	Raas;Jan Duin;Jan	4620	Lied van het hetzelfde brood Het brood van alle dagen dat wonder der In memoriam	Raas;Jan Duin;Jan
2486	Bier leggen wij zijn lichaam neer Hier leggen wij zijn lichaam neer en ZG2-195	Duitsland* Besten;Ad den	112	Lied van het land van het leven Help mij Heer ik zoek hulp bij U PP 361;Psalmen+Antifonen	Putt;Floris vd. Beex;Harrie
867	Boe sprong mijn hart Hoe sprong mijn hart hoog op in mij Zi931	Bourgeois;Louis Interk.Sticht.	2792	Lied van wie sterven moet Ontworteld worden als een boom SJL71-1 blz.6;In Memoriam	Raas;Jan Duin;Jan
3085	Hoe ver is de nacht Hoe ver is de nacht hoe ver Wachter hoe Eerste en laatste	Oomen;Antoine Oosterhuis;Huub	4614	Litanie van de gekruisigden God in den beginne zie deze mensen God v In memoriam	Raas;Jan Duin;Jan
6831	Hoor mijn stem Heer Hoor mijn stem Heer hoor mij roepen AK9;AK11*	vogel;Willem Vries;Sytze de	472	Het de boom das levens Met de boom des levens wegend op zijn GvL495;LbKg184;ZJ353;BaL159;AdbVal26;Rsb479;SjL78-2*	Barnard;Willem Jacobse;Muus
214	ik ben de verrijzenis en het leven Israël bouw op de Heer hun hulp en hun s Can 305;WG624	Strategier;Herm Gerhardt;I+MvdZ	473	Midclen in de dood Midden in de dood zijn wij in het leven GvL496;LbKg359;LD157;PP285 blz.387;SJL74-4;AdbVa62*	Marez Oyens;Tde Jacobse;M
2694	Ik heb vannacht een mooie droom gehad En daar is God de Heer ZG4-77a	Goedhart;Theo Ribbers;Joke	474	Midden in de dood Midden in de dood zijn wij in het leven GvL496;LG90;BaL156;Rsb282;PP285;SJL74-4*	Veelenturf;Rik Jacobse;Muus
2695	Ik heb vannacht een mooie droom gehad En daar is God de Heer ZG4-77b	Laha4iD*e;Luuk Ribbers;Joke	475	Midden in de dood Midden in de dood zijn wij in het leven 60K42	Veelenturf;Rik Jacobse;M
443	Ik sta voor U Ik sta voor U in leegte en gemis vreemd GvL473;71K16;ZJ924;BaL247;PP262;KDb305;LGI46;Rsb463;SJL75-2; VPZ;AdbVa57*	Huijbers;Bernrd Oosterhuis;Huub	854	Midden in de dood Midden in de dood zijn wij in het leven Zi906	Mariman;F Jacobse;Muus
4703	Ik zag een nieuwe hemel zich verheffen Ik zag een nieuwe hemel zich verheffen e LbKg114	Schuurman;Adr. Barnard;Willem	4470	Mijn broeder is gestorven Heer Beproeving die hem heeft bezwaard hij he	Eeckhout;Er.B.v Hauwaert;L.v.d.
4702	Ik zag een troon Ik zag een troon en die daarop gezeten w GvL623;LbKg113;AdbVal54	Vogel;Willem Jacobse;Muus	1260	Mijn ogen richten zich naar U Mijn ogen richt ik in de hoogte KDb 66;Licht van mijn vrijheid	Groot;Siem Duin;Jan
1274	Ik zal er zijn Alle denkbare en ondenkbare levende ziel GvL577;KDb121;LG229*;Licht en Stem	Oomen;Antoine oosterhuis;Huub	856	Mitten wir im L~n zind Midden in het leven zijn wij door de doo ZJ910;LbKg272	Wittenberg Besten;Ad den*
4419	in zijn grazige weiden geeft Zij rust Gelineau;joseph		2158	I~e het koor van de engelen De Heer is uw behoeder WG56	Putt;Floris vd. Gerhardt;I+MvdZ
			4532	Naar 't beloofde land Juichen en jubelen zal de woestijn bloei	Vocht@Lod.de Vocht;J.de

Liturgische Postdoos

7003	Psalmen en Hymnen voor volkszang Naar Gods land zal u zijn engel leiden Vervul Heer Uw belofte die Gij liefhebt Cont.MB 266	Raas;Jan Duin;Jan	3387	Tussenzang (A) In 't midden van ons leven vergaan wij Wie in de schaduw Gods mag wonen	Teschner;Melch. Reckman;W.
3091	Naar het paradijs Naar het paradijs Eerste en laatste	Oomen;Antoine* Oosterhuis;Huub	3388	Tussenzang (B) Gods hand zal je bewaren Hij die door Je Wie in de schaduw Gods mag wonen	Vermulst;Jan Krah;Vincent
480	Niemand leeft voor zichzelf Niemand leeft voor zichzelf niemand	Putt;Floris vd. Oosterhuis;Huub	100	Tussenzang voor de uitvaartliturgie Ik geloof dat mijn Verlosser leeft Can 401;LG224	Huijbers;Bernrd Nat.R.Liturgie
1944	GvL501;LG124;ZJ923;KDb167+301;PP292;VPZ;Zolang Niemand leeft voor zichzelf Niemand leeft voor zichzelf LG2-124d	Putt;Floris vd. Oosterhuis;Huub	240	Uit afgronden roep ik U Heer Uit afgronden roep ik U Heer GvL130-1;Can201;20 AP 1	Besselink;Hans Gerhardt;I+MvdZ
865	Niemand van ons leeft voor zichzelf Niemand van ons leeft voor zichzelf alle ZJ928;LbKg91	Geraedts;Jaap SchulteNrdhlt;J	521	Uit angst en nood Uit angst en nood stijgt mijn gebed GvL529;LbKg19;ZJ310;BaL152;Rsb407;AdbVallOa*	Wurtemberg Gb* Wit;Jan
5318	Nieuwjaarslied God heeft het eerste woord Hij heeft in AdbVa74	IWVL* Wit;Jan	1232	Uit de diepten roepen wij U Uit de diepten roepen wij U GvL398;KDb15;SjL77-5 blz.201;LG197	Huijbers;Bernrd Oosterhuis;Huub
6208	0 berg mij in uw hut	Oost;Gert	522	Uit uw he-1 zonder grenzen Uit uw hemel zonder grenzen komt Gij tas GvL530;LG92;ZJ212;KDb283;SjL78-2;PP322;VPZ;Rsb392;AdbVa24*	Putt;Floris vd. oosterhuis;Huub
855	De Heer is inijn licht en mijn redding vo Met harp en al 0 Christus Boor der heerlijkhoaid 0 Christus Heer der heerlijkheid die Gij Zi909;AdbVa6	Oussoren;Pieter Sutter;Ign. de Besten;Ad den	1014	Uit uw hemel zonder grenzen Uit uw hemel zonder grenzen GvL530;BaL139;ZJ212;LG92;KDb283;PP322	Putt;Floris vd. oosterhuis;Huub
4809	0 Jezus wees ter plaatse 0 Jezus wees ter plaatse 0 Jezus kom op LbKg274	Marez Oyens;Tde Barnard;willem	3242	Uit uw hemel zonder grenzen uit uw hemel zonder grenzen komt Gij De dag die komt	Putt;Floris vd. Oosterhuis;Huub
3089	ogen die je zoeken ogen die je zoeken Eerste en laatste	Oomen;Antoine oosterhuis;Huub	3396	Uittochtzang (B) Wie zich op aard een pelgrim weet Wie in de schaduw Gods mag wonen	Vermulst;Jan Krah;Vincent
639	ontwaakt gij die slaapt ontwaakt gij die slaapt staat op uit GvL632;KDb227;PP302;LG147;Rsb459	Huijbers;Bernrd Oosterhuis;Huub	670	Uitvaartlied Naar Gods land geleide u zijn engel KDb304	Gregoriaans Duin;Jan
5231	ontwaakt gij die slaapt ontwaakt gij die slaapt staat op uit GvL632;KDb227;PP302;LG147;Rsb459	Huijbers;Bernrd oosterhuis;Huub	2485	Van de doop De dood van een voor allen is vruchtbaar ZG2-194;Met psalmen op weg naar Pasen;AdbVa95	Duitsland* Barnard;Willem
203	onze hulp is de naam van de Heer Hij roept mijn leven weg uit het graf GvL103-1;LG21a-b-c;KDb56;PP139;VPZ*	Huijbers;Bernrd DROP	3530	Van de nieuwe h-1 en de nieuwe aarde Nu gaan de bloemen nog dood AWN-K 1,30;Rsb384;JuBL-K nr.446*	Burg;Wim ter Plas;Michel vd.
3386	Openingszang (B) Een mens is door de dood gegaan Wie in de schaduw Gods mag wonen	Vermulst;Jan Krah;Vincent	5298	Van God die voor ons is God die ons heeft voorzien en kent bij o AdbVa37	IWVL* oosterhuis;Huub
18	openingszang * Wie in de schaduw Gods mag wonen GvL653;71K48;KDb299;PP347 *	1543Genevel551 Duin;Jan	2646	Vergeet niet hoe wij heten Vergeet niet hoe wij heten naar U zijn GvL641;ZG4-32	Vogel;Willem Barnard;Willem
6082	Prefatie van de overledenen Want Hij die uit de dood is opgestaan Nederlandse prelaties met muzieknotatie	Putt;Floris vd. off.inisliturgie	536	Vernieuw Gij mij o eeuwig licht Vernieuw Gij mij o eeuwig licht God laat 71K66;BaL208;Rsb374;PP332*	1543Genevel551 Besten;Ad den
1899	Psalm 126 Eens als de Heer zijn ballingen thuis 't Is In lange weg blz.28	Putt;Floris vd. Beex;Harrie	1514	Vernieuw Gij mij o eeuwig licht Vernieuw Gij mij o eeuwig licht zTz210	1543Genevel551 Besten;Ad den
1136	Psalm 16 Behoed mij God Gij zijt mijn toevlucht ByLp16	Jongerus;Henk	1515	Vernieuw Gij mij o eeuwig licht Vernieuw Gij mij o eeuwig licht zTz211	1543Genevel551 Besten;Ad den
491	Roept God een mens tot leven Roept God een mens tot leven wie weet wa 71K58;SjL78-3 blz.124	vulpus;m oosterhuis;Huub	1516	Vernieuw Gij mij o eeuwig licht Vernieuw Gij mij o eeuwig licht	1543Genevel551 Besten;Ad den
4500	Roept God een mens tot leven Roept God een mens tot leven wie weet wa LbKg347	Geraedts;Jaap oosterhuis;Huub	926	Voor de toegewijden Voor de toegewijden stillen in den lande ZJb552;ZG2-205	Sutter;Ign. de Barnard;Willem
4804	Selig sind des Eizmls Erben Zalig die in Christus sterven de doden d LbKg267	Nicolai;Philipp Dwars;Willem A.	4177	Voor wie gestorven is Blijf geborgen in je naam Wees als een m Evals lied II-45	Carpay;Riet Luijpers;Gonny
579	soms even Zijn alsof niet hart blind geboren oor	1543Genevel551 oosterhuis;Huub	578	Vriendelijk licht Zo vriendelijk en veilig als het licht z	Huijbers;Bernrd oosterhuis;Huub
GvL571;LG193;LGII-62;SjL75-3 blz.136;Zolang er mensen zijn* 1016	Soms even			GvL570;71K17;LG83;BaL293;PP374;KDb207;Rsb370;VPZ;AdbVa55*	
1543Genevel551			2102	Vrienden die zijn Vrienden die zijn Con.MB174;ZG5-60	overleden overleden
	Zijn alsof niet hart blind geboren GvL571;LG193	oosterhuis;Huub	857	Wanneer dit kleed Wanneer dit kleed ZJ915;LD156	wordt afgelegd wordt afgelegd en onze
514	Ten paradijze Ten paradijze geleiden u de engelen GvL522;ZJ926;BaL248;*	Gregoriaans-1	2483	Wanneer dit kleed Wanneer dit kleed ZG2-192	wordt afgelegd wordt afgelegd en onze
2061	Toon dat Gij met ons bezig zijt Gij zijt voor ons van geslacht Con MB 69;20 AP 2	Lowenthal;Tom Oosterhuis;Huub	122	Want mijn Eerder is de Heer Mijn herder is de Heer het ontbreekt m GvL 23-3;Rsb395;LD141	Gelineau;joseph Middelhoff;R.
3736	Tussen schaduw tussen licht Tussen schaduw tussen licht GOTZ-K 67-1*	Kooy;Jos v.der Lam;Hanna	1060	Want zie het goddelijk licht De Zoon verhaalt ons van de Vader	Valk;Ton v.der Clercq;Frans de

Liturgische Postdoos

			2488	Wie in de schaduw Gods mag wonen	Freylinghausen*
				Wie in de schaduw Gods mag wonen hij zal	Duin;Jan
				ZG2-197	
4825	Wat de toekomst breng* moge	Zundel;J.*	3385	Wie in de schaduw Gods mag wonen	
	Wat de toekomst brenge moge mij geleidt	Waals;jacq.vd		Wie in de schaduw Gods mag wonen	
	LbKg293			Wie in de schaduw Gods mag wonen	
544	Wees gegroet o Koninginne	Strategier;Herm	107	Wie oprecht is mag wonen bij U	Bartelink;Bern.
	Wees gegroet o Koninginne Moeder van			Heer wie mag toeven binnen uw tent	Gerhardt;I+MvdZ
	GvL 544			Can 425	
4807	Wonn mein Stuncklein vorhanden ist	16e eeuw*	861	Wie zijn taak als mens vervulde	Lerinckx;i
	Eenmaal wanneer mijn uur zal slaan en ik	Besten;Ad den*		Wie zijn taak als mens vervulde in dit	Bruyninckx;W
	LbKg270			ZJ920;LD127	
5039	Wie gezaaid wordt in de aarde	Stappers;Joep	4469	Wie zijn taak als mens vervulde	Lerinckx;J.
	De velden van de massadood vol beenderen	Govaart;Andries		Het leven is een tocht doorheen de dagen	Bruyninckx;Ward
	Voor het leven getekend blz.32				
454	Wie in de schaduw Gods mag wonen	1543Genevel551	1636	Wijs mij dat land	Negrospiritual*
	Wie in de schaduw Gods mag wonen	Duin;Jan		Wijs mij dat land	Duin;Jan
	GvL651;71K48;BaL251;KDb299;Rsb417;PP347*			SJL77-4 blz.158; SJL75-2 blz.69	

BIJBELLEZINGEN

Deze uitgebreide keuzelijst van lezingen uit het Oude en Nieuwe Testament is het officiële lectionarium voor de uitvaartliturgie^{xxii}, en is vooral bedoeld voor wie de voorbereiding en uitwerking van de kerkelijke plechtigheid op zich neemt. Hij kan uit het aanbod een beperkte selectie maken, en dan de volledige tekstfragmenten aan de familie voorleggen om tot een definitieve keuze te komen.

Oud Testament

Genesis 49,29ab.30-33; 50,1-14

Numeri 21,4-9

Job 7,1-7

Job 14,1-4.7-16

Job 19,1.23-27a

Prediker 12,1.3-7.13-14

Wijshheid 3,1-9 of 3,1-6.9

Wijshheid 4,7-15

Wijshheid 5,14-16

Wijshheid 9,13-18

Jezus Sirach 14,17-19;17,1-4.6-10.23

Jezus Sirach 18,4c-14

Jesaja 25,6a.7-9

Jesaja 35,1-10

Jesaja 55,1-11

Klaaglied 3,17-26

Ezechiël 37,1-14

Ezechiël 47,1-12

Daniël 12,1-3

Habakuk 1,2-3; 2,1-4

2 Makkabeeën 12,43-46

Dood en begrafenis van Jakob

De bronzen slang

Mijn leven is niet meer dan een zucht

Een mens leeft maar een korte tijd

Ik ben er zeker van: mijn verdediger leeft

Het stof keert terug naar de aarde en de levensgeest naar God die hem schonk

God heeft hem aanvaard als een brandoffer

Een vlekkeloos leven is de ware ouderdom

De rechtvaardige leeft tot in eeuwigheid

De aardse tent is een last voor de veeldenkende geest

De Heer heeft de mens uit aarde geschapen

De Heer is barmhartig voor alles wat leeft

Het gastmaal op de berg

Verlost uit de ballingschap

Mijn gedachten zijn niet uw gedachten

Goed is het in stilte op redding van de Heer te wachten

De dorre beenderen

De waterstroom uit de tempel

Die slapen in het stof, zullen ontwaken

De rechtvaardige blijft leven door zijn trouw

De gedachte aan de verrijzenis had hem deze voortreffelijke daad ingegeven

Handelingen en apokalyps

Handelingen 10,34-43 of
10,34-36.42-43

Apokalyps 1,5b-8

Apokalyps 3,8.10-13

Apokalyps 7,9-17

Apokalyps 14,1-3.4b-5

Apokalyps 14,6-7.13

Apokalyps 20,11 - 21,1

Apokalyps 21,1-5a.6b-7

Apokalyps 21,10-11.22-27

(Paastijd)

Jezus is de door God aangestelde Rechter over levenden en doden

Hij komt met de wolken en elk oog zal Hem aanschouwen

Ik zal u bewaren in het uur van de beproeving

De menigte die niemand tellen kan

Staande voor de troon zingen wij een nieuw lied

Zalig de doden die in de Heer sterven

De doden worden veroordeeld naar hun daden

De dood zal niet meer zijn

Hij toonde mij de heilige stad die uit de hemel neerdaalde

Apostellezingen

Romeinen 5,5-11

Romeinen 5,17-21

Romeinen 6,3-9 of 6,3-4.8-9

Romeinen 8,14-23

Romeinen 8,31b-35.37-39

Romeinen 14,7-9.10b-12

1 Korintiërs 15,12-20

De hoop wordt niet teleurgesteld, wij worden verzoend door Jezus' dood en gered door zijn leven

Waar de zonde heeft gewoekerd, werd de genade mateloos

Dood voor de zonde en levend voor God in Christus Jezus

Wij wachten nog op de verlossing van ons eigen lichaam

Wie zal ons scheiden van de liefde van Christus ?

Liturgische Postdoos

1 Korintiërs 15,20-24a.25-28 of 20-23	Of wij leven of sterven, de Heer behoren wij toe
1 Korintiërs 15,35-50	Christus is opgestaan uit de doden
1 Korintiërs 15,51-57	Allen zullen in Christus herleven
2 Korintiërs 4,7 - 5,1 of 4,14 - 5,1	
2 Korintiërs 5,1.6-10	Hoe verrijzen de doden?
Efeze 1,3-7	De dood is verslonden, de zege is behaald!
Efeze 4,15b-16	Altijd dragen wij het sterven van Jezus in ons lichaam mee
Efeze 5,8-11.13-14	God heeft voor ons een gebouw gereed in de hemel
Filippi 2,6-11	In Christus hebben wij de vergeving van onze zonden
Filippi 3,20-21; 4,1.7-9	Laten wij geheel naar Christus toegroeien
1 Tessalonica 4,13-14.17b-18	Sta op uit de dood en Christus' licht zal over u stralen
2 Timoteüs 2,8-13	Jezus, aan de mensen gelijk geworden
Hebreeën 11,8-10.13-16	Ons vaderland is in de hemel
1 Petrus 2,20b-25	Wij zullen voor altijd samen zijn met de Heer
1 Petrus 3,15-18	Als wij met Hem gestorven zijn, zullen wij met Hem leven
1 Petrus 4,13-16	Uitzien naar de stad waarvan God de ontwerper en bouwer is
	Christus heeft voor u geleden
1 Johannes 3,1-2	Gedood naar het vlees werd Jezus ten leven gewekt naar de Geest
1 Johannes 3,14-16	Wie als christen lijdt, moet zich niet schamen, maar God eren met die naam
	Wij zullen Hem zien zoals Hij is
1 Johannes 3,18-24	Wij zullen overgaan van de dood naar het leven, omdat wij onze broeders liefhebben
1 Johannes 4,7-10	God is groter dan ons hart en Hij weet alles
	God heeft zijn enige Zoon in de wereld gezonden om ons het leven te brengen
1 Johannes 4,11-16	Wie in de liefde woont, woont in God en God is met hem

Antwoordpsalm

Psalm 23 (22), 1-3a,4,5,6
Psalm 25(24), 6-7,17-18,20-21
Psalm 27(26), 1,4,7 en 8b en 9a,13-14
Psalm 34(33), 4-5,6-7,16-17,18-19
Psalm 42(41), 2-3,5; Psalm 43(42), 3-4
Psalm 43(42),1,2,3,4
Psalm 63(62), 2,3-4,5-6,8-9
Psalm 102(101), 2-3,16-18,19-21
Psalm 103(102),8 en 10,13-14,15-16,17-18
Psalm 116A(114), 5-6; Psalm 116B(115), 10-11,15-16ac
Psalm 121(120), 2-3,5-6,7-8
Psalm 122(121), 1-2,3-4b,4c-5,6-7,8-9
Psalm 130(129), 1-2,5-6b,7-8
Psalm 143(142), 1-2,5-6,7-8a,10-11a

Evangelielezingen

Matteüs 5,1-12a	Verheugt u en juicht, groot is uw loon in de hemel
Matteüs 10,32;39-42	Wie zijn leven verliest om Mijnentwil, zal het vinden
Matteüs 11,25-30	Gij hebt deze dingen verborgen gehouden voor verstandigen maar ze geopenbaard aan kinderen
	Storm op het meer
Matteüs 14,22-33	Wie zijn leven verliest om Mijnentwil, zal het vinden
Matteüs 16,21.24-27	Hoedt u ervoor een van deze kleinen te minachten
Matteüs 18,1-5.10	Weest waakzaam
Matteüs 24,42-47	Daar is de bruidegom: trekt hem tegemoet
Matteüs 25,1-13	De talenten
Matteüs 25,14-23	

Liturgische Postdoos

Matteüs 25, 31-46	Komt, gezegenden van mijn Vader
Marcus 4,35-41	Waarom zijt ge zo bang
Marcus 5,21b-24.35-42	Meisje, Ik zeg u: sta op
Marcus 10,13-16	Laat de kinderen tot Mij komen
Marcus 13,33-37	Weest waakzaam want Gij weet niet wanneer de Heer komt
Marcus 15,33-39; 16,1-6 of 15,33-39	Passie en dood van Jezus
Lucas 7,11-17	Jongeling, Ik zeg je : sta op!
Lucas 12,35-40	Weest ook gij bereid
Lucas 14,25-33	Als iemand zijn kruis niet draagt en Mij volgt, kan hij mijn leerling niet zijn
Lucas 22,39-44	Laat deze beker aan Mij voorbijgaan
Lucas 23,33.39-43	Vandaag nog zult gij met Mij zijn in het paradijs
Lucas 23,44-46.50.52-53; 24,1-6a of 23,44-46.50.52-53	Vader, in uw handen beveel Ik mijn geest
Lucas 24,13-35	Moest de Messias dit alles niet lijden om in zijn glorie binnen te gaan?
Johannes 3,13-17	God heeft zijn eniggeboren Zoon gegeven, opdat al wie in Hem gelooft, niet verloren zal gaan
Johannes 5,19-29 of 24-29	Zoals de Vader de doden opwekten levend maakt, zo maakt ook de Zoon levend wie Hij wil
Johannes 6,37-40	Ieder die in de Zoon gelooft, bezit eeuwig leven en Ik zal hem doen opstaan op de laatste dag
Johannes 6,51-58	Wie dit brood eet, heeft eeuwig leven en Ik zal hem doen opstaan op de laatste dag
Johannes 10,11-18	De goede herder
Johannes 10,27-30	Mijn schapen geef Ik eeuwig leven
Johannes 11,17-27 of 11,21-27	Ik ben de verrijzenis en het leven
Johannes 11, 17.32-45	Lazarus, kom naar buiten
Johannes 12,23-28 of 12,23-26	Als de graankorrel sterft, brengt hij veel vruchten voort
Johannes 13,31-35	Het nieuwe gebod
Johannes 14,1-6	In het huis van mijn Vader is ruimte voor velen
Johannes 14,7-12	Wie in Mij gelooft, zal ook zelf de werken doen die Ik doe
Johannes 14,15-21	Ik zal u niet verweesd achterlaten
Johannes 14,23-29	Laat uw hart niet verontrust of kleinmoedig worden
Johannes 15,1-8	Wie in Mij blijft, draagt veel vrucht
Johannes 15,9-17	Geen groter liefde kan iemand hebben dan deze, dat hij zijn leven geeft voor zijn vrienden
Johannes 17,1-11a	Gij hebt Mij macht gegeven om eeuwig leven te schenken aan allen die Gij Mij gegeven hebt
Johannes 17,24-26	Ik wil dat zij met Mij mogen zijn waar Ik ben
Johannes 19,17-18.25-30	Kruisiging en kruisdood van Jezus
Johannes 21,1-14	Jezus trad dichterbij, nam het brood en gaf het hun en zo ook de vis

Het kan ook zinvol zijn te kiezen voor korte, eenvoudige lezingen die niet met de dood te maken hebben en die weinig exegese vragen. Een dankbaar voorbeeld is de tekst uit de profeet Jesaja: 43, 1-4. De profeet laat er God zeggen hoe Hij van een mens houdt, hoe Hij hem altijd nabij is.

TEKENINGEN

Lijst van symbolen met verklaring ^{xxiii}

ADRESSEN

Centra voor Morele Dienstverlening

Nationaal Secretariaat:

Brand Whitlocklaan 50 bus 2, 1200 Brussel (t.02/735.81.92; f.02/ 736.16.56)

Provinciale centra:

- Breughelstraat 60, 2018 Antwerpen (t.03/239.79.47; f.03/230.00.91)
- E. Bockstaellaan 38, 1020 Brussel (t.02/425.08.96; f.02/425.94.54)
- Ruelensvest 27, 3001 Leuven (t.016/23.56.35; f. 016/20.75.47)
- Schrijnwerkersstraat 20, 3500 Hasselt (t.011/21.06.54; f. 011/23.55.16)
- Onderstraat 9, 9000 Gent (t.09/233.52.26; f.09/233.74.65)
- P.D'Hauwerstraat 6, 9600 Ronse (t.055/21.49.69; f.055/21.66.68)
- Sint Maartensbilk 14a bus 2, 8000 Brugge (t.050/33.59.75; f.050/34.51.69)

BRONVERMELDING

Geciteerde en geraadpleegde publicaties

1	Bellmakers S.	In uw handen. Een viering voor allerzielen. Orde van de dienst	Gooi en Sticht	Baarn	.
2	Blijlevens A. & Henau E.	Gelegenheidsverkundiging : Uitvaart. HTP-studies nr. 1	Werkgroep voor Levensverdieping	Averbode	1980
3	Blijlevens A., Boelens W. & Lukken G. (red.)	Op dood en leven. Deel 1 : Avondwake - Deel 2 : Uitvaartliturgie - Deel 3 : Crematie. Bouwstenen en modellen van vieringen uit 20 jaar werkmap Liturgie (1966-1985)	Gooi & Sticht	Hilversum	1989-'90
4	Bougie J. (red.)	Woorden van afscheid. Werkkatern	Midden onder U	Maastricht	1996
5	Broekhuijsen G.	Uitvaartdienst.	Midden onder U	Heerlen	1974
6	De Vries G.	In dagen van rouw. Een handreiking voor de pastor bij het voorbereiden van een uitvaartdienst	Kok	Kampen	1994
7	De Vries S.	Wachtwoorden in de nacht. Woorden om elkaar vast te houden in de ontmoeting met de dood	Meinema	Zoetermeer	1995 ³
8	Forceville-Van Rossum J.	Opdat wij de God die troost ontmoeten. Bidden in groot verdriet	J.H. Gottmer	Haarlem	1992
9	Grim M.	Op het spoor van symbolen. Suggesties voor symboolgebruik in de avondwake-liturgie	DPC	Breda	1992
10	Hermans L.	In U ben ik geborgen. Gebedswake op de vooravond van de begrafenis	Pastoraal Informatiecentrum	Hasselt	1995
11	Interdiocesane Commissie voor Liturgische Zielzorg (red.)	Lectionarium voor de uitvaartliturgie	Licap	Brussel	1993
12	Interdiocesane Commissie voor Liturgische Zielzorg (red.)	Orde van dienst voor de uitvaartliturgie	Licap	Brussel	1993
13	Janssens C. e.a.	De avondwake, bij de dood van een christen. Liturgische handreikingen 10	Commissie voor Liturgie	Bisdom Breda	.
14	Kerckhoffs H.	Woorden van rouw. Ten dienste van uitvaart en avondwake, begrafenis of crematie	Gooi & Sticht	Hilversum	1988
15	Lammers J.	Ik weet: mijn heiland leeft. 30 toespraken met voorbeden bij uitvaart of dodenwake	.	.	1992
16	Lenaerts B. e.a.	Uit handen geven ... Werkboek voor uitvaartliturgie	Dienst Katechese	Brussel	.
17	Liberangulus	Graven naar de diepgang van het leven. Cartoons voorzien van parodiërende grafinschriften	.	.	.

Liturgische Postdoos

18	Lukken G.	Op zoek naar een geloofwaardige gestalte van de dodenliturgie. Liturgische handreikingen 19	Commissie voor Liturgie	Bisdom Breda	.
19	Mathijssen W.	Werken met afscheidsreden. Veldwerk 13	W.v.d.Oever	Etten-Leur	1994
20	Polspoel A. e.a.	Een dode in ons midden. De plaats, de functie en de vormgeving van de wake op de avond voor een uitvaart	Gooi & Sticht	Hilversum	1988
21	Post P.	Ritueel landschap: over liturgie-buiten. Processie, pausbezoek, danken voor de oogst, plotselinge dood. Liturgie in perspectief 5	Abdij van Berne	Heeswijk-Dinther	1995
22	Rademaker B.	Van leven en dood. Ik-zal-er-zijn-voor-u	KBS	Boxtel	1972
23	Reedijk-Boersma L.	Ontferm U. Gebeden en verzuchtingen	Kok	Kampen	1989
24	Tijdschrift voor Liturgie	Midden in de dood roept God een mens tot leven. De uitvaartliturgie. 38° Liturgisch Congres, De Haan, 4-5 november 1993	Abdij Affligem	Affligem	1994
25	Tijdschrift voor Liturgie	Uitvaartliturgie hier en nu. Themanummer juli 1991	Abdij Affligem	Affligem	1991
26	Van Drie N.	Als de dood woorden vraagt	Acht Mei Woerden	Woerden	.
27	Van Drie N.	Als het stil wordt. Werkboek voor vieringen rond de dood	Acht Mei Woerden	Woerden	.
28	Van Reen T. & Dogge P.	Hierna. 31 liederen voor afscheid en rouw	Gooi en Sticht	Baarn	1995
29	Verbeek H.	Slapen in een zoen. Zangen van dood en leven	Dabar-Luyten	Aalsmeer	1994
30	Verhees J.	Tot voorbij de nacht. Gebeden, lezingen en liederen wanneer er iemand gestorven is	Gooi & Sticht	Baarn	1995
31	Verhoeven P.	Ten einde toe. Het ziekbed heiligen, avondwake en uitvaart	Gooi en Sticht	Baarn	1994
32	Vredenburg-Schouten J.	De pastor en de laatste eer. Over pastoraat en uitvaart. Serie Hulpvaardig	Kok	Kampen	1996
33	Vrijdag H.	Zonder beelden sprak Hij niet tot hen. Nieuwe symbolen en rituelen in de liturgie. Deel 2: vieringen bij bijzondere gelegenheden	Gooi en Sticht	Hilversum	1989
34	Waagemakers H.& Van de Sande T.	Waken leren. Cursus voor parochianen die zorg dragen voor de avondwake bij de dood van een christen	DPC	's-Hertogenbosch	1987
35	Werkgroep voor liturgie	De Heer tegemoet; uitvaart en begrafenissen	Abdij van Berne	Heeswijk	1976(3)
36	Werkgroep voor Liturgie DPC Den Bosch en Werkgroep v. Liturgie Heeswijk	Niemand sterft voor zichzelf. Uitvaartcahier	Abdij van Berne	Heeswijk-Dinther	1986
37	Werkgroep voor Liturgie Heeswijk	De dood voorbij. Gebeden, teksten en suggesties bij een avondwake en uitvaart, op het kerkhof en in het crematorium	Abdij van Berne	Heeswijk-Dinther	1995
38	Werkgroep voor Liturgie Heeswijk	Licht en leven. Uitvaart	Abdij van Berne	Heeswijk-Dinther	1989
39	Werkgroep voor Liturgie Heeswijk	Niemand sterft voor zichzelf. Psalmen en gezangen voor de Avondwake	Abdij van Berne	Heeswijk-Dinther	1988

EINDNOTEN

ⁱ Konijn Seef, *Vertel me... wat heb je in huis? Geloven in je eigen groeikracht*, Gooi en Sticht, Hilversum, 1986; blz. 17 e.v.: 'Lieven' is het Oudnederlandse woord voor 'lief-hebben'. Wat is het jammer dat aan dat oude werkwoord 'hebben' is toegevoegd. Er klinkt vaak toch al zoveel bezitsdenken door in wat wij liefde noemen. Willen bezitten en lieven verdragen elkaar niet. Integendeel! Lieven is op de ander gericht. Daarom is lieven ook wat anders dan houden van. Je houdt van kip met appelmoes. Dat vind jij lekker. Maar dat is nog geen liefde. Waar bezitsdenken binnensluit in een relatie gaan mensen zich beklemd en benauwd voelen. Bezitsdenken werkt verstikkend.

ⁱⁱ Naar inspiratie van Tjeu Leenders van De Zeven Eiken vzw, Dennenlaan 4, 2980 Halle Zoersel.

ⁱⁱⁱ De meeste teksten van deze gebedswake, alsook het voorgestelde schema, komen, letterlijk of aangepast, uit: *Memento mori. Het ritueel voor niet-gelovigen, naar een idee van Guido Lauwaert*, Nijgh & Van Ditmar/Dedalus, Amsterdam/Antwerpen, 1996. In dit vademecum voor niet-gelovigen, met nieuwe rituelen voor een waardig afscheid, staan ook nog uitgewerkte rituelen als voorbeeld bij het afscheid van een kind en bij een zelfdoding. Verder vind je er, na algemene beschouwingen (zoals in vorig deel), een bloemlezing van motto's, poëzie en proza, muzieklijsten (klassiek, jazz, pop) en adressen uit België en Nederland.

^{iv}

^v Vrij naar de gekende formulering van de zegening van de zintuigen van Luc Versteyleen.

^{vi} Tekst van Huub Oosterhuis uit *In het voorbijgaan* (Utrecht 1968).

^{vii} Tekst van Karel Peeters

^{viii} Teksten ontleend aan: *De dood voorbij* van Werkgroep voor Liturgie Heeswijk, Abdij van Berne, Heeswijk, 1995.

^{ix} Tekst H.Oosterhuis, muziek: Fl. Van de Putt

^x met vooral inspiratie gehaald uit: *De dood voorbij* van Werkgroep voor Liturgie Heeswijk, Abdij van Berne, Heeswijk, 1995.

^{xi} Deze citaten komen uit: *Natuurlijke Liturgie*, van André Mulder en Ton Scheer (red.), uit de reeks Liturgie in perspectief, van Gooi & Sticht, Baarn, 1996.

^{xii} Voor verdere inspiratie en informatie vindt u in de liturgische boekentasjes van NDC Horizon o.m.:

- Derksen Leo, *Als het donker wordt, wat zal ik dan nog zeggen... Een verzameling rouwpoëzie*, Strengholt, Naarden, 1992.
- Fiddelaers-Jaspers (samenstelling), *Als je woorden zoekt... Dichtregels en citaten voor mensen die in aanraking komen met de dood*, KPC, 's-Hertogenbosch, 1996.
- Pullen Karin, *De laatste tekst. Handreiking bij het opstellen van rouwadvertenties en -kaarten*, Auctor, Apeldoorn, 1993.
- Poort ds.J.J., *Rouwlibellen*, De Groot Goudriaan, Kampen, 1995.
-

^{xiii} Uit: *De laatste eer. Over het voorbereiden van het laatste afscheid*, van Marinus Van den Berg, Meinema, Zoetermeer, z.j.

^{xiv} uit Manu Keirse, *Helpen bij verlies en verdriet. Een gids voor het gezin en de hulpverlener*, Lannoo, Tiel, 1995.

^{xv} Van den Berg Marinus & Sandra Ireland, *De drie vogels*, J.H.Gottmer, Haarlem, 1990.

^{xvi} Varley Susan, *Derk Das blijft altijd bij ons*, Lemniscaat, Rotterdam, 1984.

^{xvii} Breebaart Piet en Joeri, *Als je dood bent, word je dan nooit meer beter?*, Lemniscaat, Rotterdam, 1993.

^{xviii} Dieltiens Kristien, *De gouden bal*, Clavis, Hasselt, 1997.

^{xix} Naar inspiratie van Peer Verhoeven, *Ten einde toe. Het ziekbed heiligen, avondwake en uitvaart*, Gooi en Sticht, Baarn, 1994.

^{xx}met daarnaast de gelijknamige video (een gedramatiseerde documentaire die uitnodigt om dieper over de dood na te denken). Beide werden gebaseerd op en geïnspireerd door het boek 'Pluk de dag, passeer de nacht' van Adjiedj Bakas en Sjoerd Groenewold Dost, Stichting Line, Dexter, 1995 (zie bibliografie 5.C.).

^{xxi}Donek staat voor DOcumentatie Nederlandstalige Kerkmuziek en omvat een zeer uitgebreid aanbod van gezangen voor liturgie. Versie 4.0. is van september 1996 en omvat 7007 records. Donek is een produkt van de Nederlandse Sint-Gregoriusvereniging, H. Muskens, Lange Broekstraat 2a, 4944 XJ Raamsdonk, NL. Tel: OO-31-(0)162-512760.

^{xxii}Volgens de verantwoordelijke redactie van de Interdiocesane Commissie voor Liturgische Zielzorg.

^{xxiii}Uit het Cursusboek voor de nacholingscursus van STIVU (Stichting Vakopleiding Uitvaartverzorging): *Opstellen van teksten voor rouwdrukwerk* (van drs.P.M.M.Polders), 1994. STIVU, Postbus 765, 2270 AT Voorburg, NL.